

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

Ο «άγνωστος» Καζαντζάκης

Μαρτυρίες και κείμενα που φωτίζουν τη ζωή του

ΛΟΓΟΥ ΧΑΡΙΝ

Το ξέρω πως μέσα στο κατακαλόκαιρο δεν είναι καιρός για να συστήνω αναγνωστήρια και βιβλιοθήκες. Επισκέφθηκα, όμως, αρκετές φορές κατά τη διάρκεια του Ιουλίου, για δικές μου ερευνητικές ανάγκες, το Ίδρυμα Τάκης Σινόπουλος και θέλω να πω μερικά πράγματα για τις δυνάμεις και τις δυνατότητές του, που σίγουρα ενδιαφέρουν τους εραστές της ποίησης και, απ' ό,τι θα δούμε, όχι μόνον αυτούς. Το Ίδρυμα Τάκης Σινόπουλος - Σπουδαστήριο Νεοελληνικής Ποίησης, όπως είναι η πλήρης επωνυμία του, στεγάζεται στο σπίτι του Σινόπουλου στον Περισσό (για την ακρίβεια στο μικρό οίκημα το οποίο ο ποιητής χρησιμοποιούσε ως ιατρείο και πνευματικό του καταφύγιο, ένα εξ ολοκλήρου ανακαινισμένο προσφυγικό κτίσμα της δεκαετίας του 1930), όπου έχουν διατηρηθεί όπως βρέθηκαν κατά τον χρόνο θανάτου του το γραφείο, το καθιστικό και οι βιβλιοθήκες του.

Σκοπός του Ίδρυματος, όπως μου λέει ο παλιός μου φίλος και πρόεδρος του Χρίστος Ρουμελιωτάκης (πρόεδροί του κατά το παρελθόν κλημάτισαν ο Γιάννης Δάλλας και ο Βασίλης Στεριάδης), είναι η μελέτη κυρίως της νεοτερικής ελληνικής ποίησης. Πώς ακριβώς φιλοδοξεί, όμως, να πετύχει κάτι τέτοιο το Ίδρυμα; Μα, με τη λειτουργία ενός σπουδαστηρίου νεοελληνικής ποίησης, στο οποίο προσφεύγουν όσοι ερευνούν ή απλώς αγαπούν την ιστορία της, αλλά και με ένα πυκνά οργανωμένο πρόγραμμα ποιητικών εκδηλώσεων, που διενεργούνται τα τελευταία χρόνια με τη συμμετοχή πολλών δημιουργών, φιλολόγων και κριτικών, αλλά και με μεγάλη προσέλευση του κοινού, το οποίο παρακολουθεί ανελλιπώς τα δρώμενα. Στους σκοπούς, τέλος, του Ίδρυματος περιλαμβάνεται και το άνοιγμα ενός εργαστηρίου ποίησης για εκείνους που γράφουν ήδη ποίηση ή θα θελήσουν να γράψουν στο μέλλον.

Το Ίδρυμα συστήθηκε το 1995 από τον Δήμο Νέας Ιωνίας, με βάση τη δωρεά του σπιτιού του Σινόπουλου και ενός τμήματος της βιβλιοθήκης του από τη συζυγό του

και τα αδέρφια του (τα υπόλοιπα βιβλία δωρίστηκαν από τον ίδιο στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης). Χάρη στη χρηματοδότηση του Δήμου το Ίδρυμα είναι σε θέση όχι μόνο να πραγματοποιεί απρόσκοπτα τις εκδηλώσεις του, αλλά και να τροφοδοτεί συστηματικά με καινούριο υλικό τα αρχεία του. Κοιμάζοντας στα ράφια των βιβλιοθηκών του Βρήκα ποίηση από όλον τον 19ο και τον 20ό αιώνα, αλλά και πλήθος από τίτλους φιλολογίας, κριτικής και θεωρίας της λογοτεχνίας.

Το σημαντικότερο, όμως, απόθεμα του Ίδρυματος είναι τα περιοδικά λογοτεχνίας (παλαιότερα και σύγχρονα), για τα οποία κρατούνται πλήρεις και απολύτως τακτοποιημένες σειρές, που μπορούν να ικανοποιήσουν αμέσως την οποιαδήποτε επιθυμία του χρήστη. Το δεδομένο εν-

διαφέρουν τόσο του Χρ. Ρουμελιωτάκη όσο και του μέλους του Διοικητικού Συμβουλίου Γιώργου Ζεβελάκη, με τον οποίο θυμίζω ότι συνεργάζεται συχνά (με την επιμέλειά του κυκλοφόρησαν και τα δύο τεύχη για τον Καζαντζάκη) η «Βιβλιοθήκη», έχουν μετατρέψει τον χώρο του Ίδρυματος σε σωστό παράδεισο για τους μελετητές του λογοτεχνικού περιοδικού Τύπου και συνιστούν, πέραν πάσης αμφιβολίας, μιαν όαση για την έρημο των αρχαιακών μας ελλείψεων.

Τελευταίο και σπουδαιότερο. Στο Ίδρυμα έχει αρχίσει κιόλας η ψηφιοποίηση βιβλίων και περιοδικών και γρήγορα θα είναι μεγάλη η βοήθεια, την οποία θα είναι σε θέση να προσφέρει το ίδιο και προς αυτή την τόσο κρίσιμη για τις μέρες μας κατεύθυνση, απευθύνοντας σε νεότερους, αλλά και γηραιότερους την τόσο γοητευτική του πρόσκληση. Όσοι πιστοί, λοιπόν, της έρευνας και της ανάγνωσης προσέλθετε από τον Σεπτέμβριο στο φιλόξενο οίκημα του Ίδρυματος, το οποίο, σημειώσω, απέχει μόνο πέντε λεπτά με τα πόδια από τον σταθμό του Ηλεκτρικού στον Περισσό. Κανείς, το διαβεβαιώνω, δεν πρόκειται να χάσει από μια τέτοια επίσκεψη.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ξεφυλλίζοντας...
με τον Βαγγέλη Χατζηβασίλειου

3

ΑΦΙΕΡΩΜΑ: ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ

Β' ΜΕΡΟΣ

«Προφορμικές μαρτυρίες αγάπης
αλλά και αντιρρήσεις», του Γ.Ζ.

4

«Ο Καζαντζάκης στον αργυρόφωτο
κόσμο», του Ντέιβιντ Κόνολι

4-7

«Ο Ζορμπάς της ζωής και
ο Ζορμπάς της τέχνης»,
συνέντευξη με τον Μάρκο Αυγέρη

8-9

«...όπως τον γυναικισμό»,
των Γιάννη Μαργάλη,
Ελευθέριου Ν. Παπά,
Γιάννη Γουδέλη, Έλλης Αλεξίου,
Γεωργίου Φτέφη, Ροζέ Μιλλιέξ,
Δημήτρη Δούκαρη
(επιμέλεια αφιερώματος - αρχείο:
Γιώργος Ζεβελάκης)

10-20

«Η Γαλάτεια κατά τον Νίκο
Καζαντζάκη», αποσπάσματα από τις
εφημερίδες «Η Καθημερινή» και
«Ελευθέρα Γνώμη»

20-22

«Ο Καζαντζάκης και η κριτική»,
του Γιώργου Ν. Περραντανάκη

22-23

«Τριάντα χρόνια μετά τον χωρισμό»,
της Ελενας Χουζούση

24-25

«Συνεχείς αναφορές στον Γκρέκο...»,
του Λάμπρου Βασιλά

25

Βιβλιογραφίες: από τους
Νίκο Ντόκα και
Βασίλη Κ. Καλαμαρά

26-30

Επανεκκίνηση: «77. Περί ύψους»,
του Γιώργου Κοροπούλη

31

Ίντερμέδιο: «Από τη Γαλλία με
αγάπη», του Ανδρέα Παπά

31

Ξεφυλλίζοντας...

ΜΕ ΤΟΝ ΒΑΓΓΕΛΗ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΠΟΛΥΒΙΟΣ Τ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ
Τζέννυ Θεοτόκη.
Αθηναϊκή μυθιστορία του 1845

«ΚΟΤΙΝΟΣ», Σελ. 394

Ο Πολύβιος Δημητρακόπουλος γεννήθηκε στην Κυπαρισσία το 1864 και πέθανε στην Αθήνα το 1922. Επιδόθηκε με την ίδια ορμή στην πεζογραφία, στην ποίηση, στο θέατρο, στη μελέτη, στη μετάφραση και στη δημοσιογραφία, χρησιμοποιώντας πληθυσμό ψευδώνυμα και σχολιάζοντας σχεδόν τα πάντα. Τα μυθιστορήματά του τα έγραψε έχοντας κατά νου το μεγάλο κοινό της εποχής, που έψαχνε διασκεδαστικές ή περιπετειώδεις ιστορίες, μακριά από οποιαδήποτε λογοτεχνική αναζήτηση ή ανησυχία. Σε αυτή, βεβαίως, την κατηγορία ανήκει και η «Τζέννυ Θεοτόκη», που έχει ως βασικό θέμα της το ερωτικό πάθος, με την πρωταγωνίστρια να υποκύπτει στη γοητεία ενός κατά σαράντα χρόνια νεότερου της καρδιοκατακτητή των Αθηνών. Η «Τζέννυ Θεοτόκη» εγκαινιάζει τη σειρά «Συλλεκτική Βιβλιοθήκη» των εκδόσεων «Κότινος», την οποία επιμελείται ο Κώστας Γ. Παπαγεωργίου και η ανάδυσή της από τα βάθη του 19ου αιώνα μάς δίνει μια πολύ καλή ευκαιρία για να δούμε με ποιον τρόπο γράφονταν τα λαϊκά αισθηματικά αναγνώσματα και ποιοι ακριβώς ήταν οι κανόνες τους. Όπως προσφύως παρατηρεί στο επίμετρό του ο Παπαγεωργίου, ο Δημητρακόπουλος γράφει για ένα προαποφασισμένο γούστο: ένα γούστο που ικα-

νοποιείται με το ευχάριστο και το εύπεπτο και δεν δυσαρεστείται από έναν ιστορικό διάκοσμο, ο οποίος στην πραγματικότητα παραγράφει ή παραμορφώνει την Ιστορία. Ο επιμελητής, πάντως, διατάζει να χαρίσει την «Τζέννυ Θεοτόκη» εξ ολοκλήρου στην τάξη των λαϊκών αισθηματικών αναγνώσμάτων, υπό την έννοια ότι αποτελεί ένα «από τα περισσότερο επεξεργασμένα υφολογικά και γλωσσικά μυθιστορήματα» του συγγραφέα και βαίνει σαφώς πέραν των μέσων όρων της παραγωγής του. Ο ίδιος λέω πως το βιβλίο διαβάζεται με μεγάλο ενδιαφέρον τόσο για τη γλώσσα του, που ρίχνει φανερά τη ματιά της προς τη μεριά του δημοτικισμού, όσο και για τον ευρηματικό του μύθο, που ξέρει πώς να κρατήσει το ενδιαφέρον μας μέχρι και την τελευταία σελίδα. Σκοπός της «Συλλεκτικής Βιβλιοθήκης» είναι να αναδείξει δυσεύρετα κείμενα της νεοελληνικής γραμματείας συνοδευμένα από διεξοδικά εισαγωγικά σημειώματα και διαφωτιστικά σχόλια. Την «Τζέννυ Θεοτόκη» θα ακολουθήσουν τα «Κούφια Καρύδια» του Λέκα Αρβανίτη (κατά κόσμον Αλεξάνδρου Πάλλη), που εκδόθηκαν το 1915 στο Λίβερπουλ της Αγγλίας, και η ποιητική ανθολογία «Παρνασσός» του Π. Ματαράγκα, που δημοσιεύτηκε το 1880.

ΜΑΪΚΑ ΛΙΟΥΕΛΙΝ ΣΜΙΘ

Αθήνα
Πολιτιστική και λογοτεχνική ιστορία

ΜΤΦΡ.: ΜΑΡΙΑ ΜΑΝΤΑΚΑ
ΠΡΟΛΟΓΟΣ: ΡΟΝΤΕΡΙΚ ΜΠΗΤΟΝ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΑΜΠΡΟΒΑΣΙΛΗΣ
«ΕΣΤΙΑ», Σελ. 363

Ο Μάικλ Λιουέλιν Σμιθ διετέλεσε πρέσβης της Βρετανίας στη Βαρσοβία και την Αθήνα, έχει περιηγηθεί κατ' επανάληψη το ελληνικό τοπίο και είναι μελετητής της ελληνικής ιστορίας και του ελληνικού πολιτισμού (στα ελληνικά έχουν κυκλοφορήσει τα βιβλία του «Όραμα της Ιωνίας» και οι «Ολυμπιακοί του 1896 στην Αθήνα. Η γένεση των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων»). Το βιβλίο του για την ιστορία της Αθήνας είναι οπωσδήποτε ένα εγχειρίδιο γραμμένο για ξένο κοινό, αλλά αυτό δεν το εμποδίζει σε τίποτε να διαγράψει και μια πολύ ωραία ελληνική διαδρομή. Έχοντας ζήσει στην Αθήνα κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών της δεκαετίας του '90, ο συγγραφέας έχει την ικανότητα να «γεμίζει» την εικόνα της σύγχρονης πόλης με κομμάτια από το παρελθόν: κομμάτια από την αρχαιότητα, αλλά και από τον 19ο αιώνα, όταν η Αθήνα καλείται να γίνει πρωτεύουσα ενός νεοσύστατου και καθ' όλα ανέτοιμου και απαράσκευου κράτους. Όπως σημειώνει στον πρόλόγο του ο Ρόντερικ Μπήτον, «στην Αθήνα όλα είναι ή πολύ παλιά (1.500 χρόνων) ή πολύ καινούρια (150 χρόνων ή λιγότερο)». Σε μια τέτοια Αθήνα

ξεναιεί τον αναγνώστη του ο Μάικλ Λιουέλιν Σμιθ, αποκαλύπτοντάς του τις πολλαπλές της όψεις: την Αθήνα των δρόμων και των αγορών, την Παλιά Αθήνα, την Αθήνα του Λυκαβηττού και της Ακρόπολης, την Αθήνα του Κεραμεικού, αλλά και την Αθήνα των Βυζαντινών, των Φράγκων, των Καταλανών και των Φλωρεντινών. Όπως ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το κεφάλαιο για τη μετατροπή της μικρής και παντελώς άσημης Αθήνας σε πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους, όπως και για την Αθήνα της αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων σε σχέση με τη γέννηση και τη λειτουργία της Μεγάλης Ιδέας. Η δημιουργία του Πανεπιστημίου, η καθιέρωση των κρατικών συμβόλων, οι καθεδρικοί ναοί και οι εκκλησίες, η επαναλειτουργία του σημαντικότερου αρχαιοελληνικού αθλητικού θεσμού, ο μαραθίνιος, όπως και το τι μεσολάβησε στην Ελλάδα από το 1896, την πρώτη χρονιά τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων στη σύγχρονη εποχή, μέχρι σήμερα αποτελούν μερικά μόνο από τα σημεία τα οποία διαπραγματεύεται εν προκειμένω ο συγγραφέας, χρησιμοποιώντας πάντα μια πολύ εκφραστική και ζωηρή γλώσσα.

Κάντε βουτιά

στις σελίδες των εκδόσεων

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Τζόις Κάρολ Όουτς
Χωρίς τη μητέρα μου
μυθιστόρημα

«Υπάρχει μια τελευταία φορά που θα δεις κάποιον, αλλά εσύ δεν το ξέρεις ότι θα είναι η τελευταία. Κι ύστερα εύχεσαι να ήξερες τότε όλα όσα ξέρεις τώρα. Αλλά δεν τα ήξερες και τώρα πια είναι αργά. Και λες στον εαυτό σου πού να το 'ξερα, πώς να το 'ξερα. Έτσι λες στον εαυτό σου.»
απόσπασμα από το βιβλίο

Από τις εκδόσεις ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ κυκλοφορούν επίσης τα μυθιστορήματα της Τζόις Κάρολ Όουτς:

- Ο άγγελος της οργής
- Ο βιασμός
- Πίσω από τους καταρράκτες

www.metaxmio.gr

Προφορικές μαρτυρίες αγάπης αλλά και αντιρρήσεις

Η αναγκαστική –λόγω όγκου–
κατανομή των κειμένων σε δύο
αφιερωματικά τεύχη απαιτεί
κάποιες διευκρινίσεις προς τους
αναγνώστες.

Το πρώτο μέρος ξεκίνησε με τον
Καζαντζάκη τον τελευταίο χρόνο της
ζωής του, το 1957. Οι στερνές του
ώρες στο νοσοκομείο Freiburg
δόθηκαν από τη φύλακα άγγελό του
Ελένη Καζαντζάκη. Ακολούθησαν
οι συνεντεύξεις του στον

συνδοιοπόρο στο άτυχο ταξίδι τους στην
Κίνα Χρυσό Ευελπίδη και στη Γιολάντα
Τερένσιο, όταν τον επισκέφθηκε στην
Αντίμη. Παρατέθηκαν και τρεις επιστολές
του Ν.Κ. στους: Παντελή Πρεβελάκη,
Αχιλλέα Μαριάκη και Λευτέρη Αλεξίου.
Από τις προφορικές μαρτυρίες «... όπως τον
γνώρισαν» παρουσιάστηκαν οι
ραδιοφωνικές συνομιλίες τους με τον
αξέχαστο νέο δημοσιογράφο Χρήστο
Χειμάρη (Α' πρόγ. 1983) των: Ασμάκη
Πανοελληνου, Γιάννη Παπαϊωάννου, Πέτρου
Χάρη και Άννας Σικελιανού. Οι ενθυμήσεις
τους από τη γνωριμία μαζί του, σε
διαφορετικές στιγμές η καθεμία, συνδέεται
πορτρέτα του συγγραφέα της «Ασκητικής»
με αισθήματα αγάπης και θαυμασμού.

Το δεύτερο μέρος του αφιερώματος, στο
ανά χείρας τεύχος, δεν έχει μόνο ρόδινα
χρώματα. Συνεχίζονται βέβαια στο ίδιο
κλίμα οι ραδιοφωνικές καταθέσεις των:
Γιάννη Μαγκλή, Λευτέρη Πλατιά, Γιάννη
Γουδέλη και Έλλης Αλεξίου.

Προστίθενται και οι ενθυμήσεις των:
Γεωργίου Φιέρη, Ροζέ Μιλλιξ και
Δημήτρη Δούκαρη δημοσιευμένες σε
δυσεύρετα έντυπα.

Ο αντιρρητικός λόγος και η διάθεση
αμφισβήτησης που τροφοδότησαν
πάμπολλα άρθρα και τρεις πολυσέλιδες
βιογραφίες (Ζωγράφου, Βρεττάκος, Ε.
Αλεξίου) αντιπροσωπεύονται με κείμενα
της πεζογράφου Γαλάτειας Καζαντζάκη και
του κριτικού λογοτεχνίας Μάρκου Αυγέρη.
Γενικά επιδιώξαμε η επιλογή των
περιεχομένων να αναδεικνύει την
ανθρώπινη διάσταση της προσωπικότητας
και του έργου του. Συσσωρεύσαμε
πρωτογενείς εικόνες του παρελθόντος στο
παρόν «Μνήμη Καζαντζάκη» θα
«ονόμαζε» τη διαδικασία ο δάσκαλος του
Μπερξόν.

Γ.Ζ.

Ο Καζαντζάκης στον αγγλόφωνο κόσμο

ΤΟΥ ΝΤΕΪΒΙΝΤ ΚΟΝΟΛΙ*

το πλαίσιο των πολλα-
πλών εκδηλώσεων και
συνεδρίων που λαμβά-
νουν χώρα φέτος στην
Ελλάδα και στο εξωτε-
ρικό προς τιμήν του
πο γνωστού διεθνώς
και πιο πολυμεταφρα-
σμένου Έλληνα συγ-
γραφέα, το Εθνικό Κέν-
τρο Βιβλίου (και συγκεκρι-
μένα η βιβλιοθηκάριος του
Κέντρου, κ. Μάγδα Τσουμή)
ανέλαβε το δύσκολο έργο της
καταγραφής του όλο και αυξα-
νόμενου αριθμού των μετα-
φράσεων του έργου του. Ο κα-
τάλογος που κυκλοφό-
ρησε στην πρόσφατη
Διεθνή Εκθεση Βιβλίου στη
Θεσσαλονίκη και που θα δια-
νεμηθεί δωρεάν σε όλες τις
μεγάλες διεθνείς εκδόσεις βι-
βλίου κατά τη διάρκεια της
χρονιάς αυτής, περιέχει περι-
που πεντακόσιες παραπομπές
σε αυτοτελή βιβλία με μετα-
φράσεις του έργου του Καζα-
ντζάκη σε σαράντα γλώσσες,
από τα αφρικάνας και τα αλ-
βανικά μέχρι τα ουκρανικά
και τα βιετναμέζικα, καλύ-
πτοντας έτσι μια περίοδο πε-
ρίπου εβδομήντα χρόνων.

Όπως θα περιμέναμε, η
πλειονότητα των μεταφράσε-
ων είναι στα αγγλικά, ιαπωνι-
κά, γερμανικά (περίπου εξή-
ντα τίτλοι σε κάθε γλώσσα)
και γαλλικά (σαράντα τίτλοι),
όμως είναι επίσης αξιοσημεί-
ωτο το ότι σχεδόν όλα τα με-

γάλα του έργου υπάρχουν στα
κινεζικά, ολλανδικά, φινλαν-
δικά, κορεατικά, πορτογαλικά
και τουρκικά, ενώ αρκετά από
τα έργα του έχουν μεταφρα-
στεί και σε λιγότερο διαδεδο-
μένες γλώσσες, όπως είναι τα
αρμενικά, εσθονικά και ι-
σλανδικά.

Παρά το εύρος και την ποικι-
λία του έργου του (ποίηση,
θεατρικά, φιλοσοφικά και αυ-
τοβιογραφικά έργα, ταξιδιωτικά
και δοκίμια), ο Καζαντζά-
κης είναι κυρίως γνωστός εκ-
τός Ελλάδας για τα μυθιστο-
ρήματά του. Τα εξή σημαντι-
κότερα: *Βίος και πολιτεία*
του Αλέξη Ζορμπά, *Ο Χρι-
στός ξανασταυρώνεται*, *Οι*
Αδερφοφάδες, *Ο Καπετάν*
Μιχάλης, *Ο Τελευταίος Πει-
ρασμός* και *Ο Φτωχούλης του*
Θεού, που όλα περίπου εκδό-
θηκαν κατά την τελευταία δε-
καετία της ζωής του και προ-
κάλεσαν μια έντονη μεταφρα-
στική δραστηριότητα στις πε-
ρισσότερες ευρωπαϊκές χώ-
ρες.

Στον αγγλόφωνο χώρο, τα
εξή αυτά μυθιστορήματα μαζί
με την *Οδύσεια*, την *Αναφο-
ρά στον Γκρέκο* και την
Ασκητική είχαν μεταφραστεί
και εκδοθεί και στις δύο
πλευρές του Ατλαντικού μέσα
στα πρώτα επτά χρόνια μετά
τον θάνατό του. Οι μεταφρά-
σεις αυτές (και η επιτυχία
τους) προκάλεσαν έναν δεύτε-
ρο γύρο μεταφράσεων λιγότε-
ρο γνωστών έργων του, έτσι ώ-
στε το 1980 σε άρθρο του στο

λογοτεχνικό φύλλο «TLS» ένας διακεκριμένος Άγγλος ελληνιστής γράφει: «Υπάρχει μια ανθίζουσα καζαντζακική βιομηχανία στην Αμερική όπου, μετά την αξιολογημένη επιτυχία των μυθιστορημάτων του, όχι μόνο έχουν γραφεί διάφορες διδακτορικές διατριβές πάνω στον άνθρωπο και το έργο του αλλά και τώρα μια ομάδα μεταφραστών προσπαθεί όπως φαίνεται και να μεταφράσει κάθε τι που έγραψε, είτε αυτό είναι θεατρικό έργο, ταξιδιωτικό άρθρο ή προσωπική επιστολή. Πολύ σύντομα θα είναι διαθέσιμο σε μετάφραση ολόκληρο το έργο του, ανεξαρτήτως της αξίας του κάθε επιμέρους κεμένου...». Είκοσι οφτά χρόνια μετά τη διαπίστωση αυτή και πενήντα μετά τον θάνατο του Καζαντζάκη, ο καιρός είναι κατάλληλος για μια αξιολόγηση και αποτίμηση των αγγλικών μεταφράσεων του έργου του.

Εάν εξαιρέσουμε την πολυπλοκωμένη μετάφραση της *Οδύσειας* από τον Κίμων Φράιερ, νομίζω ότι οι περισσότεροι αγγλόφωνοι ελληνιστές θα εξέφραζαν κάποια δυσαρέσκεια για τις αγγλικές μεταφράσεις μερικών τουλάχιστον μυθιστορημάτων (παρά την επιτυχία αυτών των μυθιστορημάτων στον αγγλόφωνο κόσμο και, περιέργως, των μυθιστορημάτων τα οποία είναι τα λιγότε-

ρα ικανοποιητικά από μεταφραστικής άποψης). Συγκεκριμένα, έχω υπόψη μου το *Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά*, το *Χριστός ξανασταυρώνεται* και το *Καπετάν Μιχάλης*. Ελάχιστες προσπάθειες έχουν γίνει όμως να δικαιολογηθεί η δυσαρέσκεια αυτή με βάση μια μεταφρασεολογική ανάλυση.

Τα έξι μυθιστορήματα μεταφράστηκαν και εκδόθηκαν περίπου σε μία δεκαετία (1952-1964): *Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά* από τον Καρλ Γουάιλντμαν (1952), *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται* από τον Τζόναθαν Γκρίφιθ (1954), *Ο Καπετάν Μιχάλης* επίσης από τον Γκρίφιθ (1956), *Ο Τελευταίος Πειρασμός* από τον Πίτερ Μπιν (1960), *Ο Φτωχούλης του Θεού* επίσης από τον Πίτερ Μπιν και *Οι Αδερφοφάδες* από την Αθηνά Γιαννάκα-Δάλλα (1964). Αναφέρω τις χρονολογίες όχι για λόγους φιλολογικού ενδιαφέροντος αλλά, από μεταφρασεολογικής άποψης, για να επιστήσω την προσοχή στο ότι σε τρεις περιπτώσεις (οι μεταφράσεις οι οποίες έγιναν πριν από τον θάνατο του Καζαντζάκη το 1957) οι μεταφραστές είχαν, αν ήθελαν, την ευκαιρία να συνεργαστούν με τον συγγραφέα κατά τη διαδικασία της μετάφρασης (κάτι που θα περίμενε κανείς από ε-

παγγελματίες μεταφραστές).

Εντούτοις, η μόνη συνεργασία για την οποία έχουμε γραπτή μαρτυρία όσον αφορά τις αγγλικές μεταφράσεις παραμένει η καλά τεκμηριωμένη συνεργασία του Φράιερ με τον Καζαντζάκη κατά τη διαδικασία της μετάφρασης της *Οδύσειας*. Ο ίδιος ο Φράιερ έχει γράψει εκτεταμένα και επανειλημμένα για τη συνεργασία αυτή. Το σημαντικό είναι ότι ο Φράιερ μας βεβαιώνει για το ότι ο Καζαντζάκης γνώριζε καλά την αγγλική γλώσσα και καταλάβαινε καλά τα προβλήματα της μετάφρασης, καθώς ήταν ο ίδιος δόκιμος μεταφραστής και ως εκ τούτου ιδανικός συνεργάτης. Όπως φαίνεται, αυτή την ιδιότητα του δεν την εκμεταλλεύτηκαν οι μεταφραστές των μυθιστορημάτων του.

Η έλλειψη οποιας συνεργασίας ανάμεσα στους Γουάιλντμαν και Γκρίφιθ και τον Καζαντζάκη αποτελεί από μόνη της αρνητική κριτική όσον αφορά τη μεταφραστική τους προσέγγιση και εν μέρει εξηγεί μερικά τουλάχιστον από τα μεταφραστικά ατοπήματα που εμφανίζονται στις μεταφράσεις τους. Ωστόσο, τα μεταφραστικά ατοπήματα (στα τρία εν λόγω μυθιστορήματα) οφείλονται κατά κύριο λόγο στο γεγονός ότι οι μεταφράσεις αυτές έγιναν όχι από το πρωτότυπο ελληνικό κείμενο, αλλά στην περίπτωση του *Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά* από τη γαλλική του μετάφραση και στην περίπτωση του *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται* και του *Καπετάν Μιχάλης* από τη γερμανική τους μετάφραση.

Δεν είναι εφικτό εδώ μια μεταφρασεολογική ανάλυση για να ενισχυθούν και να εξεταστούν τα ατοπήματα στις αγγλικές μεταφράσεις των τριών ίσως πιο δημοφιλών μυθιστορημάτων του Καζαντζάκη. Μια τέτοια ανάλυση θα απαιτούσε σύγκριση ανάμεσα στις μεταφράσεις και στα πρωτότυπα κείμενα σε σημασιολογικό, υφολογικό και πραγματολογικό επίπεδο. Αρκούμαστε σε μερικές γενικές παρατηρήσεις. Κατ' αρχάς, ο Γουάιλντμαν ακολουθεί τη γαλλική μετάφραση (εκδόθηκε το 1947) όσον αφορά τον τίτλο, παραλείποντας το «Βίος και πολιτεία», φράση που επι-

ρεάζει τον τρόπο που ο Έλληνας αναγνώστης διαβάζει το βιβλίο, καθώς παραπέμπει πρωτίστως στα γνωστά συναξάρια. Ο τίτλος είναι σημαντικός καθώς προϊδεάζει τον αναγνώστη για το περιεχόμενο του βιβλίου: τη ζωή ενός σύγχρονου, βέβηλου αγίου, μια παραδειγματική ζωή. Η αγγλική μετάφραση *Ζορμπά δι Γκρικ* δεν τονίζει, παρά τη φολκλορική σκηνοθεσία του βιβλίου. Κάτι που τονίζεται ακόμα περισσότερο μετά τη γνώση ταινία του Μιχάλη Κακογιάννη, με φωτογραφίες στο εξώφυλλο του Anthony Quinn να χορεύει σε μια έρημη παραλία. Κι αν ο τίτλος του έργου επηρεάζει τον τρόπο που διαβάζουμε το βιβλίο, πόσω μάλλον ο πρόλογος, ο οποίος στην αγγλική μετάφραση παραλείπεται εντελώς, όπως παραλείπεται και στη γαλλική μετάφραση.

Και μιας και αναφέρουμε την παράλειψη του πρόλογου του βιβλίου στην αγγλική μετάφραση, θα αναφέρω επίσης την έλλειψη πρόλογου του μεταφραστή στις περισσότερες αγγλικές μεταφράσεις. Η κάθε μετάφραση ενός λογοτεχνικού έργου θα πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να συνοδεύεται από μια γραπτή δήλωση εκ μέρους του μεταφραστή όσον αφορά τον σκοπό του στη συγκεκριμένη μετάφραση. Μια τέτοια δήλωση όχι μόνο καθιστά τη μεταφραστική εγχείριση εμφανές, αλλά προσφέρει στον αναγνώστη την απαραίτητη διαφάνεια, ώστε να διακρίνει το «έτερο» κείμενο πίσω από τη μετάφραση. Με άλλα λόγια, μπορεί κάθε είδος μετάφρασης να είναι θεμιτό, ο αναγνώστης όμως έχει το δικαίωμα να γνωρίσει τι είδος μετάφρασης του προσφέρεται. Από τη στιγμή που ο μεταφραστής δηλώνει την πρόθεση και τον σκοπό του, η μετάφρασή του μπορεί να διαβαστεί και να αξιολογηθεί ανάλογα. Δυστυχώς, μόνον ο Μπιν στη μετάφραση του *Ο Τελευταίος Πειρασμός* προσφέρει «Σημειώσεις του μεταφραστή για τον συγγραφέα και τη γλώσσα του». Δεν γράφει τίποτε όμως σχετικά με τη δική του μεταφραστική προσέγγιση και κανένας από τους άλλους μεταφραστές των μυθιστορημάτων

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛ. 6

των του Καζαντζάκη δεν προλογίζει τη μετάφρασή του.

Η έλλειψη προλόγου με τους δηλωμένους σκοπούς του μεταφραστή δυσχεραίνει τον μελετητή που επιχειρεί μια μεταφρασεολογική ανάλυση και αξιολόγηση. Πάντως, όλοι οι μεταφραστές του Καζαντζάκη αναμφισβήτητα είχαν να αντιμετωπίσουν την ιδιότητα γλώσσα του. Και παρά τη σιωπή τους περί του προβλήματος (με εξαίρεση τον Μπιν), παρατηρούμε ότι δεν επιχειρούν να αναπαράγουν ή έστω να δώσουν μια γεύση της ιδιαιτερότητας της γλώσσας του, εξαλείφοντας στη μετάφρασή τους όλους τους διαλεκτικούς και ιδιολεκτικούς τύπους που χρησιμοποιεί, με αποτέλεσμα να αναπαράγουν ένα κείμενο γραμμένο σε μια κοινή αγγλική γλώσσα. Υπάρχουν δύο διαφορετικές απόψεις για το αποτέλεσμα της μεταφραστικής αυτής στρατηγικής. Υπάρχουν αυτοί που το βλέπουν ως απόλεια. Ο Μπιν, π.χ., αναφέρεται στην ακραία δημοτική του Καζαντζάκη ως χαρακτηριστικό του έργου του, η οποία ως επί το πλείστον χάνεται στη μετάφραση. Προσθέτει: «Ο Αγγλος και Αμερικανός αναγνώστης [του *Τελευταίου Πειραμού*] κατά μία έννοια στερείται τη χαρά που πηγάζει από μια συνάντηση με έναν λόγο εντελώς ξένο προς τον δικό του». Αντιθέτως το πλεονέκτημα αυτής της μεταφραστικής προσέγγισης σημειώνεται από τον Βασίλη Βασιλικό, ο οποίος σχολιάζοντας την εξαιρετική μετάφραση από τον Φράιερ της *Οδύσειας* του Καζαντζάκη λέει: «Ο μεταφραστής αυτός άδulos δικαίωσε τους μόχθους του ποιητή-μεταφραστή κι έκανε την ιδιότητα και ιδιωματική γλώσσα του Καζαντζάκη –αίτια ως ένα σημείο μιας σταθερής μη-απήκησης του έργου αυτού στον τόπο που γράφτηκε– μια λογοτεχνική έκπληξη [...] στα αγγλικά». Η αλήθεια είναι ότι ο Καζαντζάκης διαβάζεται με μεγαλύτερη ευκολία και ευχέρεια στα αγγλικά (υποθέτουμε και σε άλλες γλώσσες) απ' ό,τι στα ελληνικά, και αυτό το γεγονός αναμφισβήτητα βοήθησε στην πρόσληψη του έργου του στο εξωτερικό, και χωρίς αμφιβολία διευκόλυνε τη διεθνή του αναγνώριση.

Ενα άλλο πρόβλημα που έχουν να αντιμετωπίσουν όλοι οι μεταφραστές του Καζαντζάκη και που ως εκ τούτου αποτελεί κριτήριο για την αξιολόγηση των μεταφράσεων είναι οι πολλές πολιτισμικές αναφορές στο έργο του. Ενα από τα πιο δύσκολα προβλήματα στη μετάφραση ενός λογοτεχνικού κειμένου είναι οι πολιτισμικά είδοποιες αναφορές επειδή η μετάφραση δεν μεταφέρει ένα κείμενο μόνο από μια γλώσσα σε μια άλλη αλλά και από μια κουλτούρα σε μια άλλη για ένα πολιτισμικά διαφορετικό αναγνωστικό κοινό. Κάθε μορφή πολιτισμικής μεταφοράς ή, ίσως καλύτερα, πολιτισμικής μετάθεσης απαιτεί κάποιο βαθμό απόκλισης από την κυριολεκτική μετάφραση στη διαδικασία της μεταφοράς

του περιεχομένου του κειμένου -πηγή στο πλαίσιο της κουλτούρας- αποδοχή. Κάθε μορφή πολιτισμικής μετάθεσης απαιτεί την επιλογή χαρακτηριστικών οικείων στη γλώσσα –στόχο και στην κουλτούρα– αποδοχή εις βάρος των χαρακτηριστικών της κουλτούρας-αφετηρία. Η πολιτισμική μετάθεση έχει βέβαια και διαβαθμίσεις: στο ένα άκρο υπάρχει ο εξωτισμός (ξενοπονητική μεταφραστική στρατηγική, όπου το νίζονται τα χαρακτηριστικά της κουλτούρας-αφετηρία) και στο άλλο άκρο υπάρχει η πολιτισμική μεταφύτευση (οικειοποιητική μεταφραστική στρατηγική όπου τα ξένα χαρακτηριστικά αντικαθίστανται από οικεία χαρακτηριστικά της κουλτούρας-αποδοχή). Κάθε μετάφραση κινείται ανάμεσα στα δύο αυτά άκρα.

Στην περίπτωση του Καζαντζάκη, διαπιστώνουμε μια γενική τάση εκ μέρους των μεταφραστών του προς το άκρο του εξωτισμού. Και θα λέγαμε ότι αυτό ακριβώς αποτελεί την αιτία σε μεγάλο βαθμό για τη γοητεία που το έργο του ασκεί πάνω στον ξένο αναγνώστη. Το μειονέκτημα σε αυτήν την ξενοπονητική μεταφραστική στρατηγική είναι, βέβαια, η αδυναμία του ξένου αναγνώστη να κατανοήσει την αναφορά ή τον υπαινιγμό, εκτός εάν στη μετάφραση συνοδεύεται από κάποιο σχόλιο ή υποσημείωση.

Η αγγλική μετάφραση του *Βιος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά* περιλαμβάνει 34 υποσημειώσεις, 15 κατά λέξη μεταφράσεις από τη γαλλική μετάφραση και οι υπόλοιπες από τον Αγγλο μεταφραστή. Τιποτε το μεμπτό. Τα προβλήματα ξεκινούν όταν οι υποσημειώσεις γίνονται παραπλανητικές. Παραθέτω ένα μόνο παράδειγμα. Σε κάποιο σημείο ο Ζορμπάς μιλάει για το δαύμα του κρασιού. Εξηγεί πώς φτιάχνεται και λέει: «το βάζουμε [το ζουμί] στα βαρέ-

λια, βράζει μοναχό του, το ανοίγουμε του Αι-Γιώργη του Μεθυστή τον Οκτώβριο, και βγαίνει κρασί!». Αφήνω που ο Αγγλος μεταφραστής μετατρέπει τον Αι-Γιώργη στον Αι-Γιάννη και που παραλείπει (όπως η γαλλική μετάφραση) την πληροφορία ότι ο Άγιος γιορτάζει τον Οκτώβριο, προσθέτει όμως σε μια υποσημείωση για τον Αγγλο αναγνώστη ότι ο εν λόγω Άγιος γιορτάζει τον Δεκαπενταύγουστο, γιορτή που αντιστοιχεί στο Χαλογουίν (!)

Είναι εύκολο να γελοιοποιήσει κανείς μια μετάφραση (πόσω μάλλον μια κακή) εντοπίζοντας λάθη και ατοπήματα (που πάντα υπάρχουν, καθώς ιδανική ή τέλεια μετάφραση δεν υπάρχει). Δεν είναι τόσο εύκολο όμως να ορίσει κανείς αντικειμενικά κριτήρια για την αξιολόγηση μιας λογοτεχνικής μετάφρασης, ώστε να κριθεί η μετάφραση με επιστημονικό τρόπο. Εδώσα μερικές νύξεις μόνο για δυνατά κριτήρια για την αξιολόγηση των μεταφράσεων του έργου του Καζαντζάκη. Και παραμένει το ερώτημα: Εάν οι τρεις αγγλικές μεταφράσεις που ανέφερα πιο πάνω κρίνονται ανεπαρκείς, γιατί τότε τα μυθιστορήματα αυτά του Καζαντζάκη γνώρισαν τόση επιτυχία στον αγγλόφωνο κόσμο; Και για τι επιτυχία μιλάμε; Σύμφωνα με τον Μπιν: «Φτιάχνοντας στα εβδομήντα του [δηλ. το 1953], ο Καζαντζάκης ήταν γνωστός σε όλη την Ευρώπη: τα μυθιστορήματά του ήταν μεταφρασμένα σε τριάντα γλώσσες και υπήρξε επανειλημμένα υποψήφιος για το βραβείο Νόμπελ, χάνοντάς το, το 1952, για μια μόνο ψήφο». Αραγε οι πολλές μεταφράσεις και η υποψηφιότητα για το βραβείο Νόμπελ έφεραν και τη διεθνή αναγνώριση; Ο Κόλιν Ουίλσον, επιφανής Αγγλος κριτικός, σε κείμενό του το 1962 (δέκα χρόνια μετά την υποψηφιότητα και πέντε μετά τον θάνατο του Καζαντζάκη) αποκαλεί τον Καζαντζάκη «τον μεγαλύτερο Ευρωπαίο συγγραφέα μετά τον Τολστόν», αλλά παρατηρεί ότι «το όνομά του παρέμενε σχετικά άγνωστο, παρά το γεγονός ότι πέντε από τα πιο σημαντικά έργα του είχαν εκδοθεί σε μετάφραση στην Αγγλία και στην Αμερική. Αποδίδει το αξιοπερίεργο αυτό φαινόμενο στο ότι ο Καζαντζάκης έγραφε στα ελληνικά και ότι οι σύγχρονοι αναγνώστες δεν περιμένουν κατά κανόνα να ανακαλύψουν κάποιο σημαντικό Έλληνα συγγραφέα». Ο Ουίλσον προσθέτει, με κάποια δόση ειρωνείας, ότι αν ο Καζαντζάκης έγραφε στα ρωσικά και λεγόταν Καζαντζόφσκι, τα έργα του θα έχαιραν παγκοσμίως εκτίμησης και αναγνώρισης. Παραδέχεται ότι στα τελευταία χρόνια πριν από τον θάνατό του ο Καζαντζάκης είχε αρχίσει να χαιρεί αναγνώρισης, εκφράζει όμως την άποψη ότι ενώ τα βιβλία του ήταν μεταφρασμένα σε πολλές γλώσσες, δεν διαβάζονταν ευρέως. Όπως και να είναι, η διεθνής αναγνώριση του Καζαντζάκη ήταν πλέον εξασφαλισμένη μετά το 1964, με την επιτυχία της

ταινίας του Κακογιάννη «Ζορμπάς ο Έλληνας», που μαζί με τις άλλες δύο ταινίες που βασίστηκαν στα βιβλία του, του Ζυλ Ντασέν «Αυτός που πρέπει να πεθάνει» [*Ο Χριστός ξανασταυρώνεται*] (1957) και αργότερα του Μάρτιν Σκορσέζε «Ο τελευταίος πειρασμός του Χριστού» (1988), συνέβαλε οπωσδήποτε στην προβολή του έργου του Καζαντζάκη. Οι πωλήσεις των βιβλίων του το αποδεικνύουν. Από το 1973, όταν ανέλαβε ο Φέιμπερ την έκδοση των μεταφρασμένων βιβλίων του στην Αγγλία, βλέπουμε ότι το *Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά* είναι σταθερά πρώτο στις πωλήσεις (198.922 αντίτυπα). Ακολουθεί *Ο Τελευταίος πειρασμός* (99.119), με τα άλλα μυθιστορήματά πολύ πιο πίσω: *Ο Καπετάν Μιχάλης* (37.446), *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται* (32.393), *Ο Φιλοχούλης του Θεού* (27.116) και *Οι Αδερφοφάδες* (20.312). Υποθέτουμε ότι θα βρούμε περίπου τις ίδιες αναλογίες στις πωλήσεις στις ΗΠΑ από το «Simon & Schuster».

Ο Ρόδρικ Μπίτον, γνωστός Άγγλος ελληνιστής, αποδίδει τη διεθνή επιτυχία του Καζαντζάκη, που παραμένει μοναδική για έναν Έλληνα συγγραφέα, στην «ενέργεια που ωθεί τις ιστορίες, στις συγκρούσεις που πλάθονται τεχνέντως, σε δομές οι οποίες αντέχουν ακριβώς επειδή είναι μισοκρυμμένες, και στην έλλειψη κάποιας λύσης, αποκλείοντας έτσι μια περιορισμένη ανάγνωση του "μηνύματος", ώστε να αναγκάζομαστε να ξαναδιαβάσουμε το κείμενο». Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα μυθιστορήματα δεν αποτελούν, όπως συχνά λέγεται, απλώς ένα όχημα για τις ιδέες του, για κάποια συγκεκριμένη ιδεολογία ή για ένα και μόνο μήνυμα. Νομίζω ότι δεν πρέπει όμως να παραβλέψουμε τη γοητεία των φιλοσοφικών και μεταφυσικών του ιδεών, εκλεκτικών στη φύση τους και ιδιαίτερα ελκυστικών στη δεκαετία του '60, όταν οι περισσότερες μεταφράσεις του έργου του εμφανίστηκαν, σε μία δεκαετία δηλαδή, όταν αρκετοί συγγραφείς, όπως για παράδειγμα ο Ερμαν Εσε, το έργο των οποίων εκδηλώνει κάποια μορφή πνευματικής αναζήτησης, έφτασαν να γίνουν «καλί» συγγραφείς.

Πέρα από την πνευματική αναζήτηση που περιγράφουν τα μυθιστορήματα και την οι-

κουμενική απήχηση της αναζήτησης αυτής, νομίζω ότι η διεθνής επιτυχία του έργου του οφείλεται επίσης στη συγκεκριμένη προσέγγιση των μεταφρασιών, οι οποίες είτε συνειδητά είτε όχι χρησιμοποιούσαν μια ξενοποικτική στρατηγική, τονίζοντας το εξωτικό στοιχείο και καθιστώντας το κείμενο πιο ελκυστικό για τον ξένο αναγνώστη. Εάν, όπως λέει ο Γ.Χ. Οντιν, είναι η μοναδική φωνή του Καζαντζάκη που παραμένει αναγνωρίσιμη και γοητευτική ακόμα και σε μέτριες μεταφράσεις, είναι επίσης η σκηνοθεσία πολλών ποιημάτων του, το «σπίριτ οφ πλέις» (η εξωτική Αλεξάνδρεια και γενικότερα τα κέντρα του ελληνιστικού κόσμου) που γοητεύει τον ξένο αναγνώστη. Είσι και με τον Καζαντζάκη, είναι η εκλεκτική φιλοσοφία του πνευματικού αναζητητή σε συνδυασμό με το «σπίριτ οφ πλέις» (εδώ η εξωτική Κρήτη και η

Ελλάδα γενικότερα). Ο Καζαντζάκης χρησιμοποιεί, θα λέγαμε, έναν «φολκλορικό ρεαλισμό», εκμεταλλευόμενος μια ελληνική φολκλορική σκηνοθεσία για έναν σκοπό που στο τέλος τον υπερβαίνει. Ιδανικός συνδυασμός του εντόπιου και του οικουμενικού, χωρίς ιδιαίτερη απώλεια στη μετάφραση.

Όπως φαίνεται από τις βιβλιογραφικές παραπομπές στον κατάλογο που ετοίμασε το ΕΚΕΒΙ, πενήντα χρόνια μετά τον θάνατό του, το έργο του Καζαντζάκη εξακολουθεί να μεταφράζεται σε όλο και περισσότερες γλώσσες, ενώ οι ήδη υπάρχουσες μεταφράσεις ανατυπώνονται τακτικά, αποδεικνύοντας έτσι την οικουμενική και συνεχή απήχηση του έργου του.

*Αναπληρωτής καθηγητής Μεταφρασεολογίας, ΑΠΘ

ANTAN ΜΠΑΡΟΝ
SuperJack
ΛΕΥΤΕΡΗ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΤΟ ΑΛΛΟ ΜΙΣΟ ΜΟΥ ΠΟΡΤΟΚΑΛΙ

ANTAN ΜΠΑΡΟΝ
SuperJack
ΛΕΥΤΕΡΗ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΤΟ ΑΛΛΟ ΜΙΣΟ ΜΟΥ ΠΟΡΤΟΚΑΛΙ

ΔΕΝ ΘΑ ΚΛΕΙΣΕΤΕ...
ΜΑΤΙ!

INDIKTOS
www.indiktos.gr

Ο Ζορμπάς της ζωής

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΟΣ - ΑΡΧΕΙΟ: ΓΙΩΡΓΟΣ ΖΕΒΕΛΑΚΗΣ

Συνέντευξη με τον ΜΑΡΚΟ ΑΥΓΕΡΗ

Ολα τα μυθιστορήματα του Ν. Καζαντζάκη προκάλεσαν έντονες συζητήσεις τα μεταπολεμικά χρόνια. Οι αντιδράσεις επαναλαμβάνονταν και έπαιρναν μεγαλύτερες διαστάσεις όταν τα έργα μεταφέρονταν στην οθόνη. Και σ' αυτές συμμετείχαν και πρόσωπα του φιλικού κάποτε περιβάλλοντός του.

Σ' ένα από τα διασημότερα φιλμ, τον «Αλέξη Ζορμπά» του Μιχάλη Κακογιάννη, ο έλεγχος στον συγγραφέα στρεφόταν κυρίως στη γνησιότητα του ήρωά του: Πόσο, δηλαδή, ο λογοτεχνικός Ζορμπάς αντιστοιχούσε με τον πραγματικό. Σ' αυτό το ψευδοερώτημα κλήθηκε να απαντήσει ένας παλιός γνώριμος του Καζαντζάκη και δεύτερος σύζυγος της Γαλάτειας, ο πατριάρχης της αριστερής κριτικής Μάρκος Αυγέρης. Στη συνέντευξη δεν υπήρχε όνομα δημοσιογράφου και μπορεί κανείς να υποθέσει πως οι ερωτήσεις τέθηκαν από τον ίδιο τον Μ. Αυγέρη. Όπως και να έγινε και όποιες σκοπιμότητες και να εξηγητούσε, οι πληροφορίες «από πρώτο χέρι» για τον περίφημο Γιώργο Ζορμπά και την οικογένειά του από έναν άνθρωπο που τον γνώρισε, έχουν πάντα ενδιαφέρον.

—Κύριε Αυγέρη, πώς γνωρίσατε τον Αλέξη Ζορμπά; Τι μπορείτε να μας πείτε γι' αυτόν;

Τον Αλέξη Ζορμπά δεν τον γνώρισε κανένας. Ο Αλέξης Ζορμπάς είναι ο λογοτεχνικός ήρωας στο ομώνυμο μυθιστόρημα του Καζαντζάκη, είναι πλάσμα της φαντασίας του και δεν έχει σχεδόν καμία σχέση με τον Ζορμπά της ζωής, που κάποτε τον γνώρισα σαν φίλο του Καζαντζάκη εκεί γύρω στα 1920.

—Και ποια είναι η διαφορά ανάμεσα στους δυο Ζορμπάδες;

Ο Ζορμπάς της ζωής είχε μόνο το ίδιο επίθετο με τον Ζορμπά της τέχνης, λεγόταν Γιώργος Ζορμπάς κι όχι Αλέξης. Ο Καζαντζάκης συμπτωματικά χρησιμοποίησε το επίθετο του φίλου του. Ο Ζορμπάς της τέχνης είναι ένας ιδεατός τύπος, που εκφράζει μια από

τις ιδέες της φιλοσοφίας του Καζαντζάκη.

—Μπορείτε να μας εξηγήσετε αναλυτικότερα αυτή τη γνώμη σας;

Ο Αλέξης Ζορμπάς εκφράζει, κατά τον Καζαντζάκη, τον ιδεώδη τύπο του φυσικού ανθρώπου, του ανθρώπου σαν αρσενικού ζώου, του πληθωρικού από ζωική ορμή, που οι αισθήσεις του κι οι σωματικές του γενικά ιδιότητες βρίσκονται στην πλήρη ακμή τους και λει-

τουργούν αυτόματα με την πλήρη τους απόδοση. Ο φυσικός αυτός άνθρωπος ξεχειλίζει και ξεπερνάει τα φυσικά καλούπια του, σύμφωνα με το πνεύμα της μπερξονικής φιλοσοφίας. Στα μάτια αυτού του τεχνητού Ζορμπά ο κόσμος παρουσιάζεται σαν μια αδιάκοπη αποκάλυψη, αδιάκοπα νέος, ο κόσμος του είναι θαυμαστός και τον συνεπαίρνει. Κάθε πρωί τον ανακαλύπτει, του παρουσιάζεται σα μια νέα αίσθηση και τον χαιρετάει, εκδηλώνει τη χαρά του με χοροπηδήματα και ξεφωνιτά, πάντα έτοιμος να δεχτεί με τις παρθενικές του αισθήσεις ό,τι του προσφέρεται από τη ζωή, τον έρωτα, το φαγητό, την κίνηση, το χορό, το θέαμα του κόσμου, όπως υποπίθεται πως χαιρετάει κι απολαβαίνει τη ζωή να γερό παιδί της φύσης. Ετσι ο Καζαντζάκης φαντάζεται πως ένας φυσικός, ένας πρωτόγονος άνθρωπος, βλέπει και δέχεται τον κόσμο, αισιόδοξος κι ορμητικός, σ' αδιάκοπη ευφορία. Ο

Γιώργος Ζορμπάς

ήρωας αυτός, απλός, αφελής και παιδικός, μεθυσμένος από τους κυμούς της ζωής κι από τη ζωικότητά του, είναι η έκφραση της ζωικής ορμής του Μπερξόν και βρίσκεται στον αντίθετο πόλο σχετικά με τον άλλο ήρωα του Καζαντζάκη στο ίδιο μυθιστόρημα, με τον ντισεϊκό πνευματικό ήρωα, με τον οποίο συνεργάζεται στο μεταλλείο το υποθετικό της Κρήτης. Ο φυσικός άνθρωπος είναι το φορηγό ζώο, που κατά τον Καζαντζάκη σπκάνει στους ώμους του τον πνευματικό άνθρωπο. Εδώ στο μυθιστόρημα ο άνθρωπος του Καζαντζάκη χωρίζεται στις δυο του ιδιότητες, στον πνευματικό και στον φυσικό - κι ο συγγραφέας επιχειρεί να δώσει έναν απόλυτο τύπο του φυσικού ανθρώπου, όπως επιχειρεί στο ίδιο έργο να δώσει έναν χαρακτηριστικό τύπο του πνευματικού ανθρώπου. Αυτός ο δεύτερος είναι ο ανοιχτομάτης, που βλέπει την αλήθεια και ξέρει το μηδέν της ζωής, είναι ο απαισιόδοξος, ο τραγικός ήρωας, το μόνο από τα πλάσματα του κόσμου που ξέρει πως το περιμένει ο θάνατος και που ο ακτιβισμός του είναι το όπιο του, το σπαθί του κατά της ματαιότητας. Εκφράζεται κι εδώ ο ηρωϊκός πεσσιμισμός του Νίτσε.

—Θέλετε να μας πείτε ποιος ήταν ο Ζορμπάς της ζωής που γνωρίσατε;

και ο Ζορμπάς της τέχνης

Ο Ζορμπάς της ζωής ήταν ένας κανονικός άνθρωπος, ένας εμπειρικός μεταλλειολόγος, που σ' όλη του τη ζωή τον απασχολούσαν η ανακάλυψη κι η εκμετάλλευση μεταλλείων. Απ' αυτή την άποψη ήταν ένας χρυσοθήρας. Είχε ανακαλύψει πολλά μέταλλα, κυρίως στη Μακεδονία, που όμως δεν ήταν αποδοτικά και τα παρατούσε. Με τον Καζαντζάκη συνεργάστηκε στην εκμετάλλευση ενός λιγνιτωρυχείου στην Πραστοβά, στα νότια της Μάνης, κοντά στην Καρθαμύλη. Προσπάθησαν ν' αξιοποιήσουν αυτό το ορυχείο κάμποσους μήνες, μα στο τέλος το παράτησαν, γιατί κι αυτό δεν ήταν αποδοτικό. Εννοείται πως τη δουλειά την έκανε κυρίως ο Ζορμπάς με τους εργάτες. Ο Καζαντζάκης, που ποτέ δεν διέκοψε τη λογοτεχνική εργασία του όλη του τη ζωή, και σ' αυτή την περίπτωση έμενε κλεισμένος σ' ένα δωμάτιο και συνέχιζε το γράψιμό του. Εκεί τον επισκέφτηκαν κι ο Σικελιανός κι η Γαλάτεια κι έμειναν λίγες μέρες μαζί του.

—Μήπως μπορείτε να μας πείτε περισσότερα για τα φυσικά αυτού του Ζορμπά της ζωής;

Είπαμε πως ήξερε από μεταλλεία, αυτός πρόσφερε την πείρα και την εργασία του κι ο Καζαντζάκης τα χρήματα για την εκμετάλλευση. Ο Ζορμπάς αυτός της ζωής ήταν άνθρωπος σοβαρός, αξιοπρεπής, σεβόταν τον εαυτό του. Ήταν βέβαια αισιόδοξος και δραστήριος κι επειδή η μανία του ήταν να γυρίζει και να ψάχνει για μέταλλα, ζούσε σε διαρκή μετακίνηση, γι' αυτό είχε σκοπίσει, σαν ο λαγός, τα παιδιά του. Τη μεγάλη του κόρη την είχε αφήσει στη Γαλάτεια, ένα παιδί του ζούσε στο Ηράκλειο της Κρήτης, την άλλη του κόρη την είχε αφήσει σ' ένα μοδιστράδικο. Η μεγάλη του κόρη, που ζούσε με τη Γαλάτεια, παντρεύτηκε τον αδερφό της τον Ροδάμανθο. Ο ίδιος ο Ζορμπάς εγκαταστάθηκε σ' ένα μεταλλείο λευκολίθου στη Σερβία που ήταν αποδοτικό. Είχε στη Σερβία κι ένα λιγνιτωρυχείο δικό του, μα δεν το δούλεψε. Στη Σερβία έμεινε ως το τέλος της ζωής του. Είχε πάρει μαζί του και την τρίτη, τη μικρή κόρη του και την πάντρεψε εκεί. Τα παιδιά του αυτά ζουν σήμερα μ' εγγόνια και δισέγγονα του Ζορμπά. Καταλαβαίνει κανείς ποιος ήταν αυτός ο πραγματικός Ζορμπάς άμα δει τη φωτογραφία του. Ένας άνθρωπος περιποιημένος, ήσυχος κι ασφαλής για τον εαυτό του, καλοχτενισμένος, καλοντυμένος, άνθρωπος που δείχνει πως υπολήπτεται τον εαυτό του κι οι άλλοι τον σέβονται. Δεν έχει τίποτε το αλήπκο και το έξαλλο, που έχει ο Ζορμπάς της τέχνης. Ο Ζορμπάς της τέχνης μπορεί να καταταχτεί στην πινακοθήκη των αλητών της τέχνης,

που μας δίνει ο Χαμσουν στα έργα του "Στερνή Χαρά", "Μυστήρια" κι ο Στάινμπεκ στο "Τορτίλλα Φλατ" και άλλοι. Θα μπορούσε στη σειρά αυτή ν' αναφέρει κανείς και τους "Αληπτες" του Γκόρκυ, αλλά οι τύποι αυτοί του Γκόρκυ είναι εξιδανικευμένοι κι εκφράζουν ανώτερες ανθρώπινες αξίες, δεν παρουσιάζονται σαν εξαρθρωμένοι κι ανισόρροποι άνθρωποι τύποι, όπως αυτοί του Χαμσουν και του Στάινμπεκ.

Τα ελατώματα της ταινίας του Κακογιάννη κάνουν φανερά τα εσωτερικά ελατώματα του ίδιου του έργου, όπου ο ήρωας Ζορμπάς είναι ένας τύπος τεχνιτός κι απίθανος, που δεν πείθει για την αλήθεια του. Μα θα μου πείτε γιατί οι Αμερικανοί τρελάθηκαν γι' αυτόν; Οι Αμερικανοί είναι Αμερικανοί κι εντυπωσιάστηκαν κυρίως από το φιλοσοφικό και γενικά το διανοητικό υπόστρωμα του έργου, καθώς και για τον εξωτισμό του. Σήμερα οι Αμερικανοί μπήκαν στην περίοδο της φιλοσοφικής παιδείας τους και θαυμάζουν τον διανοητικισμό, αφού πέρασαν το στάδιο των αυτοδιδασχιών, που ωστόσο τους έδωσαν ό,τι είναι άξιο και σημαντικό στη λογοτεχνία τους. Μέσα σ' αυτόν τον διανοητικισμό αρχίζει να τους διαφεύγει η αίσθηση του πραγματικού και του αληθινού ή του αληθόφανου στην τέχνη. Αρχισαν να αρέσκονται στα τεχνητά, τα συμβολικά και στις αφαιρέσεις. Η πνευματική τους ζωή μπαίνει σε μια περίοδο παρακμής.

εφ. «Αυγή» 21-3-1965

Βασίλης Βασιλικός

Μάθημα ανατομίας 1965-1978

Η εξαιρετική τοιχογραφία μιας ολόκληρης εποχής.
Ένα συναρπαστικό ανάγνωσμα
για τα οράματα και τις διαψεύσεις...

Ελληνικά
γράμματα

ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

...όπως τον γνώρισαν

Τρώγοντας πλιγούρι για ψωμί

**ΓΙΑΝΝΗΣ
ΜΑΓΚΛΗΣ** (1910–2006)
Συγγραφέας

Τον Καζαντζάκη τον γνώρισα στην Αίγινα το 1937, αν δεν απαιτώμαι ήταν Γενάρης, στο σπίτι του Ολλανδού συγγραφέα Μπλέστρα. Ο Μπλέστρα ήταν ένας μαλακός άνθρωπος. Μαλακός σαν το βούτυρο της παριδάς του. Ο Καζαντζάκης ήταν φυσιογνωμία ηρωική. Ψηλός, σπτός, σκληρός, με ένα μάτι που σε διαπερνούσε πέρα πέρα, γοργοκίνητο σαν τον υδράργυρο, μια φυσιογνωμία δυνατή με τα μπλίζγια σκαμμένα και ένα περίφημο μέτωπο. Όταν έμαθε πως ήμουν σφουγγαράς, με κάλεσε στο σπίτι του την επόμενη Κυριακή και πήγα. Με παρακάλεσε να του διηγηθώ ιστορίες σφουγγαράδικες. Του είπα μια δραματική, μια κωμική. Η γυναίκα του τού είχε φέρει ένα μεγάλο τεφτέρι για να πάρει σημειώσεις και να γράψει ο ίδιος. Δεν πήρε σημειώσεις και όταν του το είπε η γυναίκα του, αυτός απάντησε ότι ο Μαγκλής πρέπει να τα γράψει αυτά που τα κατέχει καλά και τα αφηγείται καλά. Τότε τόλμησα να του πω ότι είχα γραμμένες μερικές ιστορίες σφουγγαράδικες, ότι είχα γράψει πολλά πράγματα από παιδί αλλά τα έσκισα. Κράτησα, ωστόσο, πέντε ιστορίες σφουγγαράδικες. Με παρακάλεσε να του στεί-

λω δύο την άλλη μέρα και τις έστειλα. Την παράλλη μέρα μου έστειλε μια κάρτα με μια Βεδουίνα γυμνή και έγραφε: «Έξοχε! Στείλτε μου κι άλλες». Με είχε παρακαλέσει ό,τι γράφω να το διαβάζει αυτός πρώτα.

Ήρθαν τα χρόνια της Κατοχής, κάθε βράδυ ερχόταν σπίτι μου και τρώγαμε μαζί πλιγούρι και για ψωμί σύκα... Σηκωνόμαστε από το τραπέζι και πεινούσαμε αλλά το παράδοξο είναι ότι νιώθαμε μια δύναμη σωματική και πνευματική, ένα νεύρο, που έλεγες: «Μπορώ να τα βάλω με όλο τον κόσμο και με τους δύο μεγάλους εκθρούς. Τους ανθρώπους και την πεινα». Βέβαια στα χρόνια αυτά της Κατοχής ο Καζαντζάκης υπέφερε πολύ από πείνα, τόσο που εκόντνε. Δεν ξέρω αν εκόντνε 3,5 πόντους, που έλεγε η γυναίκα του, αλλά κόντνε απ' την πείνα. Και το λέω αυτό, το τονίζω αυτό, γιατί υπήρχε ένας συγγραφέας που είχε διαδώσει ότι ο Καζαντζάκης δούλεψε με τους Γερμανούς και έτρωγε καλά. Ο Καζαντζάκης ούτε μια φορά δεν μίλησε γερμανικά στα χρόνια της Κατοχής.

—Την περίοδο εκείνη θυμάστε τι έγραφε;

Την περίοδο της Κατοχής, το '42 με '43, έγραφε τον «Ζορμπά» και θυμάμαι ότι πολλά χειρόγραφα του μου τα διάβαζε. Όταν μου διάβαζε δυο επιστολές του Ζορμπά προς τον ίδιο, του είπα: «Μα είναι δυνατόν αυτός ο άνθρωπος ο σκεδόν αγράμματος να γράφει και με τόσο λογική;». Τότε σηκώθηκε, πήγε στο βάθος της βιβλιοθήκης του και έφερε ένα γράμμα τυλιγμένο με μία εφημερίδα και δεμένο με σπάγκο. Ήταν από τα γράμματα του Ζορμπά και μου βρήκε ακριβώς τη φράση, ακριβώς την

επιστολή εκείνη, με τη διαφορά ότι ήταν λιγάκι ασύντακτη και ανορθόγραφη. Αλλά το νόημα, οι λέξεις ήταν ίδιες.

Κατόπιν μετέφρασε τα ανθύλια του Αγίου Φραγκίσκου της Ασίζης. Θυμάμαι ότι επήρα μια κάρτα που έλεγε: «Ελα απόψε να φάμε φαγητό μουγκριστό» και όταν πήγα είχε μακαρόνια με βούτυρο και τυρί ιταλικό, παρμεζάνα. Και τρώγαμε, λοιπόν, το φαγητό και μουγκρίζαμε και τον ρώτησα πού διάολο τα βρήκες αυτά τα πράγματα, και μου απάντησε ότι «ήρθαν δυο παπάδες καθολικοί να τους μεταφράσω τα ανθύλια του Αγίου και μου έφεραν δώρο μερικά κιλά μακαρόνια».

Κατόπιν άρχισε να μεταφράζει την «Ιλιάδα» και την «Οδύσσεια» και θυμάμαι, μάλιστα –όταν μου το πρωτοείπε ότι έχει σκοπό να μεταφράσει την Ιλιάδα– του απάντησα να μην ξεχνά ότι είναι και ο Πάλλης. Μου απάντησε ότι «αν μπορούσω να περάσω έναν πόντο τον Πάλλη, έχω κάνει σπουδαίο έργο». Δεν ξέρω αν τον πέρασε, γιατί όταν το βιβλίο μεταφράστηκε και μου το έστειλε και μου είπε «είναι έργο ζωής, πρόσεξέ το» δεν του απάντησα γιατί κατέβασα κάτω τον Όμηρο και δυο, τρεις, τέσσερις μεταφράσεις και έβλεπα, λοιπόν, ότι εδώ σε αυτή τη σελίδα είναι ο Πάλλης ανώτερος, σ' αυτή τη σελίδα είναι ο Καζαντζάκης καλύτερος. Τον πέρασε, δεν ξέρω...

—Στις προσωπικές, καθημερινές του σχέσεις υπήρχε πρόβλημα διάστασης μεταξύ των γραπτών του και της καθημερινής του ζωής;

Ο Καζαντζάκης ήταν ασκητής, προπολεμικά μαγειρεύε Δευτέρα και έτρωγε ως το Σάββατο από το ίδιο φαγητό, δεν ει-

Με τον Κίμωνα Φράιαρ

χε χρόνο να ξοδεύει, έφρωγε μερικές κουταλιές και γι' αυτό ήταν αδύνατος, πεισί και κόκαλο ήταν, δούλευε τόσο πολύ που έλεγε «πώς διάολο αντέχει αυτός ο άνθρωπος;» Εφείδεται του χρόνου του, ούτε ένα λεπτό δεν πήγαινε χαμένο, χωρίς δουλειά, Θυράμαι πολύ καλά, μια μέρα στην Αίγινα, όταν περνούσαμε από τα καφενεία που ήταν γεμάτα και μου 'λεγε: «Όταν βλέπω αυτούς όλους τους νεοέλληνες, τους τεμπέληδες, που δεν ξέρουν τι να κάνουν και κάθονται στο καφενείο και παίζουν τάβλι ή χαρτιά ή κουβεντιάζουν, μου 'ρχεται να τους σιμώσω, να τους απλώσω τις χούφτες και να τους πω: Άνθρωποι μου, που δεν ξέρετε τι να τον κάνετε τον καιρό σας, δώστε τον μου εμένα να τελειώσω το έργο μου και να σώσω την ανθρωπιά μου». Ο Καζαντζάκης ήταν σαν συγγραφέας επικός: εάν ήταν επικός στη ζωή του θα μπορούσα να πω όχι, δεν ήταν επικός, να το παίζει κορόνα-γράμματα, διότι εκουριάρχειτο από το μυαλό. Είχε πάρα πολλή κρίση και ένα παλικάρι δεν έχει πολλή κρίση, ή μάλλον έχει κρίση αλλά ταυτόχρονα έχει τόσο θερμή καρδιά που αυτά αλληλοσυμπληρώνονται. Ο Καζαντζάκης είχε πολύ δυνατό μυαλό. Θυμάμαι μια φορά, κουβεντιάζοντας με τον αείμνηστο Γεώργιο Παπανδρέου, μου λέει: «Ο Καζαντζάκης ήταν απ' το κεφάλι ως τα νύχια των ποδιών του, όλα τα κόκαλά του, γεμάτα μυαλό».

—Η συντροφιά εκείνου του καιρού από ποιους άλλους αποτελείται;

Ααα, ναι, είναι ωραία ερώτηση. Η συντροφιά τότε ήταν ένας Θρασύβουλος Ανδρουλιδάκης, διευθυντής των φυλακών της Αίγινας μέχρι το '43.

Αυτός βοήθησε οικονομικά τον Καζαντζάκη, διότι πολλές φορές πήγαινε το φαγητό του εκεί και το τρώγανε μαζί...

—Αυτά στα χρόνια της Κατοχής.

Της Κατοχής, μέχρι το '43. Τότε ο Θρασύβουλος Ανδρουλιδάκης έφυγε και τον διόρισαν διευθυντή στον Βόλο. Ο άνθρωπος μπήκε φυλακή τέσσερα χρόνια μεταπολεμικά επειδή, λέει, ελευθέρωσε κάτι αντάρτες που ήταν στη φυλακή.

Ήταν, επίσης, ο ερηνοδίκης ο Βασίλης ο Κίντζος. Αυτοί ήταν η πιο στενή του συντροφιά. Ερχόντανε την Κυριακή το απόγευμα, τις άλλες μέρες δεν δεχόταν, ήταν όλη την ημέρα κλειστός στο σπίτι του ως το σουρουπόμα που δεν είχε φως και τότε σταματούσε τη δουλειά, κατέβαινε σπίτι μου και καθόταν ως τις 10 η ώρα και τότε τον συνόδενα εγώ στο δικό του και γύριζα πίσω.

—Στη μεταπολεμική περίοδο, πότε τον ξαναείδατε, γιατί έλειπε παράλληλα...

Εγώ, αρέσει δεν αρέσει, ήμουν αντιστασιακός, ήμουν υπεύθυνος στην Αίγινα και τον Δεκέμβρη, εκείνο τον περίφημο Δεκέμβρη που μας τα σκάρωσε

ωραία ο Τσόρτσιλ, ήμουν υπεύθυνος στην Κηφισιά. Επειδή, λοιπόν, είχα εκτεθεί πολύ, ύστερα απ' την κατάρρευση του αντάρτικου βρίσκομαι σε ένα καικι καλυμνιώτικο και πήγα στην Κάλυμνο. Τον ξαναείδα το '52 στη Νίκαια, όπου μου έδωσε και δύο μυθιστορήματα να του τα τυπώσω αλλά, δυστυχώς, δεν ήθελε κανείς εκδότης Καζαντζάκη. Ο Καζαντζάκης την εποχή εκείνη δεν πουλιόταν διόλου, ήταν σχεδόν άγνωστος στο ελληνικό κοινό. Ευτυχώς που ο Πάπας τον έβαλε στον μαύρο πίνακα, τον άρπαξαν οι εφημερίδες, και οι ελληνικές και οι ξένες, και τον έκαναν διάσημο (όχι γιατί μπήκε στον μαύρο πίνακα αλλά γιατί αναγνώστηκε το έργο του). Τότε θυμάμαι ότι ο εκδότης που τον έμαθε είχε το συρτάρι του γεμάτο χιλιάρικα και μου είπε ότι από τη Δευτέρα μέχρι το Σάββατο επούλησε 10.000 αντίτυπα του «Καπετιάν Μιχάλη».

—Πού αποδίδετε εσείς το ότι πιο πριν ο Καζαντζάκης δεν ήταν εμπορικός;

Ο Καζαντζάκης προπολεμικά έγραφε μόνο ποιήματα και τραγωδίες. Έγραψε και «Τα Ταξιδιωτικά», τα οποία είναι περίφημα. Ίσως αν ήταν στην Ελλάδα να

μην είχε γράψει τέτοια πράγματα, δεν έκανε μόνο περιγραφή, εισχωρούσε μέσα στην ψυχή και στην ιστορία του κάθε λαού. Μυθιστορήματα δεν είχε γράψει, ο «Ζορμπάς» του δεν πουλήθηκε διόλου, από το '46 που το τύπωσε ο Δημηπράκος ως το '52. Στην Ελλάδα ο λαός δεν ενδιαφέρεται για τη λογοτεχνία και την τέχνη γενικά. Σχεδόν μέχρι τα τελευταία χρόνια τον συγγραφέα τον κοροϊδεύανε: Τι κάνει ο συγγραφέας;

—Εσείς βρεθήκατε κοντά, στην περίοδο που ήταν και υποψήφιος για το Νόμπελ. Γι' αυτή την περίοδο τι θα μπορούσαμε να πούμε;

Ο Καζαντζάκης το Νόμπελ θα το έπαιρνε, είχε μάλιστα έναν περίφημο μεταφραστή στα σουηδικά, τον Μπόζεκνας, που του μετέφρασε όλα του τα μυθιστορήματα. Ο Μπόζεκνας ήταν γενικός γραμματέας της σουηδικής Ακαδημίας και, αν δεν απατώμαι, ήταν και μία περίοδο υφυπουργός Παιδείας. Αυτός ήταν γνωστός μου, έχω μάλιστα αρκετές επιστολές δικές του, ωραία ελληνικά, και όταν ήρθε στην Ελλάδα για να γράψει ένα βιβλίο ήρθε σπίτι και τον ρώτησα γιατί δεν το πήρε ο Καζαντζάκης το βραβείο. Μου απάντησε ότι η αντίδραση των Ελλήνων ήταν φοβερή, δέματα ολόκληρα έφευγαν προς τη σουηδική Ακαδημία να την πείσουν να μην δώσει το βραβείο σε αυτόν τον προδοτή.

—Δέματα γραμμάτων θέλετε να πείτε...

Γράμματα. Επίσης, η Ακαδημία των Ελλήνων έστειλε τον εταίρο της, τον Σπύρο Μελά, που κάθισε δύο μήνες στη Σουηδία να πείσει τους ακαδημαϊκούς να μην δώσουν το Νόμπελ στον Καζαντζάκη.

Μετά τα Δεκεμβριανά

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Ν. ΠΛΑΤΗΣ (1922;-2003)

Δοκιμογράφος και κριτικός λογοτεχνίας

—Τι θυμάστε από τη γνωριμία σας με τον Καζαντζάκη;

Ουσιαστικά είχα μόνο μία συνάντηση με τον Καζαντζάκη, εννοώ συνάντηση προσωπική, ρόνος, μάλλον με μια φίλη μου, και εκείνος... Ήταν και η Ελένη Καζαντζάκη. Μετά έτυχε και πήγα μερικές φορές στις ομαδικές συναθροίσεις που γίνονταν στο σπίτι του ζεύγους Ανεμογιάννη στην οδό Μαυρομματαίων, μία φορά την εβδομάδα. Η κύρια δύμσή μου είναι από τη συνάντηση που είχα μαζί με τη φίλη μου με τον Νίκο Καζαντζάκη. Ήταν μετά τα Δεκεμβριανά, ας πούμε Μάρτιος - Απρίλιος του '45. Στην Κατοχή πολλοί νέοι θαυμάζαμε τον Καζαντζάκη, τον ξέραμε τότε ως ποιητή και ως κοσμοθεωρητικό στοχαστή. Επίσης απ' τα «Ταξιδιωτικά» του, αλλά δεν ξέραμε καθόλου τα μυθιστορήματά του. Αλλωστε, τότε, νομίζω πως μόνο τον «Αλέξη Ζορμπά» είχε γράψει. Τον θαυμάζαμε πολύ, είχε μπει μέσα στο αίμα μας. Από το έργο του νιώθαμε καλύτερα το πνεύμα των εθνικοαπελευθερωτικών αγώνων της Κατοχής.

Μάλιστα, μια συντροφιιά έβγαλε ένα περιοδι-

κό, «Φοιτητική Τέχνη»*, τρία τεύχη όλα και όλα. Σ' αυτά τα τρία τεύχη δημοσιεύτηκαν δύο μελέτες για την κοσμοθεωρία του Καζαντζάκη και για την «Οδύσσεια», που δείχνει ένα αξιόλογο ενδιαφέρον. Μετά τα Δεκεμβριανά μερικοί απ' την παρέα της «Φοιτητικής Τέχνης» (ο διευθυντής Παύλος Μελάς, ο Γιώργος Τσαντίλλης, ο Νάσος Φερτάκης και άλλοι) πήγαν στον Καζαντζάκη. Εγώ πήγα ύστερα από μια-δυο εβδομάδες μαζί με τη φίλη μου. Είναι ιερή μέσα μου αυτή η συνάντηση. Μου έκανε εντύπωση η πνευματικότητα του. Εβλεπε έναν άνθρωπο που ήταν εξυψωμένος σε πολύ καθαρά ύψη πνεύματος... Επίσης, μου έκανε εντύπωση η απλότητά του, κανένα τουπέ, όλη η συζήτηση διεξήχθη σε επίπεδο ισοτιμίας. Ξέρετε, είμαι από τους ανθρώπους που πάντα κοιτώ να μη θαμπώνομαι από τον συνομιλητή μου, με αγάπη πάντα να τον βλέπω, αλλά όχι για να τον θαυμάζω. Στην αρχή μου φάνηκε ότι είχε έναν τόνο περισσότερο απ' ό,τι θα αξίωνε ένας νέος στην ευγένεια, ίσως ήταν λιγάκι υπερευγενής. Δίπλα του η Ελένη Σαμίου, έτσι την ξέραμε εμείς τότε, όμως είχαν παντρευτεί. Τα μάτια της σαν της γερακίνας, που πρόσεχε τον θησαυρό της, πρόσεχε τα παιδιά της. Κατά τα άλλα, η υπέροχη αυτή γυναίκα φρόντιζε να μην ανακατευτεί στη συζήτηση για να μας αφήσει εμάς να συζητήσουμε μαζί του.

Στις ομαδικές συναντήσεις τον ρωτούσαμε πολλά πράγματα. Θυμούμαι που μας είπε ότι «υπάρχουν συγγραφείς που γράφουν με το νου, άλλοι που γράφουν με την καρδιά, εγώ γράφω με τα νεφρά». Έχει έναν τέτοιο βιολογικό κραδασμό το

Το κύκνειο άσμα του

ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΟΥΔΕΛΗΣ (1919-1999)

Εκδότης

Είμαι συνδεδεμένος με τον Καζαντζάκη, μ' αυτό που θα μπορούσαμε να πούμε εποχή του κύκνειου άσματός του: από το 1954 μέχρι τον θάνατό του και την έκδοση των «Απάντων» του, μια εποχή συνεχούς ανόδου. Η εποχή εκείνη ήταν φοβερή, η λέξη Καζαντζάκης ήταν ταυτόσημη με το κόκκινο πανί του ταύρου, είχε απαγορευτεί να αναφέρεται στο ραδιόφωνο και είχε αποκλειστεί από κάθε έντυπο. Όταν ξεκίνησα και έβγαλα το βιβλίο που προξένωσε φοβερή αντίδραση, «Ο Χριστός ξανασταυρώνεται», το πειτούσαν από τα βιβλιοπωλεία έξω· όχι μόνο στις βιβρίνες δεν τολμούσαν να το Βάλουν, το πετούσαν έξω.

Η σημερινή εποχή δεν έχει αναλογίες με τη μετά τον εμφύλιο πόλεμο εποχή. Το 1953 τα στρατοδικεία, βάσει του Γ ψηφίσματος, κάθιζαν στο σκαμνί κάθε παραβάτη που νόμιζαν ότι υ-

πονομεύει το κράτος. Παραβρέθηκα σε μια τέτοια δική του φιλιτατού μου και αλυσονόνητου Μενέλαου Λουντέμη, αλλά για τον Καζαντζάκη, ειδικά, πρέπει να πω ότι υπήρχε προκατάληψη απ' τον τότε κυβερνήτη της Ελλάδος, τον Αλέξανδρο Παπάγο.

Όταν μια μέρα ο Ανδρέας Καραντώνης ανέφερε το όνομα Καζαντζάκης, εκλήθη σε απολογία. Ποιος, ο Ανδρέας Καραντώνης, που, όπως ξέρετε, το όνομά του ήταν ταυτόσημο με του κομμουνιστοφάγου· και κάρη στην επέμβαση πολλών παραγόντων δεν εξεδιόχθη ο Καραντώνης, γιατί ανέφερε αυτό το «κόκκινο φίδι» που λεγόταν Καζαντζάκης. Ο χαρακτηρισμός είναι του Αλέξανδρου Παπάγου, μπορείτε να το επιβεβαιώσετε αν έρθετε σε επικοινωνία με τον τότε διευθυντή επικοινωνίας, τον Αλεξάνδρη.

Ο κλήρος είχε εναντιωθεί σφόδρα, η Ιερά Σύνοδος είχε επανειλημμένες συνεδριάσεις με θέμα Καζαντζάκης, έχουν εκδοθεί και ορισμένα έντυπα. Μία ομάδα, και αυτό είναι προς τιμήν αυτών των ιεραρχών, με επικεφαλής τον τότε Κασσανδριάς, ήρθε και με επισκέφτηκε και μου είπε, περίπου: Παιδί μου, επειδή έχουμ μάθει ότι τέλος πάντων κάνεις μια δουλειά και εγώ εκτιμώ τον Καζαντζάκη, μάλιστα το βιβλίο του «Ο Τελευταίος Πειρασμός» το έχω διαβάσει στα

έργο του Καζαντζάκη, ώστε αυτό που μας είπε πρέπει να το πάρουμε κατά γράμμα: είναι γραμμένο με το αίμα του. Αυτό που λέει ο Νίτσε «αγαπώ εκείνα τα έργα που είναι γραμμένα με το αίμα τους», αυτό ισχύει στον άνθρωπο, στην ανθρώπινη ψυχή, μπορούμε να επισημάσουμε πέντε πατώματα. Το πρώτο πάτωμα είναι ο εαυτός του κάθε ανθρώπου, με τις προσωπικές του ανάγκες και τα προσωπικά του ενδιαφέροντα, τα βιοτικά. Στο δεύτερο ξεφεύγει κανείς από τον εαυτό του και απλώνει το ενδιαφέρον του στον περίγυρό του, στους δικούς του, στην κοινωνία του, στο έθνος του, το πολύ σε όλη την ανθρωπότητα: είναι η περιοχή της πρακτικής δράσης. Το τρίτο είναι η υπηρεσία στο πνεύμα, δημιουργεί πνευματικά. Τέταρτο, λίγοι άνθρωποι μέσα στο πνευματικό τους έργο βλέπουν για μια στιγμή τα πράγματα κάτω από το πρίσμα της αιωνιότητας. Όταν λοιπόν τα βλέπεις κάτω από τέτοιο πρίσμα, φυσικό είναι σιγά σιγά όλα να ενοποιούνται. Οι αντιθέσεις, οι αντιφάσεις συναρμόνιαι. Υπάρχει όμως και μια πέμπτη κατάσταση, αυτή που ονομάζει αγέρα: είναι εκείνο που λέει στην «Ασκητική»: «και τούτο το ένα δεν υπάρχει, είμαστε δύο, εγώ και εσύ είμαι ένα και το τρίτο, το ανώτατο, είναι ότι και αυτό το ένα δεν υπάρχει».

Θυμάμαι, τον είχα ρωτήσει με τη νεανι-

κή μου αφέλεια: Καλά, το «δεν φοβάμαι τίποτα» το καταλαβαίνω, αλλά «δεν ελπίζω τίποτα»; «Ναι, μου είπε, δεν φοβάμαι τίποτα, δεν ελπίζω τίποτα, είμαι ελεύθερος». Εκείνη την ώρα εγώ το κατάλαβα και πείστηκα. Πείστηκα με την απλότητα, με την απόλυτη σιγουριά, με τη βαθύτερη εσωτερική πίστη που αναδύονταν από τον λόγο του και απ' όλη του την προσωπικότητα.

Θυμάμαι ότι τον ρώτησε η φίλη μου: «Γιατί εκφράζεστε πάντα μειωτικά για τη γυναίκα, σαν να είναι μόνον ένα βιολογικό πλάσμα;» Διαμαρτυρήθηκε και μας είπε πως «ίσα-ίσα, έχω υψηλή ιδέα για τη γυναίκα. Στην “Οδύσεια” έχω μια λαϊκή αγωνίστρια, τη Ράλλα. Η Ράλλα είναι το ποιητικό όνομα μιας γυναίκας που αγάπησα, της Ραχήλ», και αναρωτήθηκε τότε τι να γίνεται τώρα, να υπάρχει ή να μην υπάρχει, γιατί ήταν Εβραία και δεν ήξερε τι της είχε συμβεί. Η αλήθεια είναι ότι είχε σωθεί η Ραχήλ και συναντήθηκαν, πήγε στα Κίμπους κάτω, συναντήθηκαν ύστερα στο Παρίσι και πέθανε πριν από μερικά χρόνια. Μας είπε ότι την αγάπησε αυτή τη γυναίκα. Μπορεί να έζησε και με τη Γαλάτεια και με την Ελένη Σαμίου, αλλά το ότι αγάπησε αυτή τη γυναίκα είχε ένα ιδιαίτερο χρώμα, το χρώμα εκείνου του ριζικού έρωτα, που σπάνια, μια φορά ίσως, παρουσιάζεται στη ζωή του ανθρώπου.

—Μια και προηγουμένως μιλήσατε

για τις συναντήσεις στις κυρίες Τέας Ανεμογιάννη, μήπως θα μπορούσατε να θυμηθείτε την ατμόσφαιρα εκείνων των συζητήσεων; Ποιοι μετείχαν, ποιο ήταν το πλαίσιο των συζητήσεων;

Ναι, εκεί πήγαιναν καμιά τριανταριά, ίσως και σαράντα άνθρωποι μία φορά την εβδομάδα. Οι συζητήσεις ήταν έντονες, υπήρχαν και άνθρωποι με ικανότητα διαλεκτική. Απ' αυτούς θυμάμαι πρώτα πρώτα τον Νίμη Αποστολόπουλο και τον Κωνσταντίνο Δεσποτόπουλο, ήταν οι κυρίαρχες φυσιογνωμίες, διαφορετικές μεταξύ τους όσο η Ανατολή με τη Δύση ή ο Βορράς με το Νότιο. Επίσης, θυμάμαι τον Αγγελο Προκοπίου, λίγο μιλούσε αλλά ήταν αξιωματικός, θυμάμαι τον Νίκο Παπά, μαχητικό, και τη γυναίκα του τη Ρίτα Μπούμη-Παπά, που της επαίνεσε πολύ ο Καζαντζάκης τότε ένα ποίημα, τη «Βοϊδάμαξα». Τον Βεζίκη, και τον Μηνά Δημάκη, νέο τότε.

—Όταν ακούτε τη λέξη Καζαντζάκης, τι διαβάζετε, την ακούτε, τη γράφετε, τι σκεπτόσαστε;

—Βασικά την «Οδύσεια».

* Στη «Φοιτητική Τέχνη» δημοσιεύθηκαν δύο σημαντικές μελέτες για το έργο του Ν. Καζαντζάκη, των Ν. Φεράκη για την «Ασκητική» και Ε.Ν. Πλατή για την «Οδύσεια» (Α. Μπουφέα: Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής).

γερμανικά (δεν είχε εκδοθεί στα ελληνικά βεβαίως), σε παρακαλούμε, βοηθήσε μας. Λέω εγώ: Να σας βοηθήσω, μα πώς; Μου απάντησε: Μην εκδίδεις Καζαντζάκη, μην προκαλείς τον κόσμο. Οπότε γέλασα εγώ βέβαια και τους λέω: Εγώ είμαι αποφασισμένος: εγκατέλειψα ένα πτυχίο που είχε επιτυχία, ένα εργαστήριο που έχω ανοίξει με καθηγητές του Πανεπιστημίου, με τον καθηγητή μου τον Χόνδρο και με άλλους, γιατί έχω κάνει σκοπό της ζωής μου το έργο του Καζαντζάκη, κι εσείς μου λέτε να τα εγκαταλείψω στη μέση; Ε, δεν υπάρχει περίπτωση. Μου λένε, θα υποστείς τον αφορισμό. Λέω, θα σας απαντούσα ό,τι απάντησε ο Λασκαράτος. Καλά, λένε, νεανικές κουβέντες, αλλά πληροφόρησου τις κυρώσεις. Ομολογώ ότι τότε κατέφυγα σε ορισμένους ανθρώπους και πληροφόρηθηκα τι μεσαιωνικές κυρώσεις υπάρχουν στον αφορισμό. Ούτε λίγο ούτε πολύ, ο αφορισμένος δεν επιτρέπεται να πάρει βίζα, δεν επιτρέπεται να εμπορευθεί ούτε επιτρέπεται οι άλλοι άνθρωποι να έρθουν σε επικοινωνία μαζί του. Θα υποστούν τις κυρώσεις, γιατί επικοινωνούν με τον αφορισμένο.

Υστερα απ' αυτό, πήγα να επισκεφτώ τον Καζαντζάκη, διότι επρόκειτο να πάρω τα χει-

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛ. 14

André Malraux
το φανταστικό μουσείο

Στο Φανταστικό Μουσείο, ο Αντρέ Μαλρώ καταφέρνει να ανασυντάξει μέσα από ένα χαοτικό σύμπαν και μια αδυσώπητη εποχή την τελευταία ίσως μεγάλη επική αφήγηση της τέχνης στη Δύση και να δώσει συνοπτικά τη ζωντανή σχέση ανάμεσα στο παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της.

πρόλογος: Ντένης Ζαχαρόπουλος
μετάφραση: Νίκος Ηλιάδης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΛΕΘΡΟΝ

Μα είναι αυτό τέχνη;

Cynthia Freeland

ΠΛΕΘΡΟΝ

Γραμμένο με απλότητα και διαύγεια, καταφέρνει να συναγωνιστεί το Η εικόνα και το βλέμμα του J. Berger, ως μία ανασκόπηση των κυριότερων θεωριών που συνθέτουν την κριτική της σύγχρονης τέχνης. Ένα πολύτιμο βιβλίο για όσους νιώθουν αμηχανία μπροστά στην ερμητική στο ευρύ κοινό θεωρία της σύγχρονης τέχνης.
μετάφραση: Μάντυ Αλμπάνη
επιμέτρο: Θανάσης Μουτσόπουλος

ρόγραφο του «Τελευταίου Πειρασμού», του πιο αντιθετου προς την εποχή, και ιδιαίτερα προς την Εκκλησία, έργου. Πήρα το αεροπλάνο και πήγα στην Αντίμπ. Του είπα: Εξέδωσα το «Ο Χριστός ξανασταυρώνεται», έχουμε αυτές τις αντιδράσεις, μας απειλούν· δεν με πειράζει. Όμως τώρα μου δήλωσαν καθαρά και ξάστερα στην Ιερά Σύνοδο ότι θα με αφορίσουν και δεν με πειράζει, δεν ήρθα να σας πω αυτό το πράγμα, αλλά δεν θα μπορέσει να προχωρήσει. Με κοιτάζει λοιπόν ο Καζαντζάκης πίσω απ' τα γυαλιά του και μου λέει: «Αυτή ήταν η γενναϊότητά σου; Θα τα σταματήσεις;» Σηκώνομαι και φεύγω κατευθείαν. Με κληγούσε: «Εγώ εδώ το έχω το χειρόγραφο, αν θες το παίρνεις». Το παίρνω, υπογράψαμε ένα συμπληρωματικό συμβόλαιο και ήρθα στην Αθήνα. Πήγα στο τυπογραφείο των αδελφών Ρόδη και έδωσα να τυπώνουν το έργο. Είχα την προνοητικότητα να μην δώσω τα πρώτα κεφάλαια, οπότε όταν θα τελειώσει το έργο, τότε θα τυπώνονταν: Νίκου Καζαντζάκη: «Ο Τελευταίος Πειρασμός», το πρώτο τυπογραφικό, και κατευθείαν θα οδηγείτο στην αγορά. Κατά σύμπτωση, στο ίδιο τυπογραφείο τύπωνε ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος το βιβλίο μεταφυσικής «Προλεγόμενα» και τα τυπογραφικά του Καζαντζάκη βρισκόντουσαν διπλά. Ο Κανελλόπουλος, άνθρωπος πνευματικός, ήξερε τι ήταν· μόλις το είδε και το κοίταξε καλά καλά κατάλαβε και φωνάζει τον φίλο του τον Ρόδη και του λέει: «Έχεις υπόψη σου τι τυπώνεις;». «Ένα βιβλίο του Γουδέλη». «Βρε τι έ-να βιβλίο, είναι γι' αυτό που χαλάει ο κόσμος, έτσι και έτσι». «Τι;» λέει ο Ρόδης, «Παναγία μου, είναι αυτό που γράφουν οι εφημερίδες;». Έρχεται, λοιπόν: «Έλα, πάρε γρήγορα απ' το τυπογραφείο μου τα αφορισμένα βιβλία, δεν θέλω ούτε να με πληρώσετε». «Κάτσε, ρε χριστιανέ μου, σε έχω πληρώσει, αλλά να σου πληρώσω και οτιδήποτε πρόσθετα». «Τίποτα, για ένα βιβλίο να κάψω εγώ το εργοστάσιό μου;».

Τα μαζεύω σαν πρόσφυγας και έρχομαι σε ένα άλλο τυπογραφείο, απέναντι από το Χημείο, όπου με ξέρανε ως χημικό, ενός Λουκά. Εκεί τύπωσε το πρώτο τυπογραφικό, δόθηκε στη βιβλιοδεσία και έσκασε μπόμπα ότι κυκλοφορεί «Ο Τελευταίος Πειρασμός».

Σε μισή μέρα πουλήθηκαν κάπου 1.750 αντίτυπα, την άλλη μέρα το ίδιο. Ετοιμαζόταν πλέον ο αφορισμός, αλλά ο Καζαντζάκης είχε την τύχη να περνάει από τη Γαλλία η ισχυρότερη γυναίκα της Ελλάδας, η Φρειδερίκη. Ήταν φίλη της Μαρίας Βοναπάρτη, που είχε παντρευτεί, ως γνωστόν, τον Γεώργιο τον μουσιακαλή, τον άλλοτε Υπάτο Αρμιστή της Κρήτης. Μ' αυτόν είχε φιλικές ο Καζαντζάκης και με τη Μαρία Βοναπάρτη, στην οποία είναι αφιερωμένος «Ο Τελευταίος Πειρασμός». Τον κάλεσε λοιπόν η Βοναπάρτη τον Καζαντζάκη, ότι ήταν επιθυμία της βασιλομήτορας να τον γνωρίσει, και μια ολόκληρη νύχτα στο «Σεντρούμ» ο Καζαντζάκης γοήτευσε τη Φρειδερίκη, συζητήσανε, φωτογράφοι και απ' το Παρίσι και από παντού τους είχαν βγάλει φωτογραφίες, και μία απ' αυτές έφτασε

και στην Αθήνα. Οπότε, όταν είδαν τη Φρειδερίκη με τον Καζαντζάκη κοπήκαν όλοι· δεν τόλμησε να μιλήσει κανείς και «Ο Τελευταίος Πειρασμός» κυκλοφορούσε άνετα, αλλά η κυκλοφορία του έπεσε πολύ κάτω απ' τον «Ζορμπά», πολύ κάτω απ' τον «Καπετάν Μιχάλη», πολύ κάτω απ' το «Ο Χριστός ξανασταυρώνεται», γιατί ήταν ένα βιβλίο πολύ βαρύ, τουλάχιστον για την εποχή εκείνη.

Ας ξανάρθω, όμως, στο πώς γνωρίστηκα μαζί του. Ο Καζαντζάκης, ένα μέρος της ζωής του χαρακτηριστικό, στην εποχή του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, το πέρασε στη Μάνη, στην πατριδα μου, εκεί που ήταν τα λιγνιτωρυχεία της Πραστοβάς, όπου ήρωας στον τόπο εκείνο ήταν ο Αλέξης Ζορμπάς· το πραγματικό του όνομα, Γιώργης Ζορμπάς. Ο Γιώργης Ζορμπάς, σημειώστε, δεν πάτησε ποτέ στην Κρήτη όπου τον τοποθετεί ο Καζαντζάκης. Όταν τον ρώτησα κάποτε «Μα, γιατί τον τοποθετείτε στην Κρήτη, αφού είναι ανιστόρητο». Μου λέει: «Η Κρήτη είναι ο χώρος μου και μπορώ να τον κινήσω, στη Μάνη πώς να τον κινήσω; Εγώ ήμουν ένας επισκέπτης, δεν την ξέρω καλά τη Μάνη. Την αγάπησα, έχω πάρει πάρα πολλά πράγματα, έχω δανειστεί πολλές λέξεις, αλλά...» Είχε κάθε δικαίωμα και πολύ καλά έκανε και τον βάζει στην Κρήτη.

Οι εκδότες δεν τολμούσαν να βγάλουν τα μυθιστορήματα του Καζαντζάκη, σήκωναν τους ώμους και έλεγαν: Εμείς δεν εκδίδουμε Καραγάτσι και θα εκδώσουμε Καζαντζάκη; Αυτή ήταν η αιτία να αποφασίσω να προτείνω στον Καζαντζάκη να βγάλω τα έργα του. Το δέχτηκε ο άνθρωπος σαν μάννα. Ο Καζαντζάκης είναι μεγάλος, όχι περιστασιακά μεγάλος. Όσο θα υπάρχει η αγωνία του πνεύματος τόσο ο Καζαντζάκης θα βρίσκεται στην επικαιρότητα. Είναι πως όσο θα υπάρχουν τα ανθρώπινα πάθη θα ζει ο Σέξπρ. Ετσι, και όσο θα υπάρχει Ελλάδα προβληματιζόμενη και άνθρωπος ματωμένος στον αγώνα για τον ανήφορο και την κατάκτηση του ανήφορου, το ξανατονίζω αυτό, είναι η λέξη-κλειδί για τον Καζαντζάκη, τόσο θα ζει ο Καζαντζάκης και θα είναι παρών.

—Σαν άνθρωπος, τι εικόνα σας άφησε;

Δύσκολος άνθρωπος, υπό την έννοια ότι δεν ήταν ο άνθρωπος που τριβόταν μέσα στη συναναστροφή.

—Λέγεται ότι ήταν ασκητικός άνθρωπος και στην προσωπική του ζωή.

Όταν λέμε ασκητή τον Καζαντζάκη, δεν τον συγχέουμε με τον αναχωρητή εκείνο που εγκαταλείπει τα εγκόσμια και αποσυρμένος σε μια σκήτη οραματίζεται μεταθανάτιες απολαβές. Ο Καζαντζάκης είναι ασκητής με την έννοια του ασκούμενου στις υψηλότερες, στις πιο δυσπρόσιτες επάλξεις του πνεύματος. Είναι ο Διγενής Ακρίτας που, εξοπλισμένος με τις δυνάμεις του στοχασμού, αποδύεται στον γιγάντιο αγώνα για την κατάκτηση των μεγάλων μουσικών της ζωής και του θανάτου, για την κατανόηση του ανθρώπινου πόνου και των δυνάμεων που κρύβει η ανθρώπινη σκέψη, που κλείνει η ανθρώπινη καρδιά.

Τον ήξερα απ' όταν ήμουν νήπιο

ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ (1892-1988)
Συγγραφέας της Βιογραφίας του Καζαντζάκη
«Για να γίνει μεγάλος»

Τον εγγώρισα βέβαια απ' όταν ήμουν νήπιο, γιατί όταν ήμουν νήπιο ήταν η Γαλάτεια στην εποχή που τον ερωτευόταν, που είχε αρχίσει μεταξύ τους ο έρωτας. Ως άνθρωπος μου άρεσε πάρα πολύ. Είχε δυνατά όνειρα που τα καλλιεργούσε εντατικά. Δεν ήταν ο συνήθης τύπος των καθημερινών προβλημάτων, ότι τον απασχολούσε ξεπερνούσε πάντοτε τα ανθρώπινα όρια.

Θ. Νιάρχος: Αν ζούσε ο Καζαντζάκης σήμερα και έβλεπε τις εκδηλώσεις που γίνονται προς τιμήν του σ' όλο τον κόσμο, ποια θα ήταν η στάση του;

Ελλη Αλεξίου: Νομίζω ότι μπορούμε να κάνουμε αυτή τη μαντική, γιατί ξέραμε τον χαρακτήρα του. Ο Καζαντζάκης πρόλαβε τις πρώτες ενδείξεις της παγκόσμιας επιρροής του και ξέραμε πως τις δέχτηκε με έναν χαριτωμένο, φιλοσοφημένο, στωικό στοχασμό. «Μα αυτό λοιπόν είναι η δόξα; Εγώ είμαι ένα τίποτε». Ετσι λέω θα αντιμετώπιζε και τις τωρινές γιορτές. Η στωικότητά του δεν θα ήταν απαλλαγμένη ούτε κριτικής ούτε ειρωνείας. Δεν εκδηλωνόταν εύκολα μπροστά στους ανθρώπους, μα στους κατ' ιδίαν σχολιασμούς ήταν αμείλικτος και συχνά συνοψιζε την αποδοκιμασία του με τότε τη γαλλική φράση «Oui, oui, mais tu ne comprendras rien...». Υπάρχουν βέ-

βαια και περιπτώσεις που λέγω πως η δύσκολη ευαρέσκειά του θα εκδηλωνόταν ενθουσιαστική, π.χ. για την ιδέα του Ανεμογιάννη να ιδρυθεί μουσείο Καζαντζάκη στους Βαρβάρους. Αυτό θα το έβλεπε, όπως και είναι, ως μια ενέργεια χρήσιμη και αντάξιά του. Από τις άλλες, τις καθημερινές εκδηλώσεις, από τις διαλέξεις, τα άρθρα, τις απαγγελίες, θα τον ικανοποιούσε μόνον η εμπειριστωμένη, η σοφή, η γεμάτη άγνωστα και πολύτιμα αποδεικτικά στοιχεία της καθ' όλα οντότητας του Καζαντζάκη, της υψηλής ποιότητας της συνειδησής του ως συγγραφέα, μελετητή, μεταφραστή, ομιλία, όπως αυτή του καθηγητή Ιωάννη Κακριδή, διάρκειας μιας ώρας (μα γιατί να μην ήταν και δύο ωρών;). Αυτή μάλιστα ομιλία καταπληκτικής αξίας, που βέβαια τον Νίκο θα τον ενθουσίαζε.

Θ. Νιάρχος: Μήπως αυτό συμβαίνει επειδή ο Κακριδής, όπως κι εσείς, τον είχε γνωρίσει και είχε δουλέψει μαζί του;

Ελλη Αλεξίου: Πράγματι, είχαν δουλέψει μαζί επί χρόνια την «Οδύσσεια» και δόθηκε η ευκαιρία στον Κακριδή να καταλάβει μέχρι ποίου σημείου ο Καζαντζάκης είναι δουλεμένος, ευσυνειδητός και σοφός γνώστης της ελληνικής γλώσσας. Ήταν ευκαιρία για έναν άνθρωπο σοφό σαν τον Κακριδή να μπορέσει να εκτιμήσει από κοντά έναν άλλο, επίσης σοφό. Εγώ όταν έληξε η διάλεξη, που κράτησε μία ώρα, ένιωσα μια θλίψη, σαν να τελείωνε κάτι το εξαιρετικά ευτυχημένο, το εξαιρετικά επιτυχές, που έδωσε χαρά και ικανοποίηση σε όλους τους ακροατές.

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛ. 16

ΣΤΕΛΛΑ ΑΝΤΛΕΡ Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΗΘΟΠΟΙΟΥ

ΓΙΩΝΝΗ ΑΣΤΕΡΗ Η Θέλλα

ΔΕΝ ΘΑ ΚΛΕΙΣΕΤΕ... ΜΑΤΙ!

ΣΤΕΛΛΑ ΑΝΤΛΕΡ Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΗΘΟΠΟΙΟΥ

ΙΝΔΙΚΤΟΣ
www.indiktos.gr

Στα γραφεία του «Νουμά»

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΦΤΕΡΗΣ

(1892-1967)

Συγγραφέας - δημοσιογράφος

Ήταν από τους πετυχημένους πα, τους γνωστούς λογοτέχνες που εγνώρισα στην πρωτεύουσα, όταν άφησα τη Μάνη για να γραφτώ στα νομικά. Γράφτηκα, αλλά μαζί με τον δρόμο που οδηγούσε στο Πανεπιστήμιο επήρα κι έναν άλλο που πήγαινε στον «Νουμά» -του Ταγκόπουλου- το μαχητικότερο όργανο του αγωνιζόμενου δημοτικισμού, όταν είχε μεταφέρει τα γραφεία του στο σημείο που, προσπερνώντας την οδόν Αριστειδίου, μπαίνατε στην οδόν Σοφοκλέους, σ' ένα ισόγειο που με τη σημερινή διαρρύθμιση του δρόμου έχει πια εξαφανιστεί. Δίπλα βρισκότανε το γραφείο του Ρήγα Γκόλη, του φίλου ποιητή, που μαζί με τον αλυσμώδη Καρδαίο και τον κοινωνικά πρωτοποριακό εκείνα τα χρόνια Σπαριάτη λογοτέχνη Κώστα Παρορίτη (τον καθηγητή Σουρέα) αποτελούσαν το μεγάλο επιτελείο του περιοδικού, όπου ερχόταν κι ο Παλαμάς πότε πότε. Τότε, κατά το 1910 φαντάζομαι, εδημοσίευσαν ένα ποίημα δημόδους τόνου, που ήταν μάλλον άσκησι γλωσσική, μια τοποθέτηση σε στίχους ιδιωμάτων λέξεων, πράγμα που

γινότανε τότε συχνά από τους περισσότερους, και πιο πολύ από τους νέους, τους φανατισμένους με τον δημοτικισμό, του τύπου των τραγουδιών του Κρυστάλλη, που διαπρούσαν ακόμη όλη τους την ελκυστικότητα. Το ποίημα, καθώς και το πεζό κείμενο, ελογαριάζονταν με το γλωσσικό τους βάρος, κι έπρεπε να φέρνουν άγνωστες λαϊκές λέξεις, σαν μπάλες, σαν πολεμοφόδια, για ενίσχυση του αγώνα της δημοτικής, που απορροφούσε τα πάντα, κι' έκανε επάνω - κάτω δευτερεύον κάθε άλλο ενδιαφέρον του ποιήματος ή του πεζού.

Ο Καζαντζάκης μου έγραψε αμέσως -ήταν το πρώτο γράμμα που έλαβα στη σταδιοδρομία μου- κι αργότερα κατάλαβα τι κυρίως τον παρακίνησε σ' αυτό. Οι λέξεις, οι άγνωστες δημοτικές λέξεις, κι αυτές τις λέξεις ο Καζαντζάκης τις ρουφούσε ως το τέλος του σαν στρείδια, σαν τα φρέσκα θαλασσινά. Τις ένιωθε σαν πυρήνες καρπών, όπου καθώς το δέντρο, κρατά κι η γλώσσα κρυμμένο το μουσικό της γονιμότητος. Το βλέπει κανείς στο εκφραστικό κέφι που αισθάνεται πάντα όταν χρησιμοποιεί κρητικές λέξεις με όλη την πρώτη γεύση τους. Μ' εκείνες, δίχως άλλο, ο Καζαντζάκης, στα μακρινά του γραφεία, που τα παράθυρά τους άνοιγαν επάνω σε ξένες πολιτείες, μπροστά σε ξένους ορίζοντες, θα αντιδρούσε στην αίσθηση της ξενιτιάς. Και θα ξαναγύριζε στην Κρήτη.

Στο Φεστιβάλ των Κανών με τη Μελίνα Μερκούρη και τον Ζολ Ντασ-

Εκείνο τον καιρό τον είδα από κοντά, κι αυτή η απλή γνωριμία έγινε φιλία έπειτα, μια φιλία σταθερή, άφθαρτη, απόδειξη ότι ποτέ δεν χαλαρώθηκε αν και οι συναντήσεις μας αραιώσαν αργότερα με τα μακρινά του ταξίδια. Περνούσε τότε από την μπερξονική και τη ντισεϊκή φάση του ανήσυχου, του ακοίμητου στοχασμού του, όταν γύρισε από το Παρίσι, όπου παρακολουθούσε στο Κολέγιο της Γαλλίας τον Μπερξόν, την εποχή που τα περίφημα μαθήματά του είχαν σ' ό-

λες τις χώρες τεράστια απήχηση. Και του 'μοιαζε λίγο -στην έκφραση του Καζαντζάκη υπήρχε κάποιε μια υποψία ομοιότητας με τον Μπερξόν, όπως επίσης και κάτι από τη γοντεία του, από την υποβολή του καθαρού του λόγου, αυτού που μεταμόρφωσε το ελεύθερο ανώτερο εκπαιδευτικό ίδρυμα της Ρυ νιεζ Εκόλ σ' ένα παγκόσμιο πνευματικό κέντρο. Χωρίς εδώ να παίζει κανένα ρόλο το στοιχείο της φωνής. Η υποβολή του Καζαντζάκη οφείλετο σε κάτι άλλο, στο βάθος

και στον τίμιο τόνο όλης του της προσωπικότητος.

Καθώς θα είναι γνωστό - και το επαναλαμβάνω για κείνους που δεν έτυχε να το μάθουν- τα πρώτα του λογοτεχνικά δημιουργήματα ήταν το «Οφεις και Κρίνο», κατόπιν ο «Πρωτομάστορας». Εδώ θα θυμίσω, μαζί με τον μπερξονικό Καζαντζάκη, και μια άλλη φάση του, που δεν αναφέρεται σ' αυτήν, του ντιαννουτσιακού αισθητισμού, διάχυτου τότε σ' όλη την Ελλάδα. Παρουσίασε επίσης και το «Ξημερώνει», αν θυμάμαι

καλά, κάποιο θεατρικό έργο που εβραβεύθη σ' έναν από τους μεγάλους φιλολογικούς διαγωνισμούς. Εγγραφε με τα ψευδώνυμα Κάμμα Νιρβαμή και Πέτρος Ψηλορείτης, και είχε επιβληθεί ανάμεσα στους λογοτεχνικούς κύκλους, μ' όλο που δεν πολυσύχναζε στις συνηθισμένες τους συγκεντρώσεις, ακόμη και της Δεξαμενής όπου καθόταν, όπως δεν ανήκε στην κατηγορία των ανθρώπων που είναι δύσκολοι, ή κάνουν τους δύσκολους από πόζα.

Τουναντίον, έδειχνε πάντα τη μεγαλύτερη και την εγκραδύτερη απλότητα, εδεχόταν στο σπίτι μαζί με τους στενούς φίλους του κι αυτούς που ήθελαν να τον γνωρίσουν, έσφιγγε τα χέρια δυνατά -τόσο που ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου ν' αποφεύγει τη χειραψία του- κι εγελούσε με τον παιδικότερο, με τον πιο καλόβολο τρόπο. Στο ίδιο χρονικό διάστημα, εκτός από τις συνεργασίες του στα περιοδικά που έβγαζαν στην Αίγυπτο και στην Αθήνα, εδημοσίευσαν σε συνέχειες στον «Νουμά» κι ένα μυθιστόρημα από το Παρίσι, που ξεχνάμε τον τίτλο του. [«Σπαρμένες Ψυχές», Πέτρος Ψηλορείτης, «Νουμάς», 1909-10]

Το πρόσωπό του, από εκείνη την περίοδο την ακόμη νεανική, δεν άφηνε την εντύπωση που αφήνει το εξωτερικό των γένων. Ο Καζαντζάκης, αν και με γερή κρητική κράση, ποτέ δεν φαινότανε φρέσκος, ανθηρός. Είχε την όψη του μεγάλου, του σχεδόν προχωρημένου στα χρόνια, έτσι

όπως ήτανε μαυροδέματος, ξεραγγιανός, ασκητικός, γωνιώδης. Κι αυτό έδινε σ' όλο το παρουσιαστικό του, σ' όλες τις λεπτές χειρονομίες του, σ' όλη την προσεκτική του κίνηση, μια απόκρωση πνευματικής ωριμότητος από τότε.

Άλλο χαρακτηριστικό: Ο Καζαντζάκης επέβαλλε πάντα την ανώτερη πνευματική προσωπικότητά του, από την πρώτη στιγμή, δίχως μανιέρες, χωρίς την παραμικρότερη επιτήδευση. Με τον τρόπο που μιλούσε, με τον τρόπο που κύτταζε, με όλα του τα αστάθμητα, σας άφηνε τη βεβαιότητα ότι δεν πήγαινε να επιδειχθεί, να φωτοαγγήσει τη βιρίνα, αλλά να εκφράσει για δικιά του βαθύτερη λαχτάρα, για ό,τι ενδιαφέρει τον άνθρωπο και τη μοίρα του.

Κι εδώ έχει νομίζω τη θέση της μια άλλη βεβαίωση για το ήθος του ανθρώπου. Από το στόμα του Καζαντζάκη δεν άκουσα ποτέ να βγαίνει, ακόμη και για κείνους που θα μπορούσαν να θεωρηθούν εχθροί του, που ήσαν εχθροί του, ένας λόγος που να θυμίζει πάθος ταπεινό, που να προσβάλλει την πνευματική περηφάνια του ανθρώπου, που να σας κάνει να ντραπείτε για την ανθρώπινη μικρότητα.

Και αναφέρω αυτή τη συμπεριφορά, που δείχνει τόση αξιοπρέπεια, γιατί τέτοια παραδείγματα δεν είναι δυστυχώς στον τόπο μας συνήθη.

εφ. «Βήμα» 9-12-1962

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛ. 15

Πιστεύω ότι όσα γίνονται σήμερα προς τιμήν του, ο Καζαντζάκης θα τα αποσιωπούσε. Γιατί θα καταλάβαινε πως γίνονται για λογαριασμό άλλων και για σκοπούς άλλους, και είμαι σίγουρη πως θα δεχόταν τα θυμιάματά τους με τον ίδιο τρόπο που δεχόταν εμένα όταν μικρή πήγαινα κοντά του το θυμιάτο για να τον θυμιάσω. Δεν κουνούσε μαλακά τον καπνό πέρα-δώθε, όπως κάνουν ό-

λοι οι χριστιανοί, και μετά να σταυροκοπηθεί, παρά, γελώντας, τον έδιωχνε πέρα, με την παλάμη του, σαν οργισμένος, και μετά, αφού τον έδιωχνε καλά καλά τον καπνό, δεν σταυροκοπούσαν πια. Ήταν και αυτό ένα απ' τα αστεία του. Νομίζω πως έτσι θα δεχόταν τα σημερινά θυμιάματα. Οι εκπλώσεις, νομίζω, σωστά γίνονται, γιατί καθιστούν γνωστό στο ευρύ κοινό το όνομα ενός μεγάλου

διανοούμενου μας. Το ότι ο ίδιος αποκλείεται να ήταν ικανοποιημένος παρακολουθώντας μας είναι κι αυτό γεγονός, γιατί ξέρουμε τι απαιτούσε από τους ανθρώπους των γραμμάτων και πόσο φειδωλός ήταν σε θαυμασμούς και σε ειλικρινή εγκώμια. Ο Καζαντζάκης σε όλο του το έργο εμπνέεται από κάποιες εσωτερικές δυνάμεις ακατανίκητες, τις οποίες πραγματοποιεί στο έργο του με ρε-

αλιστικό τρόπο, αποφεύγει δηλαδή με κάθε τρόπο τη θεοποιημένη μορφή ζωής. Οι άνθρωποι του είναι καθημερινοί άνθρωποι, απ' αυτούς που ζουν δίπλα μας, με τη διαφορά ότι είναι πιο δυναμικοί, πιο ισχυροί, πιο αποφασισμένοι. Επιθυμούν και πραγματοποιούν. Μάλιστα, κρίνοντας ο ίδιος μια φορά την «Ιζαμπώ» του Τερζάκη, έλεγε ότι θα ήταν πολύ σπουδαίο έργο αν μπορούσε

τις ωραίες ιδέες που έδωσε στην «Ιζαμπώ» να τις προσγειώσει και να τις εκσυγχρονίσει. Αυτό προσπαθούσε ο Καζαντζάκης και γι' αυτό νομίζω ότι δεν θα παλιώσει. Είναι το έργο του συγχρονισμένο πάνω σε ρεαλιστικές βάσεις, παρ' όλο που μέσα του υπήρχε μια θεική δύναμη που τον ωθούσε. Οπαδός των ηρωικών ανθρώπων και των ηρωικών πράξεων, κατ' εξοχήν μάλιστα ήρωας

του είναι ο ίδιος ο Οδυσσεύς που, κατά την αντίληψη πολλών, έχει την ψυχολογία του ίδιου του Καζαντζάκη, είναι ο τύπος του πραγματικού ήρωα της ζωής, που αργά, ανικανοποίητα, ως τον θάνατό του, ερευνά με πάθος.

* Από τη ραδιοφωνική εκπομπή «Από λόγους για πολλούς» του ποιητή Θανάση Νιάρχου.

Διψούσε για Ελλάδα

ΡΟΖΕ ΜΙΛΙΞΕ (1913-2006)
Φιλολόγος, καθηγήτρια στο Γαλλικό Ινστιτούτο

Θυμάμαι την πρώτη εκείνη φορά που μου δόθηκε το τιμητικό πρόνομο και η μεγάλη χαρά να τον γνωρίσω από κοντά. Την πρώτη αυτή συνάντηση τη χροστίαω σ' έναν άνθρωπο που εκείνη την ώρα –ήταν το 1940– θα μπορούσε να είναι εχθρός και του Έλληνα Νίκου Καζαντζάκη και του Γάλλου που ήμουνα εγώ. Γιατί ο αλυσμόντιος εκείνος φίλος έφερε το γερμανικό όνομα Χέλμουτ φον Νιεν Στάινεν μα ήταν, πάνω από κάθε πατρίδα, άνθρωπος ελεύθερος και πνευματικός. Διωγμένος από τους Ναζί, είχε ζητήσει καταφύγιο στην Ελλάδα και οραμαιζόταν –αλλοιμόνο– πως στο λίκνο της ελευθερίας δεν θα κριμάτιζε ποτέ ο αγκυλωτός σταυρός...

Αρχαιολάτρης, δεν άργησε ν' αγαπήσει και τη σύγχρονη Ελλάδα και να συνδεθεί με τους λαμπρότερους εκπροσώπους της. Αυτός ο Γερμανός οδήγησε το νεαρό μαθητευόμενο των νεοελληνικών γραμμάτων που ήμουνα τότε, στον μεγάλο δάσκαλο.

Τον βλέπω ακόμα στο μικρό εξοχικό του σπιτι, στη Νέα Ερυθραία –νεανικό μ' όλα τα 57 του χρόνια– ευλύγιστο, καλοδεχόμενο, να μας ανοίγει την πόρτα. Κι ακούω ακόμα –σαν καλωσόρισμα στο σπιτι του– το πλούσιο, σχεδόν παιδικό του γέλιο. Η πρώτη ερώτηση που έκανε ήταν:

- Νεοελληνιστής;
- Ναι.
- Δημοτικιστής;
- Βέβαια.

Και τότε μου είπε:
–Καθίστε.

Κάθισε κι' ο ίδιος σ' ένα ξύλινο, ασκητικό ντιβάνι και, σαν παιδί έτοιμο να κάνει κάποια αταξία:

— Ακούστε, μου είπε. Κάποτε, σ' ένα χωριό της Κρήτης, πήγε ένα καθαρευουσιάνος επιθεωρητής να επιθεωρήσει το Δημοτικό σχολείο. Γύρω του, μουτράκια πονηρά πανέξυπνα. Τα Κρητικόπουλα τον κυτάζανε μέσα στα μάτια. Σε μια στιγμή ο επιθεωρητής ρωτάει έναν πισωκόμο:

«Δεν μου λες, παιδί μου. Τι είναι καλύτερο το “αυτί” ή το “ους”;

«Οϊ, κυρ δάσκαλε, τ' αυτί. Ακούει κίόλας».

Ο Καζαντζάκης γέλασε καθώς ανέφερε τα λόγια του μικρού.

– Η απάντηση αυτή, πρόσθεσε, λύνει όλο το γλωσσικό μας ζήτημα.

Λίγες φορές τον ξανάδα στην Ελλάδα. Ο πόλεμος, η Κατοχή, η ερημητική απομόνωσή του στην Αίγινα τον έκαναν ακριβοθώρητο. Αργότερα εκείνος πήγε να εγκατασταθεί στην πατρίδα μου κι εγώ έμεινα στη δική του. Τώρα πα δεν βλέπουμε, αλλά η επαφή δεν κόπηκε. Αλληλογροφούσαμε. Και

σ' αυτό το διάστημα είχα τη χαρά να μεταφράσω στα γαλλικά τον πρόλογο του «Φτωκούλη του Θεού». Κι έφτασε η μέρα που επιτέλους θα ξαναβλεπόμαστε. Στο τραίνο που μας μετέφερε από το Παρίσι στις νότιες ακτές της Γαλλίας, καθώς πλησιάζαμε στην Αντίπολη (Αντίμπ), πεύκα, ελιές, κυπαρίσσια και ιδίως η γελούμενη θάλασσα –όλα μας έδιναν την αίσθηση πως μπαίναμε στα σύνορα της Ελλάδας. Ο Νίκος Καζαντζάκης, μετά τον Εφιαλιώτη και τον Θράσο Καστανάκη, θά 'βρισκε σ' αυτή τη μικρή παραλιακή πολιτεία καταφύγιο, ανάπαυση και κατάλληλο κλίμα για δημιουργία.

Ένα στενό ανηφορικό μονοπάτι στην παλιά πόλη –καλντεριμί σχεδόν ελληνικού νησιού– και απέναντι από το κίτρινο ασβεστομένο σπιτι του Θράσου Καστανάκη, τριανταφυλλί, ανοιχτόκαρδο, το σπιτι του ζεύγους Καζαντζάκη.

Σαν και κεινη, την πρώτη φορά, μας δέχθηκε γελαστός. Ομως τώρα, στη θέση του νέου άντρα, μάς καρτερούσε ένας υψηλός, ωραίος γέρον. Εμοιαζε σαν να 'χαν περάσει πάνω από το πρόσωπό του όλες οι καταιγίδες της πατρίδας του, όλα τα πάθη των πρώων του. Κοντά του, πάντα σεμνή –η σκιά του σχεδόν– η Ηγερία, η πιστή κι ακούραστη σύντροφός του Ελένη. Χαμογελαστή, αλλά με κρυμμένη αγωνία, παρακολουθούσε τον ποιητή που, για να μας καλοδεχτεί, ήταν έτοιμος να θυσιάσει τις λιγοστές δυνατόεις που του απομείνανε.

Σχεδόν δεν θέλησε να μιλήσουμε για την αρρώστια του. Διψούσε Ελλάδα, κι όλο γι' αυτήν ρωτούσε. Κατεχόταν από το έργο του και μόνο αυτό συζητούσε. Μέσα στη βιβλιοθήκη του απέρριπτο δωματιού του, σε γλώσσες σε μας γνωστές και άγνωστες, μεταφρασμένα τα βιβλία του. Μέσα σε λίγα χρόνια, με τα βιβλία αυτά, η Κρήτη, ο λαός της, η Ελλάδα, είχαν περάσει τα όρια του χάρτι που κι είχαν γίνει αγαπιά σ' όλη τη Γη.

Μας συνοδεψε ίσαμε το κεφαλόσκαλο. Σαν γυρίσαμε το κεφάλι για τον τελευταίο αποχαιρετισμό, στεκόταν ορθός, ολόσιπτος, σαν ιστός καρβιού ή σαν μυδική ψιγούρα, σκαλισμένη από τον χρόνο, στα ψηλά βουνά της πατρίδας του.

Αυτή θα ήταν, για μένα, η τελευταία θριαμβευτική εικόνα του ποιητή αν δεν υπήρχε ένας άλλος πικρός αποχαιρετισμός. Τότε που μονάχοι, σαν ξένοι, σαν παράνομοι, μ' ένα μόνο κερύ να συμβολίζει την αιώνια φλόγα του, ελάχιστοι φίλοι του, τον αντικρύσαμε στο νεκροτομείο των Αθηνών, έτοιμο για μετακομιδή. Ο μεγάλος νεκρός δεν έτυχε της τιμής να προσκυνηθεί στην Αθήνα. Αλλά η Κρήτη –ολόσωμη– περίμενε το μεγάλο της τέκνο. Κάτι σαν 25η Μαρτίου, κάτι σαν αποθέωση. Κάτι σαν την ταφή του Βολταίρου στο Παρίσι –στα χρόνια της Γαλλικής Επανάστασης– (έτσι όπως την περιγράφει ο Αδαμάντιος Κοραής) ήταν η ταφή του Νίκου Καζαντζάκη, πάνω στο Ενετικό φρούριο του Ηρακλείου απ' όπου δεσπόζει, μοναχικός, μεγαλειώδης, στο λαϊρευτό του Κρητικό Πέλαγος.

εφ. «Ελευθερία» 11-11-1962

(Έχει εντοπιστεί στη σχετική βιβλιογραφία του Δαμιανού Κοκκινίδη)

Ευχαριστούμε τους υπεύθυνους του Μουσείου Καζαντζάκη Αντώνη Λεβέντη και Βαρβάρα Τσάκα στο χωριό Βαρβάρει Ηρακλείου, που με προθυμία παραχώρησαν το φωτογραφικό υλικό και συνέβαλαν στην υλοποίηση του αφιερώματος.

Με τη Σοσιαλιστική Εργατική Ένωση

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΟΥΚΑΡΗΣ (1925-1981)

Ποιητής

Τον περιμέναμε ένα απόγευμα στο σπίτι του Αγγελου Προκοπίου, στο Μετς. Ένα καλοκαιρινό απόγευμα του 1945. Δεν ήταν βέβαια Σάββατο, δεν ήταν μια μεγάλη μέρα. Μια μέρα πικρή και αμφίβολη όπως όλες εκείνες που ζούσαμε, μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας. Δεν ήξερα για ποιο συγκεκριμένο λόγο μάς είχε καλέσει ο Προκοπίου. Για μένα ήταν αρκετό που είχε πει: «Θα έρθει ο Καζαντζάκης». Τον περιμέναμε λοιπόν· οι τότε φοιτητές της Φιλοσοφικής Σχολής Γρηγόρης Κωνσταντινόπουλος και Μαρίκα Λαμπρινού, ο δημοσιογράφος Τέρπος Πηλείδης, τα αδέρφια Νίκος και Φαίδων Μόρφης και, ίσως, κανένας άλλος ακόμη που ξεχνώ αυτή τη στιγμή.

Ο Αγγελος Προκοπίου, ευφυής, πραγματιστής, αμοραλιστής και, για ένα διάστημα εκείνον τον καιρό, «σοσιαλιστής», δεν άργησε να μας κάνει μια σύντομη εισαγωγή στο θέμα που τον απασχολούσε. Τον βοήθησε και η πραγματικά σεβάσμια παρουσία του παλαιμάχου συνδικαλιστή, από τη Θεσσαλονίκη, Αβραάμ Μπεναρόγια. Μόλις είχε δημιουργηθεί, με πρωτοβουλία του –όπως πιστεύω– η μικρή ανεξάρτητη ομάδα «Σοσιαλιστική Εργατική Ένωση», που αμέσως ενσωμάτωσε λίγους παλαιμάχους της Αριστεράς που είχαν μείνει έξω από το Ε.Α.Μ., για διάφορους λόγους. Ανάμεσά τους ο Μπεναρόγια, ο Ν. Πουλιόπουλος και λίγοι ακόμη. Με πρόεδρο τον Καζαντζάκη και γραμματέα τον Αγγελο Προκοπίου, το νεοφανές «σοσιαλιστικό κόμμα» ζητούσε να κάνει αισθητή την παρουσία του στον τότε τραυματισμένο χώρο της Αριστεράς (θέλω να πω: «στον από τότε...»). Ζητούσε ακόμη από μας ο Προκοπίου να τον βοηθήσουμε να παρουσιάσει έναν όμιλο νεολαίας του κόμματος. Αυτός ήταν και ο λόγος που μας κάλεσε. Και περιμέναμε τον Καζαντζάκη.

«Ο Θεός μαζί σας», είπε μόλις πέρασε το κατώφλι και κάθισε ανάμεσα στον Μπεναρόγια και τον Προκοπίου. Το είπε μ' έναν ιδιαίτερο, θα 'λεγα συνθηματικό, τονισμό αυτό το «ο Θεός μαζί σας», για να καταλάβουμε. Για να μη χρειαστεί να μας πει αυτό που κάποτε έγραψε στην Ελληνική Αλεξίου: «Και ξέρεις ποιο Θεό εννοώ». Εμείς ξέραμε, ήταν περιττές οι επεξηγήσεις. Ψηλός, ξερακιανός, μαζεμένος, λιγομίλητος, μ' ένα μεγάλο δαχτυλίδι στο χέρι. Θαρρείς πως ερχόταν από έναν κόσμο διαφορετικό και πως, από κάποιο περιεργό λάθος, δεν έφτασε ποτέ στη συγκέντρωση του Προκοπίου. Θυμάμαι πως είπε λίγες επανεικτές λέξεις για τον Μπεναρόγια και ακόμη πως συμφώνησε με τον Προκοπίου πως θα έπρεπε να δημιουργηθεί «τμήμα νεολαίας» του κόμματος. Και το πιο σπουδαίο ήταν μια φράση που επανέλαβε, δύο ή τρεις φορές, για να προσδιορίσει την ανάμειξή του στην πολιτική: «Για να σώσουμε το Ε.Α.Μ.». Το είπε με τον ίδιο τρόπο που θα διάβαζε φράσεις της «Ασκητικής». «Για να σώσουμε το Θεό που κινδυνεύει...».

Λίγες στιγμές κράτησαν όλα αυτά πριν ανοίξει η πόρτα της Ποίησης. Πριν αρχίσει μια συζήτηση που κράτησε όλο το απόγευμα. Μάταια ο Αγγελος Προκοπίου προσπαθούσε να μεταφέρει τον κύκλο της συνομιλίας στα θέματα της καθημερινότητας. Ο λόγος περιστρεφόταν στην υψηλή λυρική ποιότητα της ποίησης του Χιμένεθ, στα τελευταία επιτεύγματα του Αγγελου Σικελιανού. Θαύμαζε τον λυρισμό του Σικελια-

νού. «Ναι, μαζί με τον Χιμένεθ είναι οι δύο μεγαλύτεροι λυρικοί ποιητές του κόσμου». Και μετά ο λόγος για την «Ασκητική», για το έπος της «Οδύσειας».

«Ο Θεός μαζί σας!» Αραγε ήταν μαζί με τον Αγγελο Προκοπίου; Στην περίπτωση της «Σοσιαλιστικής Εργατικής Ένωσης» ασφαλώς όχι. Χρησιμοποίησε, όσο μπόρεσε, τη μεταφυσική αφέλεια και την πολιτική απλοϊκότητα του Καζαντζάκη, αλλά δεν κατόρθωσε να γίνει «υπουργός», όπως προσπαθούσε. Γνωρίζουμε σήμερα πως η τότε αγγλική πολιτική ευνοούσε το άνοιγμα της «δημοκρατικής κυβέρνησης» του Θεμιστοκλή Σοφούλη ακόμη και προς σοσιαλιστι-

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛ. 20

Δαχτυλίδι σε μαύρο βελούδο
ΑΓΓΕΛΙΚΗ Γ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

Φάε με
AGNES DESARTRE

Η Ραχήλ και ο Άραβας αξιωματικός
PAULA JACQUES

Βιβλία για το καλοκαίρι

ΚΑΣΤΑΛΙΑ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Σταδίου 33 • Αθήνα • ΤΚ: 10559 • Τηλ: 210 3215 280
Fax: 210 3215 281 • e-mail: info@kastalia.gr
<http://www.kastalia.gr>

Τριάντα χρόνια μετά τον χωρισμό

ΤΗΣ ΕΛΕΝΑΣ ΧΟΥΖΟΥΡΗ

Η πρώτη έκδοση του μυθιστορήματος της Γαλάτειας Καζαντζάκη «Άνθρωποι και υπεράνθρωποι» συνέπεσε με τον θάνατο του Νίκου Καζαντζάκη, ο οποίος ήταν διασημότερος ανά τον κόσμο Έλληνα συγγραφέας ήταν νωπή, δεν έγινε φαινομενικά γνωστό. Διαφορετικά ίσως να το ανέφερε ο γνωστός κριτικός και ιστορικός της νεοελληνικής λογοτεχνίας Αλέξανδρος

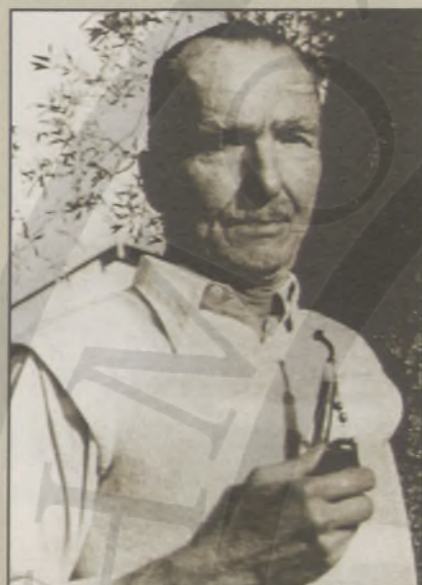

ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ
Άνθρωποι και υπεράνθρωποι
-ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ-
ΣΕΛ. 332, € 18,81

Αργυρίου στον πρόλογο της νέας έκδοσης, που συμπίπτει με τα πενήντα χρόνια από τον θάνατο του Καζαντζάκη. Και γιατί το μυθιστόρημα αυτό προκάλεσε τέτοια αναταραχή στο λογοτεχνικό σινάφι της εποχής; Μα γιατί πίσω από την ιστορία των ηρώων του μυθιστορήματος, της Δανάης Φραντζή και του Αλεξάνδρου Αρτάκη, οι πάντες περι τη λογοτεχνική Ιερουσαλήμ παροικούντες, αναγνώρισαν το διάσημο ζεύγος, τη Γαλάτεια και τον Νίκο Καζαντζάκη. Και το πρόβλημα δεν ήταν ότι απλώς το αναγνώρισαν, αλλά ότι σχεδόν με φρίκη διαπίστωσαν ότι η συγγραφέας του έκανε τα πάντα για να αποκαθηλώσει τον καζαντζάκειο μύθο. Το ότι δεν κατάφερε να τον ραγίσει φαίνεται από την αδιαπέραστη συνέχειά του. Ποια ήταν όμως η Γαλάτεια Καζαντζάκη και τι αντιπροσώπευε στην εποχή της;

Τολμηρή, αντιφατική, παραγωγισμένη

Η πρώτη κυρία Καζαντζάκη έρχεται στον κόσμο ως Γαλάτεια Αλεξίου στα τέλη του 1881, στο Ηράκλειο Κρήτης. Ήταν το πρώτο παιδί του Στυλιανού Αλεξίου, δημοσιογράφου και τυπογράφου, ο οποίος, όπως αναφέρει ο Α. Αργυρίου, ψημί-

ζεται για την ανάθεση στον Στέφανο Ξανθουδίδη της πρώτης κριτικής έκδοσης του *Ερωτόκριτου*. Ένας άνθρωπος λόγιος, με μεγάλη βιβλιοθήκη στο σπίτι του και αγάπη στα γράμματα, την οποία εμφύσησε τόσο στην πρωτότοκη Γαλάτεια όσο και στα επόμενα δύο παιδιά του: τον Λευτέρη (1890), ποιητή, εκδότη του περιοδικού *Το κάστρο* και συνεργάτη των *Νεοελληνικών Γραμμάτων* και την Ελλην (1894), που έμελλε να γίνει η πιο γνωστή από τους τρεις με το έργο της. Η Γαλάτεια αρχίζει να δημοσιεύει από τα δεκαπέντε της με το ασυνήθιστο και ίσως ελαφρά προκλητικό ψευδώνυμο για τα ήθη της εποχής Lalo de Castro, το οποίο εξακολουθεί να χρησιμοποιεί και για τις συχνές δημοσιεύσεις της τόσο διηγημάτων όσο και ποιημάτων στα περιοδικά *Πινακοθήκη* και *Ηγνώ*. Το 1910, σε ηλικία μόλις 19 ετών, τολμά να δημοσιεύσει μια ευνοϊκή κριτική για τον Καβάφη στον *Νουμά*. Στο μεταξύ αλλάζει ψευδώνυμο και και' αντιστοιχία με το ψευδώνυμο του Νίκου Καζαντζάκη, Πέτρος Ψηλορείτης, υπογράφει ως Πειρούδα Ψηλορείτη. Από εκεί και πέρα η Γαλάτεια Καζαντζάκη συνεχίζει να δημοσιεύει μέχρι σχεδόν λίγο πριν πεθάνει, το Νοέμβριο του 1962, ύστερα από τον σοβαρό τραυματισμό της σε αυτοκινητικό δυστύχημα. Εκτός όμως από το καθόλου ευκαταφρόνητο έργο της, η Γαλάτεια Καζαντζάκη -προφανώς κραίτο επίθετο με το οποίο έγινε λογοτεχνικά γνωστή- είχε και μια έντονη παρουσία

στον ιδιαίτερα φορτισμένο χώρο των πολιτικών ιδεών της εποχής του Μεσοπολέμου αλλά και αργότερα. Μαχητική δημοτικίστρια, ενστερνίζεται τις αριστερές ιδέες, εντάσσεται στο Κομμουνιστικό Κόμμα, υφίσταται διώξεις από το μεταξικό καθεστώς, απολύεται από τη δουλειά της, για να προσληφθεί ξανά το 1945, με την ειδικότητα της ...καθαρίστριας! Φεύγει το 1909 από την Κρήτη για να συζήσει με τον Καζαντζάκη, τον οποίο παντρεύεται το 1911. Ο γάμος τους διαλύεται και τυπικά το 1926. Δέκα χρόνια αργότερα παντρεύεται τον Μάρκο Αυγέρη. Ολόκληρος ο βίος της αλλά και τα ίδια της τα γραπτά αποπνέουν το άρωμα μιας διανοούμενης γυναίκας, τολμηρής, αντισυμβατικής, σχεδόν προκλητικής για τα δεδομένα της εποχής της, που διάλεγε τη ριψοκίνδυνη οδό των παθών από εκείνη της απυρόβλητης λογικής, ταυτόχρονα όμως έντονα αντιφατικής. Το παράδοξο με τη Γαλάτεια Καζαντζάκη είναι ότι παρά τα τόσα χρόνια που ήταν παρούσα στον λογοτεχνικό χώρο, είναι παραγνωρισμένη. Σε αντίθεση με την -κατά τη γνώμη μας, καλύτερη από αυτήν λογοτεχνικά- αδελφή της, Ελλην Αλεξίου, το όνομα της Γαλάτειας δεν αναφέρεται ούτε και σε έγκυρες ιστορίες της νεοελληνικής μας λογοτεχνίας, όπως π.χ. του Λίνου Πολίτη. Τι έφταιξε; Δεν το γνωρίζουμε. Μήπως όμως η επανέκδοση του μυθιστορημάτος της «Άνθρωποι και υπεράνθρωποι» δίνει την ευκαιρία να ασχοληθούμε ξανά μ' αυτήν την ιδιότυπη και αντιφατική προσωπικότητα των γραμμάτων μας;

Αιρετικό μυθιστόρημα

Κλείνοντας τον πρόλογο του ο Αλέξανδρος Αργυρίου χαρακτηρίζει το μυθιστόρημα της Γαλάτειας Καζαντζάκη ως «αιρετικό αφήγημα», όρο με τον οποίο θα συμφωνούσαμε τουλάχιστον ως προς το αιρετικό και σε σχέση πάντα με την εποχή που γράφτηκε. Αν ξεχάσουμε ότι πίσω από τις περσόνες των μυθιστορηματικών ηρώων κρύβεται το ζεύγος Καζαντζάκη, τότε ο σημερινός αναγνώστης θα παρακολουθήσει την εξέλιξη της ερωτικής ιστορίας δύο ανόμοιων ανθρώπων από την αρχή ως το τέλος της, όπως την «ακούει» να του την αφηγείται η γυναικεία πλευρά. Η ηρωίδα Δανάη σκιαγραφείται ως μια γυναίκα γήινη αλλά και ρομαντική, παράτολμη και προκλητική για τα ήθη της εποχής, αφού αποφασίζει να συζήσει με

τον καλό της αστεφάνωτη ακολουθώντας τον στην Αθήνα, αλλά και συμβατική, αφού την καταρρέει το γεγονός ότι δεν έχουν παντρευτεί ακόμη, επικριτική σε ό,τι έξω από τις κοινοίσιμες καθημερινότητες πράττει ο Αλέξανδρος Αρτάκης, αντιθετική στις απόψεις του και στα γραφτά του που δεν έχουν ως αντικείμενο τον καθημερινό άνθρωπο και τις αγωνίες του αλλά κατατρύχονται με φιλοσοφικά ερωτήματα και μεγέθη που τον ξεπερνούν, γεμάτη ζωντάνια και χαρά για τη ζωή, αλλά και κρίσεις μελαγχολίας και αγχους. Να σημειώσουμε ότι η Δανάη δεν εμφανίζεται ως διανοούμενη αλλά ως μια έξυπνη, κινητική, ζωντανή γυναίκα που ασχολείται με το σπίτι, το κέντημα και το πλέξιμο, που την ενδιαφέρουν οι κουβέντες με τους απλούς ανθρώπους. Ετσι η αντίθεση ανάμεσα σ' εκείνη και τον ήρωα γίνεται ακόμη μεγαλύτερη, χάος. Από την άλλη, ο Αλέξανδρος Αρτάκης παίρνει τη μορφή του εγωιστή, του ατομιστή, του ψυχρού συναισθηματικά, του απροσμέτρητα φιλόδοξου, του νάρκισσου. Πίσω από την καταφανώς έντονη προσπάθεια της Καζαντζάκη να ξερίσει ένα κακό πρότυπο συγγραφέα και ανθρώπου, είναι εμφανής η αντιπαλοποίησή της σε όλα τα επίπεδα. Ιδεολογική κυρίως, αλλά και ψυχολογική. Με τα σημερινά δεδομένα η σχέση αυτή έτσι όπως ξετυλίγεται με όλες τις διακυμάνσεις της είναι ένα πρότυπο ψυχολογικής μελέτης. Και λογοτεχνικά; Κι εδώ η συγγραφέας είναι τολμηρή αλλά και αντιφατική. Στο μυθιστόρημά της χρησιμοποιεί αφηγηματικούς νεωτερισμούς. Εναλλαγές αφηγηματικών φωνών, από το πρώτο πρόσωπο περνά στο τρίτο μέσα στην ίδια σελίδα, γίνεται παντεπόπτης αφηγητής, εμβολίζει άλλα λογοτεχνικά είδη, θεατρικούς διαλόγους, διηγήματα, επιστολικό μυθιστόρημα, ιντερμέτζα, αλλάζει το γλωσσικό της ιδίωμα, περνώντας από την απλή δημοτική στην κρητική διάλεκτο. Μπορεί όλα αυτά να μην αλληλοκλειδώνονται πάντα με επιτυχία και τα άνωτα σημεία τους να είναι φανερά, ωστόσο πρόκειται για ένα μυθιστόρημα που λειτουργεί σε πολλά επίπεδα, και προκαλεί συζητήσεις που φτάνουν μέχρι σήμερα.

elhouz2001@yahoo.gr

Συνεχείς αναφορές στον Γκρέκο...

Το έργο του Νίκου Καζαντζάκη στα εγχειρίδια για τη διδασκαλία της νεοελληνικής λογοτεχνίας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση τα τελευταία 20 χρόνια, ύστερα από την ολοκλήρωση της μεταπολιτευτικής αναθεώρησης των σχετικών εγχειριδίων (1976-1983), εκπροσωπείται αποκλειστικά με αποσπάσματα από την *Αναφορά στον Γκρέκο*. Στη μυθιστορηματική αυτή αυτοβιογραφία, που εκδόθηκε το 1961 μετά τον θάνατο του συγγραφέα, ο Καζαντζάκης καταγράφει τους βασικούς σταθμούς της ζωής του, από τα παιδικά του χρόνια ως τη συγγραφή του *Ζορμπά* και τη μετάφραση της *Οδύσσειας*.

Από το χυμώδες αυτό υλικό οι σύγχρονοι ανθολόγοι των σχολικών εγχειριδίων επλέγουν σκηνές από την περιγραφή των μαθητικών χρόνων του Καζαντζάκη στα τέλη του 19ου αιώνα. Γραφικά επεισόδια που αναδεικνύουν την αυστηρότητα και την ακαταλληλότητα των παιδαγωγικών μεθόδων εκείνης της περιόδου, ιδιωμένα όμως μέσα και από μια χιουμοριστική διάσταση, προβάλλονται από τους ανθολόγους ως παραδείγματα παρωχημένων συμπεριφορών, με την κρυφή ελπίδα ότι οι μαθητές του σήμερα θα δουν τη διαφορά εκείνων των εκπαιδευτικών πρακτικών με τη σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα. Ετσι στα *Νέα Ελληνικά* της Α' τάξης του 1ου Κύκλου των ΤΕΕ¹ ανθολογείται ένα απόσπασμα από το πέμπτο κεφάλαιο του βιβλίου («Δημοτικό Σχολείο»)², όπου περιγράφεται η αυστηρότητα του διευθυντή του σχολείου στη Δ' τάξη Δημοτικού. Το ίδιο απόσπασμα μαζί με την πρώτη μέρα του μικρού Καζαντζάκη στο Δημοτικό Σχολείο³ ανθολογείται και στα *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* της Α' Γυ-

μνασίου, που χρησιμοποιούνται στα Γυμνάσια από το τρέχον σχολικό έτος. Το κείμενο εντάσσεται μαζί με άλλα στην ενότητα «Παλαιότερες μορφές ζωής»⁴. Από την *Αναφορά στον Γκρέκο* ανθολογείται και ένα ακόμη απόσπασμα από το 16ο κεφάλαιο του βιβλίου («Επιστροφή στην Κρήτη - Κνωσός»)⁵, όπου περιγράφεται η επίσκεψη του φοιτητή πλέον Καζαντζάκη στην Κνωσό και προβάλλεται η μεγάλη αγάπη για τον γενέθλιο τόπο και την ιστορία του. Το κείμενο εντάσσεται μαζί με άλλα στην ενότητα «Ταξιδιωτικά κείμενα»⁶.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΒΑΡΕΛΑΣ
Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας

1. Κωνσταντίνος Αγγελάκος, Χριστίνα Αργυροπούλου, Άννα Καραβέλη, Μαρία Ραυτοπούλου, *Νέα Ελληνικά. Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια, Α' τάξη 1ου Κύκλου, Αθήνα, ΟΕΔΒ, 2001, σ.σ. 17-22* (τίτλος του κειμένου από τους ανθολόγους: «Να η Νέα Παιδαγωγική»).
2. Νίκου Καζαντζάκη, *Αναφορά στον Γκρέκο. Μυθιστόρημα, Αθήνα 1961, σ.σ. 69-72*.
3. Νίκου Καζαντζάκη, *Αναφορά στον Γκρέκο. Μυθιστόρημα, Αθήνα 1961, σ.σ. 176-182, σ.σ. 64-65, 69-71*.
4. Θεοδόσης Ψυλαρινός - Σοφία Χατζηδημητρίου - Λάμπρος Βαρέλας, *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α' Γυμνασίου, Αθήνα, ΟΕΔΒ, 2006, σ.σ. 92-94* (τίτλος του κειμένου από τους ανθολόγους: «Η Νέα Παιδαγωγική»).
5. Νίκου Καζαντζάκη, *Αναφορά στον Γκρέκο. Μυθιστόρημα, Αθήνα 1961, σ.σ. 176-178, 179-182*.
6. Ευριπίδης Γαραντουδής - Σοφία Χατζηδημητρίου - Θεοδώρα Μέντιν, *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Β' Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, 2006, σ.σ. 113-117* (τίτλος του κειμένου από τους ανθολόγους: «Μια Κυριακή στην Κνωσό»).

Νίκου Καζαντζάκη

Λογοτεχνία, η άγνωστη

Ο Ζεράρ Ζενέτ (γενν. 1930), ο οποίος κατείχε θέση καθηγητή Γαλλικής Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης, θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους σύγχρονους θεωρητικούς και κριτικούς της λογοτεχνίας. Το βιβλίο αυτό πρωτοκυκλοφόρησε στα γαλλικά το 1972, στο πλαίσιο της σειράς «Ποιητική», υπό τη διεύθυνση του Ταβέταν Τοντόροφ. Στον παρόντα τόμο περιλαμβάνεται η περίφημη μελέτη του «Ο λόγος της αφήγησης: Δοκίμιο μεθοδολογίας», που αποτελεί έναν από τους μεγάλους σταθμούς στη συγκρότηση της σύγχρονης αφηγηματολογίας και προσφέρει ένα εύληπτο και εύχρηστο εργαλείο για την ανάλυση των αφηγηματικών κειμένων. Ωστόσο, ο ίδιος, χωρίς να αποποιείται το εγχείρημά του, το περνάει από το φίλτρο της σκληρότατης αυτοκριτικής: «Σκέφτομαι λοιπόν και ελπίζω ότι όλοι τούτοι οι τεχνικοί όροι, δάρβαροι σίγουρα για τους εραστές των Γραμμάτων και των Τεχνών –προλήψεις, αναλήψεις, θμιστικό, παραλήψεις, μεταδιηγηματική κ.λπ.– αύριο θα θεωρηθούν οι πλέον κοινοί και θα πάνε να συναντήσουν τα σκουπίδια της Ποιητικής: ως ελπίσουμε μόνον ότι, πριν πάρουν αυτόν τον δρόμο, θα έχουν επιδείξει κάποια μεταβατική χρησιμότητα». Με αντικείμενο αναφοράς ο Ζεράρ Ζενέτ τα έπη του Ομήρου και το «Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο» του Μαρσέλ Προυστ, πάει κι έρχεται μεταξύ θεωρίας και ανάλυσης των κειμένων, αποκαλύπτοντας το γενικό στην καρδιά του ειδικού και ταυτόχρονα προσφέρει το μεθοδολογικό του μοντέλο. Στο οποίο προβαίνει σε διάκριση μεταξύ αφηγηματικής πράξης, αφηγημένης ιστορίας και αφηγηματικού κειμένου ή μεταξύ του ποιος λέει (αφηγητής) και ποιος θλέπει (εστιαστής).

■ Τα κείμενα των «Συγγραφικών εμμονών» εκφωνήθηκαν στις 18 Ιανουαρίου αυτού του χρόνου, στο Μέγαρο Μουσικής. Περιγράφει το εγχείρημα ο επιμελητής και βραβευμένος μεταφραστής Ανταίος Χρυσσοτομίδης: «Χωρίς να αρνούνται τη γυναικεία τους φύση, οι έξι συγγραφείς ξεδιπλώνουν την ανθρωπινή τους υπόσταση, μιλώντας γι' αυτά που τις φοβίζουν και γι' αυτά που τις κατηγορούν, γι' αυτά που τις ωθούν στο γράψιμο και, ίσως, γι' αυτά που τις φρενάρουν». Με συντονίστρια τη Μαρία Χούκλη συμμετείχαν κατ' αλφαβητική σειρά: Ρέα Γαλανάκη, Λένα Διδάνη, Μάρω Δούκα, Ζυράννα Ζατέλη, Αθηνά Κακούρη, Ευγενία Φακίνου.

■ Στο «Ατελείωτο τέλος» ο ποιητής Βαγγέλης Κάσσοσς συγκεντρώνει κείμενά του αναφορικά με την ποίηση, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον του στους Μποντλέρ, Καβάφη, Καρυωτάκη, Βάρναλη, Σικελιανό, Λαρμπό, Αναγνωστάκη, Γεραλή, Α. Νικολαΐδη. Προηγούνται θεωρητικά κείμενα, ενώ από ένα είναι αφιερωμένο στη δεύτερη μεταπολεμική γενιά και σ' αυτήν, την ονομαζόμενη, του '80.

Β.Κ.Κ.

1. GERARD GENETTE

Σχήματα III
Ο λόγος της αφήγησης: Δοκίμιο μεθοδολογίας και άλλα κείμενα

ΜΤΦΡ.: ΜΠΑΜΠΗΣ ΛΥΚΟΥΔΗΣ
ΕΠΙΜ.: ΕΡΑΤΟΣΘΕΝΗΣ ΚΑΨΩΜΕΝΟΣ

«ΠΑΤΑΚΗΣ», ΣΕΛ. 360, € 20,50

2. ΑΝΤΑΙΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΙΔΗΣ

(ΕΠΙΜ.)
Συγγραφικές εμμονές

«ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ», Γ' ΕΚΔ., ΣΕΛ. 132, € 10

3. ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΚΑΣΣΟΣ

Ατελείωτο τέλος
Κείμενα για την ποίηση

«ΙΝΔΙΚΤΟΣ», ΣΕΛ. 211, € 10

Η μάνα και το νόημα της ζωής

IRVIN D. YALOM

Όσοι γοητεύτηκαν από την ανάγνωση ιστοριών μιας ιδιόμορφης προσέγγισης, που κινείται τολμηρά μέσα κι έξω από τα όρια της ψυχοθεραπείας, θα απολαύσουν και

αυτή εδώ τη συλλογή αφηγημάτων. Ο Γιάλομ αυτοβιογραφούμενος επιχειρεί να εξηγήσει πόσο επέδρασε στην πορεία του η μάνα του, είτε όταν τον επισκεπτόταν στα όνειρά του είτε όταν αναζητούσε τη φιγούρα της στα πρόσωπα των ασθενών του. Στα δύο αφηγήματα με ήρωα όχι τον ίδιο αλλά τον Έρνεστ Λας – δημιουργημά του και μυθιστορηματικό alter ego του– υπερέχουν οι συμβολισμοί που δημιουργούν μια νησίδα φανταστικού στον τακτοποιημένο χώρο του ψυχοθεραπευτή.

ΜΤΦΡ.: Ευαγγελία Ανδριτσάνου - Γιάννης Ζέρβας
«Αγρα», σελ. 334, € 20

Εγκλημα στη Βενετία

ΝΙΚΟΛΑΣ ΡΕΜΙΝ

Ιστορικό αστυνομικό μυθιστόρημα με φόντο τη Βενετία του δευτέρου μισού του 19ου αιώνα. Η Βενετία βρίσκεται υπό αυστριακή κατοχή και σε αρχοντικό της περιοχής –κάτω από δρακόντεια μέτρα ασφαλείας– διαμένει η αυτοκράτειρα Ελισάβετ, η επονομαζόμενη Σίσσυ. Είναι απογοητευμένη από τον γάμο της και δεν εννοεί να επιστρέψει γρήγορα στη Βιέννη. Αλλά ένα πρωί στην καρμίνη ενός στρόφιλου ανακαλύπτονται τα πτώματα του αυτοκρατορικού συμβούλου της αυστριακής αυλής, Χούμπελ Χάουζερ, και μιας άγνωστης νεαρής γυναίκας. Την υπόθεση αναλαμβάνει ο Ιαλός κομισάριος και ξεπεσμένος αριστοκράτης Τρον, αλλά καθώς ο Χούμπελ Χάουζερ μετέφερε εμπιστευτική αλληλογραφία της Ελισάβετ, εκείνη ασχολείται προσωπικά με την υπόθεση. Σε ένα πάρτι μεταμφιεσμένων στο παλάτι του Τρον θα γίνει η αποκάλυψη της αλήθειας.

ΜΤΦΡ.: Συριανώ Μάλαμα
«Κέδρος», σελ. 344, € 15

Οι παίκτες

ΒΑΣΙΛΗΣ Χ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Δεύτερο μυθιστόρημα του γεννημένου (1946) στη Δράμα συγγραφέα, ο οποίος έχει σπουδάσει Αρχαιολογία και Ιστορία του εβραϊσμού στην Ιερουσαλήμ. Με στοιχεία θρίλερ αξιοποιούνται όλα τα μείζονα γεγονότα που έκριναν την έκβαση του Δευτέρου Παγκοσμίου

Πολέμου. Όμως, η δράση μεταφέρεται και στην Ελλάδα και εστιάζεται στη Δράμα της Κατοχής, όπου πρωταγωνιστούν ο κόσμος των καπνεμπόρων, τα εργαστήρια πυρηνικής έρευνας και τα κέντρα σχεδιασμού των πολεμικών και των μυστικών επιχειρήσεων. Κι ακόμη ένας βασιλιάς της ενέργειας των ΗΠΑ, ένας Έλληνας βιομήχανος και ένας παρασημοφορημένος ομοτράπεζος πρωθυπουργών και επιτελείων των Συμμάχων στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο.

«Εστία», σελ. 687, € 26

Ασκήσεις τεχνικής για το κανονάκι

ΜΑΝΩΛΗΣ ΚΑΡΠΑΘΙΟΣ - ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΑΛΚΙΑΣ

Η παρούσα εργασία, η οποία απευθύνεται κυρίως σε υποψήφιους μουσικούς, είναι μια εισαγωγή στη βασική τεχνική του

οργάνου που λέγεται κανονάκι. Οι ασκήσεις, δακτυλοθετημένες με καινοτόμα σημάδια, απλές αρχικά και με προοδευτική αύξηση βαθμού δυσκολίας, αποτελούν το πρώτο βήμα στην κατάρτιση της τεχνικής, εξηγούν οι συγγραφείς. Τα κλασικά κομμάτια είναι παρμένα από τη βυζαντινή μουσική φιλολογία, τη λόγια αστική μουσική της Πόλης, τη δημοτική μας παράδοση, την κλασική μουσική της Δύσης, τη σύγχρονη μουσική πραγματικότητα. Προλογίζει και χαιρετίζει ο εθνομουσικολόγος Λάμπρος Λιάβας. «Ζαρανίκας», σελ. 96

The man manual

Το «λυσάρι» για τον άντρα

LINDA PAPADOPOULOS

Η συγγραφέας αυτού του βιβλίου είναι ψυχολόγος και καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο Μετροπόλιταν του Λονδίνου. Ελληνίδα στην καταγωγή,

είναι παντρεμένη και ζει στο Λονδίνο με τον σύζυγό και την κόρη τους. Χαρακτηρίζει το πόνημά της «βολικό οδηγό για να συνοδεύει τον άντρα που μόλις επιλέξατε», απευθυνόμενη στις γυναίκες. «Είναι, λέει, ένα βιβλιάρaki με οδηγίες που θα σας βοηθήσει να καταλάβετε τι ακριβώς έχει στο μυαλό του και τι μπορείτε να κάνετε για να συμφωνήσει με τον δικό σας τρόπο σκέψης...». Πρακτικά η δόκτωρ Λίντα Παπαδοπούλου απαντά σε ερωτήματα που σχετίζονται με την αρχή μιας γνωριμίας που αποσκοπεί στον έρωτα και στο σεξ. Μετά εξετάζει το περιβάλλον του άντρα και τέλος, τη συμπεριφορά και τους τρόπους χειρισμού του – για το καλό και των δυο.

Μτφρ.: Βάσω Σωτηρίου «Διόπτρα», σελ. 239

Μαύρη άνοιξη

XENPI ΜΙΛΕΡ

Το εν λόγω μυθιστόρημα γράφτηκε κατά τη γαλλική περίοδο του Αμερικανού συγγραφέα (1891-1980). Μεταξύ των δύο «Τροπικών», δημοσιεύτηκε το 1936 και είναι αφιερωμένο στην Αναΐς Νιν. Πρωτοπρόσωπη αφήγηση, με το παραλήρημα να κάνει καλά τη δουλειά του, χωρίς να συσκοτίζει το νόημα της αφήγησης, οδηγεί στην αναγκαιότητα του παρόντος, γιατί δεν μπορούμε να περιμένουμε το μέλλον και να παρελθόν είναι νεκρό. Καταβύθιση στην αθλιότητα κι όμως, αντί να επικαθίσει η βρομιά, επιπλέει το καθαίο σε μια θάλασσα εναλλαγής εικόνων παφλαστικών. Η αλπτεία σε όλο της το μεγαλείο δημιουργεί.

Μτφρ.: Γιώργος-Ίκαρος Μπαμπασάκης «Μεταίχμιο», σελ. 291, € 16

Αλλαξε τη Ρωσία

Ο Μέγας Πέτρος (1672-1725) ανακλύπηκε τσάρος της Ρωσίας στα δέκα του χρόνια και αυτοκράτορας το 1721. Εξησε μόνο 53 χρόνια, αλλά στο διάστημα αυτό φαίνεται πως δεν σταμάτησε ποτέ του να κινείται κυνηγώντας το όνειρό του να εκσυγχρονίσει τη Ρωσία, να τη φέρει κοντά στην Ευρώπη και να την αναδείξει σε μεγάλη δύναμη. Ταξίδεψε στη Δύση για να δει με τα ίδια του τα μάτια το πού βρίσκονταν οι άλλες ευρωπαϊκές χώρες, να κλείσει εμπορικές συμφωνίες και να εξασφαλίσει τη βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας του. Δημιούργησε μεγάλο στόλο και συμμετείχε σε πολέμους. Ίδρυσε την Αγία Πετρούπολη ως νέα πρωτεύουσα της χώρας και άφησε ως διάδοχό του, πεθαίνοντας, τη σύζυγό του Αικατερίνη Α'. Στην ιστορία έμεινε και ως ο μεταρρυθμιστής τσάρος. Στην πλούσια σχετική βιβλιογραφία η εργασία της καθηγήτριας Ρωσικής Ιστορίας στη Σχολή Σλαβικών και Ανατολικοευρωπαϊκών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου, Λίντσει Χιουζ, έρχεται να ανακεφαλαιώσει τα μέχρι τότε (1998) συμπεράσματα της ιστορικής έρευνας και να προσθέσει νέα στοιχεία, παρμένα από τα ρωσικά και τα ευρωπαϊκά αρχεία. Στόχος της Λίντσει Χιουζ δεν ήταν τόσο να γράψει μια βιογραφία του Μεγάλου Πέτρου, αλλά κυρίως να δώσει το περίγραμμα μιας εποχής που χαρακτηρίζεται και για την πολιτισμική της ανάπτυξη. Η συγγραφέας ασχολήθηκε ειδικά με τη δυναστεία των Ρομανόφ και το κύκνειο άσμα της –πέθανε στα 58 της τον περασμένο Απρίλιο– ήταν ακριβώς ένα βιβλίο γι' αυτήν, το οποίο δεν πρόφτασε να στείλει για εκτύπωση.

LINDSEY HUGHES

Η Ρωσία την εποχή του Μεγάλου Πέτρου

ΜΤΦΡ.: ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΠΑ ΠΡΟΛΟΓΟΣ: ΚΑΡΟΛΟΣ ΠΑΠΟΥΛΙΑΣ «ΙΒΑΝΗΣ» ΣΕΛ. 835, € 22

Οι δαιμονισμένες

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΛΕΒΕΝΤΑΚΗ

Αρχές του 20ού αιώνα. Η Σύρος έχει κοσμοπολίτικη ατμόσφαιρα –με το λιμάνι της να σφύζει, τους εμπόρους να είναι αεικίνητοι κυνηγώντας το κέρδος και τους αστούς να

απολαμβάνουν τα πλούτη τους. Αλλά όπου υπάρχει έντονη ζωή υπάρχει και έγκλημα. Και ο Θεόδωρος Παναγιώτου, έμπειρος νομικός,

αναλαμβάνει την υπεράσπιση μιας γυναίκουλας που κατηγορείται ότι δολοφόνησε τον εραστή της –ένα άτομο που ζούσε στις παρυφές της νομιμότητας–, πιστεύοντας στην αθωότητά της.

Προσπαθώντας να βρει την αλήθεια, όμως, ο δικηγόρος αρχίζει να εμπλέκεται και ο ίδιος στο μυστήριο. Γιατί κι άλλοι φόνοι διαπράττονται καθώς ένας μύθος για δαιμονισμένες γυναίκες πλανιέται στον ορίζοντα. Πρώτη εμφάνιση της Β. Λεβεντάκη. «Ωκεανίδα», σελ. 339, € 14

Τα κορίτσια του Σίτυ Μπουμ-Μπουμ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΑΛΕΞΑΚΗΣ

Το 1975 που πρωτοκυκλοφόρησε στα γαλλικά το μυθιστόρημα του Βασίλη Αλεξάκη «Τα κορίτσια του Σίτυ Μπουμ-Μπουμ» ήταν ακόμα πρόσφατα τα γεγονότα του γαλλικού

Μάη του '68, όταν η νεολαία –κυρίως η φοιτητική– ξεσηκώθηκε, ακολουθούμενη από εργάτες με αίτημα τη γενική απελευθέρωση του

ανθρώπου. Καπιταλισμός, κοινωνία κατανάλωσης, χρήμα, εξουσία και Εκκλησία αμφισβητήθηκαν μαζί με το σύστημα Παιδείας. Τότε, το '75, το μυθιστόρημα αυτό χαρακτηρίστηκε από τη γαλλική κριτική ποικιλοτρόπως μεν, αλλά και σμήχανα. Διαβάζοντάς το τώρα που επανεκδίδεται –με αισθητές αλλαγές από τον ίδιο τον συγγραφέα– διαπιστώνει κανείς πως το μυστικό της επιτυχίας του δεν έγκειται ακριβώς στην τολμηρή γλώσσα του αλλά στην αχαλίνωτη επιθυμία του ήρωα για σεξ, επιτυχία και χρήμα. «Μίνωας», 6' έκδ., σελ. 187, € 15

Ελληνικός δεινόσαυρος

Συνοπτική ιστορική θεώρηση των ελληνικών πραγμάτων από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου έως το 2004 έγραψε ο καθηγητής της Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Φλίντερς της Αυστραλίας Ντέιβιντ Κλόουζ. Πρόθεση του ακαδημαϊκού ήταν να προσφέρει στους ξένους σπουδαστές και φιλόστορες αναγνώστες ένα συνοπτικό –μεστό και γλαφυρό– αφήγημα της μεταπολεμικής ελληνικής Ιστορίας. Η εκδήλωση, όμως, ενδιαφέροντος να μεταφερθεί το πόνημά του στην ίδια την Ελλάδα υποχρέωσε τον συγγραφέα να κάνει κάποιες προσθήκες. Αρχικά, το βιβλίο «τελείωνε τον Δεκέμβριο του 2000, επειδή αυτό ήταν το εγγύτερο δυνατό χρονικό σημείο στην ημερομηνία της έκδοσης στην αγγλική γλώσσα», αλλά στο μεταξύ μεσολάβησαν χρόνος και γεγονότα, έτσι που έπρεπε να απαντηθούν. Γι' αυτό, λέει, «συμπεριέλαβα στην ελληνική έκδοση ορισμένες πληροφορίες και κάποιες ουσιαστικές γνώσεις που αποκτήθηκαν μετά τον Δεκέμβριο του 2000».

Η ιστορία που έγραψε ο Ντ. Κλόουζ δεν εξαντλείται σε παρουσίαση ενός καταλόγου συμβάντων, ονομάτων και ημερομηνιών. Αντιθέτως, έγινε προσπάθεια να δοθεί η πορεία της χώρας –με αναφορές και στο απώτερο νεοελληνικό παρελθόν– σε πολλά, επιλεκτικά ίσως, επίπεδα και τομείς δραστηριότητας. Και από αυτή την άποψη η ιστορία του παρουσιάζει πολλαπλό ενδιαφέρον (πέρα από την «εικασία ότι ένας ξένος μπορεί πράγματι να εισφέρει στην κατανόηση της ιστορίας μιας χώρας»): 1. Παρά το ευσύνοπτο του εγχειρήματος, ο ιστορικός αποπειράται να ερμηνεύσει τα ιστορικά, πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα μιας μεγάλης και δύσκολης χρονικής περιόδου (Εμφύλιος, μετεμφυλιακές κυβερνήσεις και προσπάθειες ανόρθωσης της οικονομίας, διώξεις της Αριστεράς, Ανένδοτος του Γεωργίου Παπανδρέου, αποστασία, δικτατορία, κατάρρευση της χούντας με παράλληλη καταστροφή στην Κύπρο, επανάκαμψη των πολιτικών κομμάτων κ.λπ., κ.λπ.), στη διάρκεια της οποίας ο ξένος «συμμαχικός» παράγοντας έπαιξε καθοριστικό ρόλο. 2. Ο Κλόουζ κάνει χρήση μιας εκτεταμένης ελληνικής και ξένης βιβλιογραφίας και αρχείων, ακόμη και εφημερίδων. 3. Απαλλαγμένος από τις δικές μας «αγκυλώσεις» προσπαθεί να τηρήσει –όσο αυτό είναι εφικτό– ουδέτερη στάση απέναντι στα εμφύλια τεκταινόμενα, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι επιχειρεί να τους θγάλει όλους λάδι. 4. Εξετάζει το πρόβλημα Ελλάδα, στη μεταπολεμική της πορεία, συγκρίνοντας συστηματικά την εξέλιξη της χώρας μας με εκείνη των νοτιοευρωπαϊκών χωρών, της Ιταλίας, της Ισπανίας και της Πορτογαλίας. Ταυτόχρονα βλέπει και το πώς κινείται η Ελλάδα στον χώρο των Βαλκανίων, αλλά και στο πλαίσιο τόσο του ΝΑΤΟ όσο και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τέλος, δεν παραλείπει να υπογραμμίσει την αδυναμία (ή ανικανότητα;) των μεταπολιτευτικών κυβερνήσεων να μετατρέψουν τη δυσκίνητη και συχνά διεφθαρμένη κρατική μηχανή σε σύγχρονη και αποτελεσματική δημόσια διοίκηση.

DAVID CLOSE

Ελλάδα
1945-2004
(Πολιτική - Κοινωνία - Οικονομία)

ΜΤΦΡ.: ΓΙΩΡΓΟΣ

ΜΕΡΤΙΚΑΣ

ΕΠΙΣΤ. ΘΕΩΡ.: ΣΠΥΡΟΣ

ΜΑΡΚΕΤΟΣ

«ΘΥΡΑΘΕΝ», ΣΕΛ. 475

v.vt-ς

Ο γρίφος του φωτός

ΤΖΟΛΙΟ ΛΕΟΝΙ

Ο Ιταλός συγγραφέας μ' αυτό το μυθιστόρημά του μας μεταφέρει στη Φλωρεντία του 1300. Κύριο πρόσωπο ο Ντάντε Αλιγκιέρι, ο οποίος πρέπει να διαλευκάνει τι γυρεύει μια γαλέρα στον

βάλτο του ποταμού Αρνού και γιατί όλοι οι κωπηλάτες είναι νεκροί. Ενα μηχανήμα με πολλούς και οδοντωτούς τροχούς θα κάνει την υπόθεση πιο σκοτεινή απ' ό,τι είναι από μόνη της. Τι σχέση μπορεί να έχει το φορτίο με τον θάνατο του αρχιτέκτονα του αυτοκράτορα Φρειδερίκου Β'; Και ποιες είναι οι επικεφαλής φανσικών που καταφτάνει στην πόλη, ζητώντας σταυροφόρους υπέρ ενός ιερού λειψάνου; Η σφαγή δεν είναι μακριά και ο ποιητής πρέπει να την αποτρέψει. Θα μπορέσει, όμως;

ΜΤΦΡ.: Αμπν Ράικου-Σταύρου
«Ψυχογιός», σελ. 384, € 17

Ανθρώπινη αναπαραγωγή και αστική ιατρική ευθύνη

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΦΟΥΝΤΕΔΑΚΗ

Η επίκουρη καθηγήτρια στο Αριστοτέλειο, μετά τις πρόσφατες νομολογιακές εξελίξεις και κυρίως τον νέο Κώδικα Ιατρικής Δεοντολογίας, εξετάζει την ευθύνη του γιατρού πριν από την έναρξη της κύησης. Το μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου καταλαμβάνει η αναλυτική παρουσίαση και ερμηνευτική προσέγγιση του ιατρικού πλαισίου, της ιατρικά υποβοηθούμενης αναπαραγωγής και η πραγμάτευση της σχετικής αστικής ευθύνης των γιατρών, της Μονάδας υποβοηθούμενης αναπαραγωγής και της Τράπεζας κρυσσυνθήρησης. Ακόμη, μπορείτε να βρείτε βιβλιογραφικό πίνακα, ευρετήριο νομοθετικών διατάξεων και ευρετήριο λημμάτων.

«Σάκκουλας», σελ. XX+364, € 32

Το βιβλίο και το ξίφος

ΛΟΥΙ ΤΣΑ (ΓΙΝ ΓΙΟΝΓΚ)

Η άγρια Δύση της ...Κίνας στα χέρια μας. Προτού καν οι Δυτικοί συνειδητοποιήσουν τη δύναμη των πολεμικών τεχνών και τη γοητεία τους, ο Λουί Τσα (γνωστός και με το ψευδώνυμο Γίν Γιονγκ – Χαγκκτσού Κίνας, 1924) έδωσε το 1955, με το πρώτο του κίολας

μυθιστόρημα, το μέτρο της δικής του αφηγηματικής τέχνης, προμηθεύοντας τις κινεζικές κοινότητες όλου του κόσμου με συναρπαστικά πολεμικής τέχνης αφηγήματα. Σε τούτο το μυθιστόρημα μεταφερόμαστε στην Κίνα του 1754. Η Αυλή του Μαντσού πολεμάει να κρατηθεί στην εξουσία και ο αυτοκράτορας Τσιαν Λονγκ επιχειρεί να εξοντώσει μια μουσική εταιρεία, τους ήρες του Κόκκινου Άνθους. Πανούργιοι αξιωματούχοι επιδίδονται σε μηχανοραφίες, ενώ μαίνονται οι μάχες στις ερήμους της Κεντρικής Ασίας. Πανέμορφες πολεμίστριες σπίνουν παγίδες θανάτου, την ώρα που σοφοί δάσκαλοι διακηρύσσουν την ανάγκη για ειρήνη.

ΜΤΦΡ.: Αγορίτσα Μπακοδήμου
«Κέδρος», σελ. 632, € 20

Ο γέρος μου

TIÉPY ZONKE

Ο Γάλλος συγγραφέας (γενν. 1954) θεωρείται ένας από τους αξιοπρόσεχτους μυθιστοριογράφους του γαλλικού νουάρ. Επιλέγει η δράση του να έχει καλοκαιρινό

καύσιμα. Πριν από τρία καλοκαίρια, το 2003, η υπερβολική ζέση προκαλεί τον θάνατο χιλιάδων ανθρώπων, κυρίως ηλικιωμένων. Ηρώας του ένας πεννητάρης σεναριογράφος, ο οποίος έχει χάσει τη γυναίκα του, η κόρη είναι παραμορφωμένη ύστερα από δυστύχημα και ο πατέρας του πάσχει από Αλτσχάιμερ. Στον δρόμο του, τον έτσι κι αλλιώς βαρύ κι ασήκωτο, θα βρεθεί ένας άστεγος. Σκληρή η ζωή και μέσα από τη λογοτεχνία σκληρότερη. Η ωμότητα και η κυνικότητα σε όλο το μεγαλείο τους διαπερνούν το μυθιστόρημα της απόλυτου σκοτεινότητας.

Μτφρ.: Γιάννης Στριγκός
«Καστανιώτης», σελ. 416, € 15

Τρεις όμορφες Κουβανές

GONZALO CELORIO

Τα μέλη μια κουβανέζικης οικογένειας, και κυρίως οι τρεις όμορφες αδελφές Μπλάσκο Μιλιάν, πρωταγωνιστούν στο μυθιστόρημα του

Μεξικανού Γκονσάλο Σελόριο – είναι και καθηγητής Φιλολογίας σε Πανεπιστήμιο και μέλος της Μεξικανικής Ακαδημίας Φιλολογίας, της αντίστοιχης Κουβανικής και της Βασιλικής Ακαδημίας της Ισπανίας. Για τη συγγραφή του μυθιστορήματος, αλλά και για την ικανοποίηση της επιθυμίας του να βρίσκεται στη γη των προγόνων του έχει ταξιδέψει πολλές φορές στην Κούβα, χωρίς να υποκύπτει στις διάφορες προπαγάνδες. Η ιστορία των τριών κοριτσιών περιλαμβάνει τον ξεριζωμό τους και τη ζωή τους στην εξορία μετά την Επανάσταση, αλλά και τις σχέσεις τους με το άλλο φύλο. Τριάντα χρόνια ζωής της Επανάστασης, με όλες τις μεταπτώσεις της να «φωτίζουν» προσωπικές ιστορίες.

Μτφρ.: Τατιάνα Ραπακούλια
«Gema», σελ. 448, € 20

Φροντισματα αρχαιοελληνικής και νεοελληνικής λογοτεχνίας

ΗΛΙΑΣ Σ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ο κλασικός φιλόλογος με πολλές περγαμνές συγκεντρώνει σ' αυτόν τον τόμο άρθρα και μελέτες που γράφτηκαν την τελευταία τριακονταετία. Εντάσσονται σε δύο ενότητες: α) με θέματα αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας και β) με νεοελληνικά θέματα. Τα πρόσωπα που τραβούν το ενδιαφέρον του: ο Αισχύλος, ο Ηρόδοτος, ο Αριστοφάνης, ο Ι. Θ. Κακριδής, ο Διονύσιος Σολωμός, ο Γ. Ιωάννου, ο Λίνος Πολίτης. Ο γιος του συνέταξε εργογραφία του, την επιστημονική του ταυτότητα, όπως τη χαρακτηρίζει ο Ηλίας Σ. Σπυρόπουλος.

«Επίκεντρο», σελ. 307, € 22,99

20 χρόνια λάθη

Αν θέλουμε να είμαστε ειλικρινείς, το κυριακό ζήτημα μόνον ως χρονικό ελληνικών λαθών – κάποτε εγκληματικών και άλλοτε ηλιθίων – μπορεί να καταχωριστεί στην ιστορία του Ελληνισμού. Και έχει δικαίο ο Κ. Χατζαντωνίου να το θεωρεί τη δεύτερη μεγάλη ήττα για τον Ελληνισμό, κατά τον 20ό αιώνα, μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή. Στα είκοσι χρόνια που χωρίζουν τις δύο χρονικές ενδείξεις αυτής της μελέτης (1954-1974) το Κυπριακό από ζήτημα ελληνοβρετανικό (προσφυγή στον ΟΗΕ για την αυτοδιάθεση της Κύπρου) έγινε σταδιακά (με τη φροντίδα και των Βρετανών) ένα πρόβλημα ελληνοτουρκικό, η λύση του οποίου ακόμη εκκρεμεί. Στη δεκαετία του 1950 υπήρξε ο ξεσηκωμός για την απελευθέρωση της Κύπρου από τη βρετανική κατοχή, αλλά ο ένστολος αγώνας στραγγαλίστηκε από την ελληνική διπλωματία και στο τέλος δύο γεγονότα σημάδεψαν τη μοίρα της: η αποστασία και η δικτατορία, η οποία προκάλεσε και το πραξικόπημα στην Κύπρο και επέτρεψε στην Τουρκία να εισβάλει στο νησί και να καταλάβει περίπου το 37% του εδάφους του. Έτσι ένα πρόβλημα που ήταν για επίλυση μεταξύ Ελλάδας και αποικιοκρατικής Βρετανίας (αφού ο ελληνικός πληθυσμός του νησιού είναι το 80% των κατοίκων του) μεταβλήθηκε σε διεθνές ζήτημα, με την Τουρκία να απαιτεί συγκυβέρνηση ή μόνιμη διχοτόμηση.

ΚΩΣΤΑΣ
ΧΑΤΖΑΝΤΩΝΙΟΥ
Κύπρος 1954 - 1974
Από το έπος στην τραγωδία
«ΩΛΚΟΣ», Σελ. 617, € 28

v.vt-ς

Πλανόδιος έρωτας

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ

Οχτώ ιστορίες και έναν απολογητικό του έρωτα πρόλογο μας δίνει σε τούτη τη συλλογή ο Δημήτρης Τριανταφυλλίδης. Ιστορίες ανθρώπων που κάποτε συναντήθηκαν, αλλά που ο χωρισμός τους ήταν ήδη προδιαγεγραμμένος.

Ιστορίες από την Αθήνα, τη Βαρκελώνη, τη Βιέννη, τη Λισαβόνα, το Λονδίνο, τη Μόσχα, τη Φλωρεντία. Ταξίδια που σηματοδοτούν τα πρόσωπα των διηγημάτων και ταυτόχρονα τα ωριμάζουν.

Μέσω αυτών των ταξιδιών στις διάφορες πρωτεύουσες της Ευρώπης τα πρόσωπα του Δ. Τριανταφυλλίδη συναντιούνται, ερωτεύονται, χωρίζουν και τελικά «κερδίζουν» ό,τι πάλεψαν και πόνεσαν για να αποκτήσουν.

«Αγκυρα», σελ. 192, € 12

Δον Κιχώτης για πάντα

MIX. Κ. ΜΑΚΡΑΚΗΣ

Ο τόμος του καθηγητή, λίγων σελίδων, περιλαμβάνει πέντε κείμενα που γράφτηκαν και δημοσιεύτηκαν ως άρθρα στον ημερήσιο τύπο, με αφορμή τα 400 χρόνια από τότε που πρω-

τοεμφανίστηκε ο «Δον Κιχώτης» του Θερβάντες (16 Ιανουαρίου 1605). Σχολιάζει τις απόψεις γνωστών και μη εξαιρετών φιλοσόφων και συγγραφέων: Σανταγιάνα, Κίρκεγκορ, Ντοστογιέφσκι, Παπίνι, Γκράχαμ Γκριν.
«Μαΐστρος», σελ. 72, € 9

Οι θεοί της σάρκας

RICHARD MONTANARI

Μια «καλή ιδέα» είχε ένας δολοφόνος στη Φιλαδέλφεια των ΗΠΑ: κατέγραφε τα φρικτά εγκλήματά του σε DVD και μετά έβαζε εμβόλιμες τις επίμαχες σκηνές σε ταινίες διάσημων σκηνοθετών, μετατρέποντας έτσι μια ψευδή εικόνα σε αυθεντική σκηνή φόνου. Πρώτος μάρτυρας του εγκλήματος ήταν ένας νεαρός που νοίκιασε από βιντεοκλάμπ το «Ψυχώ» του Χίτσκοκ. Εντρομος τηλεφώνησε στην αστυνομία μόλις είδε την αλλοιωμένη κόπια. Την υπόθεση ανέλαβαν ο ντετέκτιβ Κ. Μπερν και η συνεργάτριά του Τζ. Μπαλζάνο, αλλά προτού κάνουν τα πρώτα τους βήματα για την εξιχνίαση της υπόθεσης, ακολουθούν άλλες παρόμοιες. Οι έρευνες θα φέρουν στο φως τον εξαχρειωμένο κόσμο των κλαμπ, τα ειδικά γούστα πελατών και τη βιομηχανία του πορνό, προτού αγγίξουν τον θύτη.

Μτφρ.: Γιώγ Αρβανίτη
«Bell», σελ. 480, € 7,80

Ψυχής μυστήρια

Ο Ζαν Αλέν Μιλέρ, ιδρυτής της Παγκόσμιας Εταιρείας Ψυχανάλυσης, εμφανίζεται ξανά στην ελληνική βιβλιογραφία. Ανήκει στη Σχολή του Φροϊδικού Αιτίου και εξού η σειρά των εκδόσεων «Εκκρεμές» τιτλοφορείται «Λακανικός προσανατολισμός». Τα κείμενα που έχουν συγκεντρωθεί σ' αυτόν τον τόμο, όπως εξηγεί ο επιμελητής Ρεζινάλντ Μπλανσέ, υπακούουν σε δύο αξιωματικές. Και οι δύο αναφέρονται στην έννοια του ασυνειδήτου και στη θεωρία της ψυχαναλυτικής θεραπείας που συνεπάγεται. Ο δε ορισμός τους γίνεται με βάση το αντικείμενο. Ο Γάλλος ψυχαναλυτής προειδοποιεί τον αναγνώστη ότι το ίδιο το νόημα αυτού που αποκαλούσαμε ψυχαναλυτική θεωρία έχει αλλάξει. Μάλιστα τονίζει εμφαντικά ότι η λέξη «θεραπεία» (σ.σ. τα εισαγωγικά είναι δικά του) «δεν κορεννύει πλέον την αποδιδόμενη στην πρακτική της ψυχανάλυσης σημασία, κάτι που ένας Λακάν, ήδη από τη δεκαετία του '50, επικύρωσε υποκαθιστώντας τη με τον όρο ψυχαναλυτική "εμπειρία"».

■ Ο Οτο Κέρνμπεργκ (γενν. 1928) της μελέτης «Οριακές καταστάσεις και παθολογικός ναρκισσισμός» κατάγεται από αυστριακή οικογένεια Εβραίων, η οποία μετανάστευσε στη Χιλή την περίοδο του ναζισμού. Ο διατελέσας πρόεδρος της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ενωσης παρουσιάζει μια συστηματική ανάλυση των οριακών καταστάσεων: ψυχοπαθολογία, διάγνωση, πρόγνωση και θεραπεία. Υστερα από τριάντα χρόνια εμπλοκής με την ψυχανάλυση, αποπειράται να προσδιορίσει την έννοια αυτού του αμφιλεγόμενου ψυχοπαθολογικού συνόλου, με τη βοήθεια της ψυχολογίας τού Εγώ και των σύγχρονων ψυχαναλυτικών θεωριών για τις σχέσεις του αντικειμένου. Ειδικότερα ερευνά την υποομάδα των ναρκισσιστικών προσωπικοτήτων, οι οποίες προσαρμόζονται καλύτερα στο κοινωνικό επίπεδο.

■ Ψυχαναλύτρια με θεραπευτική και εκπαιδευτική πείρα η Αλις Μίλερ, συγγραφέας του βιβλίου «Οι φυλακές της παιδικής μας ηλικίας», στο «Ξύπνημα της Εύας» συνεχίζει να διερευνά τις αιτίες και τις συνέπειες των παιδικών τραυμάτων. Υποστηρίζει ότι τα παιδιά που έχουν υποστεί βία από τους γονείς ή τους δασκάλους τους στη βρεφική ή στην παιδική τους ηλικία κάποια στιγμή θα στρέψουν αυτή τη βία εναντίον της κοινωνίας. Οι νέες έρευνες στον ανθρώπινο εγκέφαλο επιβεβαιώνουν την άποψή της ότι το συνειδητό έχει αποθηκεύσει μνήμες των πρώιμων εμπειριών, ώστε να κατορθώσει να επιβιώσει σε συνθήκες κακομεταχείρισης.

Β.κ.κ.

1. ΖΑΚ-ΑΛΕΝ ΜΙΛΕΡ

Θεωρία της ψυχαναλυτικής θεραπείας

ΕΠΙΜ.: ΝΑΣΙΑ ΛΙΝΑΡΔΟΥ-ΜΠΛΑΝΣΕ, ΡΕΖΙΝΑΛΝΤ ΜΠΛΑΝΣΕ
«ΕΚΚΡΕΜΕΣ»
ΣΕΛ. 230, € 18,50

2. ΟΤΤΟ ΚΕΡΝΜΠΕΡΓΚ

Οριακές καταστάσεις και παθολογικός ναρκισσισμός

ΜΤΦΡ.: ΚΩΣΤΑΣ ΖΕΡΒΟΣ - ΔΡΟΣΟΥΛΑ ΤΣΑΡΜΑΚΛΗ
«ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ»
ΣΕΛ. 472, € 35

3. ALICE MILLER

Το ξύπνημα της Εύας
Ανοίγοντας τα μάτια στο συναισθηματικό μας παρελθόν

ΜΤΦΡ.: ΑΝΙΤΑ ΣΥΡΙΟΠΟΥΛΟΥ
«ΝΕΦΕΛΗ», ΣΕΛ. 240, € 15

Ουσου μοιχεύσεις Έκπη εντολή

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΜΑΝΑΝΕΔΑΚΗ

Τέταρτο μυθιστόρημα της δημοσιογράφου, που γνωρίζει τον τρόπο να διαχειρίζεται τον έρωτα, εντός και εκτός γάμου. Την έκπη εντολή «Ου μοιχεύσεις» της Παλαιάς

Διαθήκης διαχειρίζεται, αλλά «έλα πες μου εσύ πώς είναι δυνατόν να την τηρήσει, όταν ο... απαγορευμένος καρπός εμφανίζεται στα ξαφνικά και σε προκαλεί με κάθε τρόπο! Να θέλεις να... αγιάσεις και να μην μπορείς, δηλαδή!», διαβάζουμε στο οπισθόφυλλο του βιβλίου, το οποίο θα πρέπει να έχει γράψει η Κατερίνα Μανανεδάκη. Μια γυναίκα ανάμεσα σε δύο άντρες είναι η ιστορία της: τον έναν τον αγαπάει πολύ, με τον άλλον είναι με ένταση ερωτευμένη. Επειδή, όμως, η ζωή είναι μικρή για να είναι θλιβερή, μας προτρέπει: «Διαβάστε αυτό το βιβλίο χωρίς καμιά ενοχή! Μπορεί η πρωταγωνίστρια να γεύτηκε τον... απαγορευμένο καρπό και... να πέρασε καλά, αλλά βασανίστηκε. Ενώ εμείς; Θα το διαβάσουμε, θα γελάσουμε με τα κατορθώματά της και το πιο σημαντικό: θα αμαρτήσουμε μόνο πνευματικά!».

«Λιθάνης», σελ. 342

Το δόντι του λύκου

ΧΡΥΣΑ ΦΑΝΤΗ

Δεκατρία διηγήματα γραμμένα από μία πρωτοεμφανιζόμενη, στα οποία η οικογένεια είναι ο οδηγός και η κινητήριος δύναμη. Κοφτός ρυθμός μικρών προτάσεων· δεν βυθίζονται στο νόημα της σκοτεινής έννοιας, αλλά ομιλούν, όπως μόνον οι εικόνες γνωρίζουν. Οι χαρακτήρες της είναι το θρυμμάτισμα του εαυτού, όταν έχει φτάσει στο μη περαιτέρω, όταν ακόμη και τα βάσιμα ηχούν πιο νοσταλγικά από το καθόλου της πτώσης. Πικρίες ωστόσο σε πρώτο βαθμό τους συνοδεύουν, ομολογημένες ή ανομολόγητες, όμως κι αυτές αιωρούνται στο κενό, το οποίο δεν γέμει, αναβράζει ωστόσο, όπως ο Άδης και ο Κέρβερος φοβάται και την κεφαλή κλίνει προς το χώμα. Από 'κει ίσως ξεπηδήσουν τα νέα δόντια του δράκοντα, του κόσμου του αναγεννώμενου που δεν είναι στο παλιό αμνήμων.

«Πατάκης», σελ. 208, € 10,90

Η υπόθεση Τζένν Εϋρ

JASPER FFORDE

Ο 46χρονος Αμερικανός συγγραφέας με το συγκεκριμένο μυθιστόρημα εγκαινίασε μια σειρά αστυνομικών βιβλίων με ηρωίδα την ντετέκτιβ Επόμνη Πέμπτη. Όπως επισημαίνει η κριτική, ο Φορντ αξιοποιεί τεχνικές και μοτίβα του νουάρ, του θρίλερ και της επιστημονικής φαντασίας για να

επανερμηνύσει με σύγχρονο τρόπο, συνδυάζοντας ευρηματικά το χιούμορ με τον πολιτικό στοχασμό, κείμενα της κλασικής λογοτεχνίας. Το βιβλίο της Σαρλότ Μπροντέ αποτελεί τη στάμπα την οποία κεντάει ο Τζάσπερ Φορντ. Άλλη μια ιδέα προστίθεται στη μεταμοντέρνα λογοτεχνία μας. Για βιβλιοφάγους, αφού η θηλυκή της αναζήτησης χειρόγραφα ανασκαλεύει.

ΜΤΦΡ.: Αγγελική Παπαδοπούλου
«Πόλις», σελ. 466, € 18

Στην πρώτη παράγραφο της πρό-
λόγους (τυπικά: γιατί τα ποιή-
ματα που περιέχει είχαν προη-
γηθεί) «Vita Nuova», ο Δάντης δη-
λώνει πως θ' αντιγράψει από το «βι-
βλίο της μνήμης» του. Και στο 33ο
Άσμα του «Παραδείσου», όπου ολο-
κληρώνεται ιδανικά η «Θεία Κωμω-
δία» και εν συνόλω (αν εξαιρέσουμε
κάτι λατινικά τεχνοπαιγνία) το έργο
του, ο Δάντης ξαναβλέπει, καταμε-
σής στο άκτιστο φως του εσχατού ου-
ρανού όπου επιτέλους ανήλθε, ένα
βιβλίο, το απόλυτο βιβλίο τώρα, «τα
σκόρπια φύλλα ολόκληρης της πλά-
σης» legati con amore in un
volume – και επιστρέφει στη γη, ό-
που πάλι αναλαμβάνει ν' αντιγρά-
ψει, όσο μπορεί, όπως μπορεί, όσα
είδε και στενογράφησε, ας πούμε,
στο «βιβλίο
της μνή-
μης» του (α-
ναλαμβάνει
εν ολίγοις
να γράψει
ό,τι μόλις έ-
γραψε: τη «Θεία Κωμωδία» ακρι-
βώς). Η ιστορία του έργου του λοιπόν
(και της ζωής του, θα έλεγε ο Βοκ-
κάκιος: σκεφτείτε μόνον πως ο Δάν-
της δεν ήταν μελαψός, απλούστατα
είχε ταξιδέψει μέσα από τους κα-
πνούς της Κόλασης) είναι η ιστορία
μιας μετάπτωσης, που μπορούμε να
τη φανταστούμε αλλιώς κάθε φορά,
αναλόγα με την «οδηγό παράσταση»
που θα επιλέξουμε, πάντοτε όμως
σαν έναν συνδυασμό εμμονής και
παλινοδίας:

77. Περί ύψους

Μπορούμε να παρακολουθήσουμε
τον ίδιο τον Δάντη να αποσπάται α-
πό τα λεπτότατα δεσμά του dolce stil
novo και του Guido Cavalcanti, για
να βρει, να απεγκλωβιστεί από την
πέτρα, τον πρωτότυπο εαυτό του (ό-
μως ο Guido δεν υπερφαλαγγίζεται
ούτε από τη «Θεία Κωμωδία», έχει
προλάβει να προδίξει πάνω απ' τον
περίβολο του νεκροταφείου και είναι
μες στο Έργο του Δάντη ο σιγμαί-
ος, ακατανόητος διαταγμός του αφη-
γητή [«Inferno», 10]: το αποτόπωμα
της τύψης). Η, πάλι, μπορούμε να
παρακολουθήσουμε απλώς έναν ή-
χο, ελαχίστο (sonetto), που ακούγει
αυτοτελώς στα πρώτα ποιήματα,
ν' ανασυγκροτείται επίπου σε
balatta, σε canzone, σε sestina αρ-
γότερα, κι εντέλει να μετασχηματι-
ζεται σε κάτι ακόμη πιο μικρό κι α-
διάσπαστο, στον θεμέλιο λίθο της
φριδικής μουσικής της Θείας Κω-
μωδίας: σε terza rima. Αλλά μπο-
ρούμε και να παρακολουθήσουμε –
τη Βεαρική φυσικά, από ποιήμα σε
ποιήμα, από βιβλίο σε βιβλίο, σ' έ-
να παιγνίδι τύπου fort-da, ν' απο-
πνευματώνεται και όταν ξαναβρί-
σκεται επιτέλους, μαλαρμική, διπλά
ιδεώδης, αμέσως (χαμογελώντας αι-
νιγματικά) να χάνεται οριστικά μες
στο πρότυπό της, μαζί με τον έρωτα

και την ευγλωττία του ποιητή της:
στο 33ο Άσμα του Παραδείσου, για
λογαριασμό του Δάντη μιλάει ο
Άγιος Βερνάρδος και μιλάει στη
Μητέρα Θεού – ενώ ο ίδιος ο Δάντης
ξαναπαίρνει εκεί πάνω, στον ακρο-
τελεύτιο, έμπυρο ουρανό της Θεότη-
τος, τον λόγο μόνο για να διατυπώσει
την αδυναμία του να μιλήσει: « Ω,
λόγια μοναχά / έχω – και δεν αρ-
κούν καν για να πω / τι λίγα που εί-
ναι τώρα, τι φτωχά!».

Όποιον δρόμο και να πάρουμε,
όλα αποκορυφώνονται εκεί – το έρ-
γο, και ο βίος. Σωστά το είπε ο
Ελσιό (σε μετάφραση Σεφέρη:
«Όσο για μένα, το 33ο κάντο του
Παραδείσου είναι η πραγματική
κορυφή της Κωμωδίας»). Στον
Ελσιό, άρα και στον Σεφέρη, που
δεν ήθε-
λε μάλι-
στα να
προσθέ-
σει τίποτε
άλλο, ά-
ρεσε δι-
καιώς η εικόνα της λήθης και της

Αργώς: «Μια στιγμή μόνο μου εί-
ναι λήθη, τόση / όση δεν ρίξαν εί-
κοσφ' πέντε αιώνες / στο αρμένισμα
που 'κανε να θαυμάσει / τον ίσκιό
της Αργώς ο Ποσειδώνας». Σ' άλ-
λους θ' άρεσε, δικαίως πάλι, αν και
δώθε από τον λυρισμό (α, δεν γελιέ-
μαι), η παρατήρηση πως ο πό-
θος, κοντά στο τέρμα, λίγο πριν εκ-
πληρωθεί, ήταν μια φλόγα που χα-
μήλωνε: «Κι ένιωσα εγώ, / όπως ή-
ταν σωστό, να χαμηλώνει / η φλό-
γα της λαχτάρας μου. Ν' αγγίξω /
το σύνορο του πόθου τελειώνει /
πλοσιάζα.»... Όμως συγκλονιστι-
κή, πέρα από τον λυρισμό, στο ση-
μείο ψυχής του πα, είναι η απόφα-
ση του Δάντη ν' αφηγηθεί, να, το
άρρητο της Θεότητας σαν γεωμετρι-
κό παράδοξο, που ο ίδιος το μελε-
τάει, μέσα σε μίαν λιγγιώδη επι-
βράδυνση του χρόνου – μια στιγμή
πριν ξαναπέσει στη γη: « Ω αυτό-
φως, αυθυπόστατο, νοητό / μόνο
στον εαυτό σου – που εννοώντας τον
/ κι εσύ, γίνεσαι αγάπη και χαμο-
γελο / Ο κύκλος που φαινόταν, α-
νακλώντας τον, / φως εκ φωτός, ε-
σύ να τον γεννάς, / έξαφνα, όπως
θαυμάζα κοκώντας τον, / του αν-
θρώπου την εικόνα, τη δική μας, /
μ' όλο το χρώμα του είδα να ιστορεί
– / κι εκεί όλος προσπλώθηκα με-
μάς, / σαν γεωμέτρης που όλο και
μοχθεί / τον κύκλο να τετραγωνί-
σει, αλλά / δεν βρίσκει κάποια αρ-
χή να βασιστεί».

Ενας αληθινός μεγάλος ποιητής
μπορούσε να δει ότι, εδώ πα, πρέ-
πει να μιλήσει ψυχρά. Ο ίδιος που,
κάτω, στα βάθη της Κόλασης, δεν
είδε, ως συνήθως, να φωνάζουν
οι φλόγες, αλλά να παγώνουν τα
πάντα – όπως μες στην καρδιά σου
όταν προδίδεις τον φίλο σου.

ντερμέδιο

Από τη Γαλλία με αγάπη

Δοθείσης σχετικής ευκαιρίας (Αχ, αυτή η γενι-
κή απόλυτος, πόσο βολεύει ορισμένες φορές!),
διάβασα πρόσφατα –μεταξύ άλλων– δύο βιβλία
που κυκλοφόρησαν το 2006 από τις εκδόσεις «Πό-
λις»: το *Ξενοδοχείο Lutetia* του Pierre
Assouline, σε μετάφραση Σπύρου Παντελάκη και
(ορατή) επιμέλεια της προικισμένης συναδέλφου
Ελένης Κεχαγιόγλου, και το ο *Σταθμός του Βορ-
ρα. Η Ζαν και οι δικοί της* (αυτός είναι, άλλωστε,
ο γαλλικός τίτλος) του Michel Winock, μετα-
φρασμένο από την επιδέξια πένα της Άννας Λα-
μναϊνίδη και με επιμετρο του Ριχάρδου Σωμερίτη,
καλού γνωστού της γαλλικής πραγματικότητας.

Είναι εντυπωσιακό ότι οι δύο συγγραφείς α-
ναφέρονται εν μέρει στα ίδια γεγονότα και στις
ίδιες λίγο-πολύ εποχές: τον Μεσοπόλεμο, τον
Πόλεμο, την Απελευθέρωση («το αύριο που δεν
τραγουδούσε», κατά την επικυρημένη γαλλική
εκφραση). Κρίσιμα, κομβικά σημεία αυτής της
περιόδου, η οποία δεν υπήρξε, δα, και η πιο έν-
δοξη στην ιστορία της Γαλλίας, η κατάρευση του
μετώπου αλλά και της χώρας γενικότερα τον
Μάιο - Ιούνιο του 1940, και η απελευθέρωση του
Παρισιού τον Αύγουστο του 1944.

Πιο προσωπικός, πιο εξομολογητικός, πιο συ-
ναισθηματικός, ο Winock (γενν. 1937) αφηγείται
όλα αυτά και πολλά ακόμη μέσω της ιστορίας της
οικογένειάς του, της οποίας αόρατος εν πολλοίς πό-
λος συσπειρώσης και αναφοράς είναι η μητέρα, η
Ζαν του τίτλου. Για τον νεαρό Μισέλ, σήμερα επι-
φανη ιστορικό και αρθρογράφο, η αφηγησική λει-
τουργεί και ως κάθαρση. Κάθαρση, γιατί αυτός,
στερνοπαίδι πολυμελούς οικογένειας, είχε το προ-
νόμιο να μεγαλώσει σε καλύτερους καιρούς απ'
ό,τι άλλα μέλη της οικογένειάς του, προικισμένα
ίσως όσο και εκείνος, αλλά που «πήγαν στράφι»,
θύματα μιας ανώμαλης περιόδου και μιας εποχής
κατά την οποία σκόωνε ακόμη η φυματίωση.

Ο Assouline πάλι, νεότερος (γενν. 1953), λι-
γότερο προσωπικός, πιο μυθοπλαστικός, περιγρά-
φει επίσης τη γαλλική πραγματικότητα, και κυ-
ρίως το Παρίσι, με επίκεντρο την περίοδο 1938-45,
όπως τη ζει και την αφηγείται ο υπερένθεος για την
ασφάλεια του γνωστού ξενοδοχείου «Lutetia». Δι-
πλά ευρηματικός, ο συγγραφέας φροντίζει ώστε ο
ήρωάς του να είναι αφενός Αλσατός (άρα, πιο ι-
κανός να αντιλαμβάνεται η ακριβώς συμβαίνει
κάθε στιγμή στην κρίσιμη διεκκυσσιδα γαλλι-
κής και γερμανικής παρουσίας), και αφετέρου ο
«μπάτσος» του ξενοδοχείου. Δηλαδή, ο μη διανο-
ούμενος, ο άνθρωπος που έχει μάθει να παρατηρεί
κρατώντας πάντα την απαραίτητη απόσταση από
τα πράγματα, ο ικανός να εκτιμά την αξία κάθε
πληροφορίας, ακόμη και της πιο ασήμαντης,
αυτός που «κρατά» καρτέλες για όλους και για όλα.
Και όμως, αυτός ο «μπάτσος» δεν είναι μόνο απο-
τελεσματικός και επαρκής στα καθήκοντά του. Ξέ-
ρει, επίσης, να χειρίζεται πολύ καλά απρόβλε-
πτους ανθρώπους και δύσκολες καταστάσεις, και
μάλιστα με ιδιαίτερη –αν και υποδόρια, λόγω ε-
παγγέλματος– ευαισθησία.

Και κάτι ακόμη. Στα πρόσωπα που ο Ασουλίν
«βάσει» να κυκλοφορούν στους προθαλάμους
και στα σαλόνια του «Lutetia» περιλαμβάνεται
και ο Τζόις. Σε έρωτηση, μάλιστα, υπαλλήλου
του ξενοδοχείου «τι ακριβώς κάνει», φέρεται να
απαντά: «Εγώ; Κάνω ό,τι μπορώ ώστε να έχουν
δουλειά οι πανεπιστημιακοί για τους επόμενους
τρεις αιώνες». Se non é vero, é ben trovato.

ΑΥΤΟ ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΑΠΟΔΡΑΣΤΕ ΜΕ ΒΙΒΛΙΑ...

ΚΟΡΝΗΛΙΑ ΓΚΟΛΝΑ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ
ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΠΟΘΩΝ
μυθιστόρημα

Κωνσταντινούπολη, 1908: Άνθρωποι και πολιτισμοί διασταυρώνονται στη δίνη των γεγονότων, καθώς ξεσπά η επανάσταση των Νεοτούρκων, σε ένα συναρπαστικό μυθιστόρημα, πλούσιο σε εικόνες και μνήμες της Βασιλεύουσας μιας άλλης εποχής, με τον Ελληνισμό της ακόμη ακμαίο.

ΙΒ ΖΕΓΚΟ - ΝΤΕΝΙ ΛΕΠΕ
1661 ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ
ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ 14ου
μυθιστόρημα

Παρίσι, 1661: Πολιτικές δολοπλοκίες, συνωμοσίες φανατικών καθολικών, πάθη και παράνομοι έρωτες, αλλά και προσωπικότητες όπως ο Μαζαρίνος, ο Φουκέ και ο Κολμπέρ, ή ο Μολιέρος, ο Λαφοντέν, ο Περό και ο ντ' Αρτανιάν, σε ένα ιστορικό μυθιστόρημα που ζωντανεύει την εποχή του Λουδοβίκου 14ου.

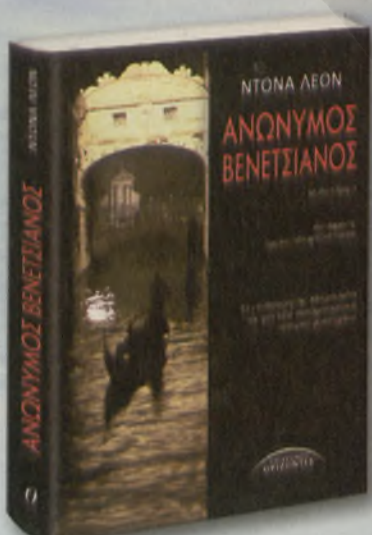
ΠΙΕΡ ΜΠΟΥΛ
Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ
ΚΑΙ ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟ
ΤΗΣ ΝΕΦΕΡΤΙΤΗΣ
μυθιστόρημα

Αιγυπτολογία, λατρείες, τελετές και μυστικά χιλιάδων χρόνων, στο μυθιστόρημα του μεγάλου και χαρισματικού συγγραφέα των βιβλίων «Η γέφυρα του ποταμού Κβάι» και «Ο πλανήτης των πιθήκων», που πρωτοεκδόθηκε περίπου έντεκα χρόνια μετά τον θάνατό του.

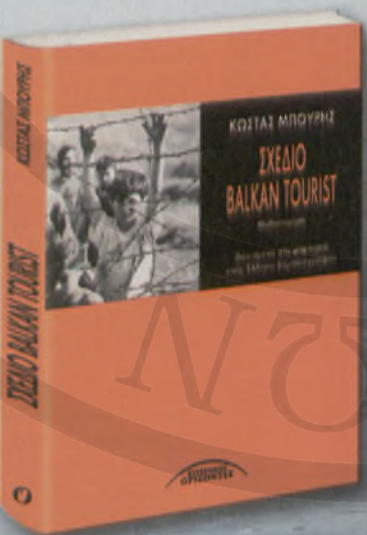
ΝΤΟΝΑ ΛΕΟΝ
ΑΝΩΝΥΜΟΣ
ΒΕΝΕΤΣΙΑΝΟΣ
μυθιστόρημα

Ποιος και γιατί ν' ασχοληθεί με τη δολοφονία ενός ανώνυμου τραβεστί; Τουλάχιστον ως τη στιγμή που αποκαλύπτεται ότι ο νεκρός δεν είναι άλλος από έναν ευπόλητο τραπεζίτη. Το σκάνδαλο συγκλονίζει την κοινωνία της Βενετίας, αλλά ο επθεωρητής Γκουίντο Μπρουνέπι υποψιάζεται ότι τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά όσο δείχνουν.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΠΟΥΡΗΣ
ΣΧΕΔΙΟ
BALKAN TOURIST
μυθιστόρημα

Μυθιστόρημα βασισμένο στη μαρτυρία ενός Έλληνα δημοσιογράφου: Αφού διέρρευσε στον Τύπο το αρχικό τους σχέδιο, που προέβλεπε θερμό επεισόδιο στην Κύπρο και τον Έβρο και συνακόλουθα την αποσταθεροποίηση των Βαλκανίων, οι Αμερικάνοι θέτουν σε εφαρμογή το εναλλακτικό σχέδιο Balkan Tourist...

ΘΑΝΑΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ
Ο ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΤΩΡΑ
μυθιστόρημα

Η πραγματικότητα, που ξεπερνά κατά πολύ τη φαντασία, μέσα από ένα τελείως αληθινό μυθιστόρημα: Κάποια πολιτική δολοπλοκία, με υποψήφιο θύμα έναν δις διατελέσαντα υπουργό, εξελίσσεται παράλληλα με παιχνίδια εξουσίας διάφορα, στη Συμπρωτεύουσα, την Πρωτεύουσα και αλλού.

Σε όλα τα βιβλιοπωλεία, από τις εκδόσεις «ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ»

Αθήνα: Ευρυμέδοντος 4 • Τ.Κ. 104 35 • Τηλ.: 2103460224, 2103460183 • Fax: 2103460186 • e-mail: s-orizontes@ath.forthnet.gr
Θεσσαλονίκη: Μοναστηρίου 139 & Χαλκίδος 3 • Τ.Κ. 546 27 • Τηλ.: 2310543828, 2310501824 • Fax: 2310501824 • e-mail: s-orizontes@the.forthnet.gr